

Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky

Strategie regionálního rozvoje České republiky

Praha, květen 2006

OBSAH

I. ZÁSADY REGIONÁLNÍ POLITIKY ČR.....	- 4 -
1.1 Vztahy a kompetence v oblasti regionální politiky.....	- 4 -
1.2 Východiska strategie regionálního rozvoje.....	- 9 -
II. HLAVNÍ FAKTORY REGIONÁLNÍHO ROZVOJE ČR.....	- 13 -
2.1. Lidé	- 13 -
2.2. Osídlení.....	- 23 -
2.3. Ekonomika regionů	- 31 -
2.4. Technická a dopravní infrastruktura.....	- 43 -
2.5 Krajinový potenciál a ochrana životního prostředí.....	- 47 -
2.6 Využití kulturního potenciálu	- 56 -
2.7 Cestovní ruch	- 61 -
2.8. Veřejná správa	- 66 -
III. REGIONÁLNÍ STRUKTURA ČR A POLITIKA DIVERSIFIKACE	- 69 -
3.1. Hlavní regionální disparity.....	- 69 -
3.2. Typologie v regionální struktuře.....	- 69 -
IV. SWOT ANALÝZA A SOUHRNNÉ ZHODNOCENÍ REGIONÁLNÍCH PROBLÉMŮ A ROZVOJOVÝCH PŘEDPOKLADŮ	- 74 -
V. STRATEGICKÝ RÁMEC.....	- 77 -
5.1 Vize	- 77 -
5.2 Globální cíl a jeho struktura.....	- 78 -
5.3 Struktura prioritních oblastí a priorit Strategie regionálního rozvoje	- 80 -
5.4 Opatření.....	- 82 -
5.5 Podmínky realizace vybraných opatření stanovené zpracovatelem SEA	- 92 -
5.6 Zabezpečení (Implementace) realizace strategie	- 96 -
5.7 Monitoring	- 108 -
VI. PŘÍLOHY	

I. Zásady regionální politiky ČR

1.1 Vztahy a kompetence v oblasti regionální politiky

Gesce Ministerstva pro místní rozvoj ČR

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR (MMR) je dle zákona č. 2/1969 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ústředním orgánem státní správy ve věcech regionální politiky a dalších odvětví jako např. bydlení, cestovního ruchu a územního plánování, která rovněž významně ovlivňují rozvoj regionů. Na základě toho formuluje zásady regionální politiky ČR a podniká základní koncepční a realizační kroky k jejich naplnění.

Základní dokument

Základním dokumentem regionální politiky ČR na úrovni státu je Strategie regionálního rozvoje v gesci MMR ČR¹, která obsahuje zejména:

- analýzu stavu regionálního rozvoje,
- charakteristiku silných a slabých stránek v rozvoji jednotlivých krajů a okresů,
- strategické cíle regionálního rozvoje v ČR,
- vymezení státem podporovaných regionů,
- doporučení dotčeným ústředním správním úřadům a krajům pro zaměření rozvoje odvětví spadajících do jejich působnosti.

Návaznost na další strategické dokumenty ČR

Hlavní směry a cíle regionální politiky ČR:

- se odvíjejí od Strategie udržitelného rozvoje ČR a z reformního, prorůstového plánu formulovaného ve Strategii hospodářského růstu ČR (SHR)² a v Národním programu reformem (NPR),
- jsou v interakci k hlavním cílům resortních a krajských strategií a programů,
- jsou sladěny s prioritami EU, stanovenými v politice hospodářské a sociální soudržnosti³ a v obnovené Lisabonské strategii⁴ (koheze, růst, zaměstnanost).

Východiskem však zůstávají národní specifika regionálních potřeb a struktur České republiky. Strategie regionálního rozvoje vychází primárně ze Strategie hospodářského růstu ČR jako základního vládního dokumentu na období 2007 – 2013 a propojuje aspekty odvětvových hledisek s územními.

¹ Viz § 5 zák. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje a usnesení Vlády ČR č. 682 ze dne 12.7. 2000, o Strategii regionálního rozvoje ČR.

² Strategie hospodářského růstu (SHR), schválená usnesením vlády ČR č. 1500 ze dne 16.11. 2005.

³ Politika hospodářské a sociální soudržnosti Evropské unie.

⁴ Viz Společně pro růst a zaměstnanost – nový začátek pro lisabonskou strategii“, sdělení Evropské komise schválené Evropskou radou, Brusel, 2.2. 2005 (COM (2005) 24)

Strategie regionálního rozvoje navazuje na „**Strategii udržitelného rozvoje České republiky**“ (usnesení vlády č. 1242/2004), která představuje dlouhodobý rámec pro udržení základních civilizačních hodnot a kvality života společnosti a východisko pro zpracování dalších dokumentů koncepčního charakteru. Cíle a nástroje Strategie udržitelného rozvoje směřují k omezování nerovnováhy ve vzájemných vztazích mezi ekonomickým, enviromentálním a sociálním pilířem udržitelnosti. K zabezpečení této rovnováhy je zaměřena řada tematicky pojatých strategických cílů, vazbu na Strategii regionálního rozvoje koncentrovaně vyjadřuje strategický cíl „podporovat udržitelný rozvoj obcí a regionů“. V rámci ekonomického pilíře je dílčím cílem „v oblasti regionálního rozvoje vytvářet podmínky pro zmírnění až odstranění regionálních ekonomických disparit a využít možnosti pro podporu přeshraniční spolupráce regionů“. V rámci enviromentálního pilíře jsou cíle stanoveny celoplošně pro celé území ČR, v rámci sociálního pilíře je jako regionální specifikum uvedena podpora rozvoje venkova. V kapitole „Správa věcí veřejných“ je cílem Strategie udržitelného rozvoje vytvářet podmínky k optimálnímu využívání vlastních zdrojů regionů, podporovat využívání místních zdrojů druhotných surovin a přednostní využívání obnovitelných zdrojů energie s co nejvyšším uplatňováním potenciálu regionů, podporovat zmírňování regionálních disparit, vyvážený rozvoj a aktivaci vnitřních zdrojů regionů, zejména rozvojem místních ekonomik obcí, měst i mikroregionů a malých podniků a podporovat kulturní různorodost v rámci regionů.

Strategie regionálního rozvoje ve svém pojetí respektuje cíle regionální politiky Evropské unie a předpokládá maximální míru využití všech možností, které České republice z členství v Evropské unii vyplývají. Formuluje souhrnně cíle, problémové okruhy a priority, které bude třeba zabezpečovat při zajišťování politiky regionálního rozvoje v České republice a přesahy mezi evropskou regionální politikou a regionální politikou ČR. Strategii navržené rozvojové aktivity budou podle principu subsidiarity realizovány na místní, regionální nebo resortní úrovni a financovány buď v rámci národních rozvojových programů nebo v rámci operačních programů s využitím prostředků strukturálních fondů Evropské unie. Z tohoto pohledu předpokládá Strategie obě možnosti a zahrnuje aktivity ministerstev, krajů i obcí, pokud tyto relevantně ovlivňují regionální rozvoj. Z tohoto hlediska je Strategie regionálního rozvoje významným zdrojovým dokumentem při přípravě Národního rozvojového plánu (NRP), resp. Národního strategického referenčního rámce (NSRR) a operačních programů, orientovaných na čerpání prostředků z evropských fondů.

V oblasti politiky soudržnosti je Strategie regionálního rozvoje výchozím vstupním podkladem pro regionální dimenzi základních programových dokumentů na národní úrovni – „Národního rozvojového plánu“ a „Národního strategického referenčního rámce“. Tyto dokumenty zastřešují všechny tři nové cíle politiky soudržnosti, tj. konvergence, regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost, evropská územní spolupráce, definují hlavní oblasti intervence strukturálních fondů do úrovně priorit a odůvodňují počet a zaměření operačních programů. Vztah Strategie regionálního rozvoje k těmto dokumentům je interaktivní, to znamená, že na jedné straně navazuje na v nich obsažené základní principy a priority politiky soudržnosti, na druhé straně do nich vnáší regionální hledisko.

Strategie regionálního rozvoje je koordinována s dalším dokumentem MMR „**Politikou územního rozvoje**“, celostátním nástrojem územního plánování, který slouží ke koordinaci územně plánovací činnosti krajů a resortních koncepcí s vazbou na území. Politika územního rozvoje určuje ve stanoveném období požadavky na konkretizaci úkolů územního plánování v republikových, mezinárodních, nadregionálních a přeshraničních souvislostech, zejména s ohledem na udržitelný rozvoj území, a určuje strategii a základní podmínky pro naplňování těchto úkolů. Obsahem Politiky územního rozvoje bude zejména stanovení republikových

priorit územního plánování pro zajištění udržitelného rozvoje území a dále vymezení oblastí se zvýšenými požadavky na změny v území z důvodů soustředění aktivit mezinárodního, republikového a nadregionálního významu. V tomto dokumentu budou rovněž vymezeny oblasti se specifickými hodnotami a se specifickými problémy a dále koridory a plochy dopravní a technické infrastruktury mezinárodního, republikového a nadregionálního významu. Pro vymezené oblasti, koridory a plochy budou stanoveny kritéria a podmínky pro jejich rozvoj.

Základní pojmy

Pojmem **regionální rozvoj** rozumíme růst socioekonomického a environmentálního potenciálu a konkurenceschopnosti regionů vedoucí ke zvyšování životní úrovně a kvality života jejich obyvatel. V tomto ohledu jde o dynamický a vyvážený rozvoj regionální struktury příslušného územního celku a jeho částí (regionů, mikroregionů) a odstraňování popřípadě zmírňování regionálních disparit.

Regionálními disparitami se rozumí rozdíly v úrovni hospodářského, environmentálního a sociálního rozvoje regionů v míře, která je celospolečensky uznána za nežádoucí. Za regionální disparity nelze např. považovat rozdíly vyplývající z rozmanitosti podmínek jednotlivých regionů a z nich vyplývající rozdíly v kvalitě života např. v městských nebo venkovských oblastech, kde se výhody a nevýhody navzájem vyvažují.

Regionální politika představuje soubor intervencí, zaměřených podle konkrétní situace státu a jeho regionů a podle očekávaných vývojových tendencí, na podporu opatření vedoucích k růstu ekonomických aktivit a lepšímu územnímu rozložení v území a k rozvoji infrastruktury. Základní podmínkou je jasné definování priorit a koncentrace prostředků na tyto priority.

Jejím významným cílem je konvergence regionů v rámci určitého územního celku a klíčovým znakem je její selektivnost, to znamená diferenciací zaměření intervencí na podporu vybraných problémových regionů, které výrazně zaostávají ve svém rozvoji za průměrem v míře, která je společensky uznána za nežádoucí.

V podmínkách ČR se regionální politika uplatňuje z úrovně EU vůči vybraným regionům NUTS 2, z úrovně ČR vůči vybraným státem podporovaným regionům (§4 zákona 248/2000 Sb.) a z úrovně krajů vůči vybraným mikroregionům.

Základními úrovněmi v regionálním rozvoji a realizaci regionální politiky ČR jsou:

- regiony soudržnosti (NUTS 2) – statistické oblasti,
- kraje (NUTS 3) – vyšší územní samosprávné celky,
- okresy – regionální jednotky pro stanovení regionů se soustředěnou podporou státu,
- správní obvody obcí s rozšířenou působností (SO ORP) – správní okrsky,
- obce – obecní a městské úřady.

Úlohou státní úrovně je koncepční a výkonná činnost zákonodárných a výkonných složek státu v oblasti regionální politiky a podpory regionálního rozvoje, včetně zabezpečení prostředků státního rozpočtu a adekvátních legislativních opatření.

Cílem státní podpory regionálního rozvoje je růst socioekonomického a enviromentálního potenciálu regionů, zvyšování jejich konkurenceschopnosti, vyvážený rozvoj regionální struktury státu a snižování nepřiměřených rozdílů v úrovni hospodářského a sociálního rozvoje a environmentálních podmínek regionů.

Při uplatňování principu subsidiarity v podpoře regionálního rozvoje a provádění regionální politiky je tedy úkolem státu zejména:

- vytváření koncepce regionální politiky státu,
- analýza a identifikace regionálních disparit,
- určení problémových regionů, které je potřeba podporovat z úrovně státu,
- stanovení rozsahu a zaměření podpory státu v rámci státních programů podpory regionálního rozvoje k odstraňování regionálních disparit.

Úlohou krajské úrovně je koncepční a výkonná činnost samosprávných orgánů krajů v oblasti regionálního rozvoje. Orgány kraje tvoří základní stavební jednotku pro tvorbu a realizaci regionálního rozvoje v ČR, spolupracují s ústředními úřady státní správy a koordinují zájmy obcí ve věcech regionálního rozvoje nadobecního významu.

Úkolem krajů je zejména:

- koordinace rozvoje územního obvodu kraje a rozvoj odvětví v jejich samostatné působnosti,
- koncipování vnitřní rozvojové politiky krajů, zpracování a implementace rozvojových programů,
- stanovení regionálních rozvojových priorit, ovlivňování vývoje regionálních disparit v rámci kraje a dbát o zachování krajinné a hospodářské pestrosti území.

Do 31.12.2002 bylo **úlohou okresní úrovně** dočasné zajišťování některých úkolů spojených s tvorbou a realizací podpory regionálního rozvoje (ve smyslu usnesení vlády č.258/99 a 511/99 byly okresní úřady zrušeny a jejich činnost od 1. 1. 2003 nahrazena obcemi s rozšířenou působností nebo kraji).

Úlohou obecní úrovně je koncepční a výkonná činnost samosprávných orgánů obcí v oblasti místního rozvoje, jejich iniciační činnost v oblasti řešení nadmístních problémů a definování nadmístních programů a jejich participace na realizaci regionálních programů.

Vztah s kraji

Stát i kraje plní při podpoře regionálního rozvoje své nezastupitelné role, spolupracují, ale nemohou se vzájemně nahrazovat. Kraje nemohou převzít funkci státu už z toho prostého důvodu, že působí pouze na svém vymezeném území a nemohou překonat prostorové limity působnosti územních samospráv. Naproti tomu odstraňování regionálních disparit vyžaduje

jednotné posuzování problémů na celém území státu a rozhodování podle jednotných kritérií o tom, které zaostávající územní celky v rámci státu a jakým způsobem mají být podporovány. Stát navíc vystupuje ve vztahu k příslušným institucím Evropské unie jako nezastupitelný partner při uplatňování politiky hospodářské a sociální soudržnosti a tedy realizaci regionální politiky EU na území ČR.

Strategie regionálního rozvoje respektuje samosprávnou roli krajů v oblasti plnění dílčích funkcí regionální politiky a rozvoje regionů⁵. V této oblasti je zcela zásadní uplatnění principu subsidiarity, v rámci něhož Strategie regionálního rozvoje představuje zastřešující koncepční dokument jak pro tvorbu regionálních rozvojových strategií, tak i pro uplatnění jednotlivých nástrojů v rámci implementace národní regionální politiky při přípravě a realizaci čerpání prostředků z evropských fondů.

⁵ Viz zák. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, § 11, písm. b.

1.2 Východiska strategie regionálního rozvoje

Strategie regionálního rozvoje vychází ze dvou poznatků:

1) Silné stránky, slabé stránky, vnější příležitosti a ohrožení rozvoje ČR jsou výrazně regionálně i jinak územně diferenciované a v posledních letech se tyto rozdíly ještě prohlubují z hlediska:

- vnitřních předpokladů (existující specifické problémy a schopnost regionů tyto problémy řešit),
- dopadu vnějších faktorů (míra vlivu procesů, odehrávajících se na národní, evropské či globální úrovni) na jednotlivé regiony a jejich schopnosti na tyto procesy v reálném čase správně reagovat.

2) Existují dva základní vzorce překonávání regionálních disparit v tomto smyslu. Jeden preferuje zachování a využívání funkčních (z hlediska možností rozvoje pozitivních) rozmanitostí jednotlivých regionů.

Druhý, který je odrazem čtyřicetileté historie regionální politiky uplatňované do roku 1989, naopak preferuje maximální potlačení rozdílů.

Z hlediska dlouhodobého dopadu na ekonomický růst ČR i jednotlivých regionů se jako perspektivní jeví první vzorec, neboť podporuje prorůstově zaměřené pojetí regionálních disparit. Tzn. zaměřuje se na ty prvky, kterých je možno jako regionálních specifíků využít pro dynamizaci rozvoje daných regionů.

Priority strategie regionálního rozvoje jednoznačně směřují ke snižování existujících regionálních rozdílů:

- aktivní politikou směřování prostředků do podpory optimálního využívání rozvojového potenciálu regionů,
- politikou alokace prostředků na dodatečné odstraňování negativních sociálních dopadů ekonomického útlumu strukturálně postižených regionů.

Smyslem regionální politiky ČR není rovnostářské rozdělování omezených zdrojů, ale jasné definování priorit a koncentrace prostředků.

K zabezpečení takto pojaté prorůstové strategie slouží následující procesy diversifikovaného rozvoje regionů:

1) Mobilizace přírodního a kulturního potenciálu

Efektivní využití rozvojového potenciálu regionů na základě zmapování místně diversifikovaného přírodního a hmotného rozvojového potenciálu a aplikace účinných opatření k jeho využití. Rozšiřování kapitálové absorpční schopnosti regionů směrem k maximálnímu využití přírodního a kulturního rozvojového potenciálu. Revitalizace regionálních tradic a jejich využívání jako zdroje hospodářského růstu v rámci globálně dynamicky se vyvíjejících segmentů jako je turismus nebo ekonomizace kulturního dědictví.

2) Šíření rozvojových inovací

Šíření efektů prostorových rozvojových pólů formou předávání inovací do rozvojově indiferentních regionů.

3) Využití komparativních výhod

Konkurence regionů a velkých měst o významné ekonomické aktivity, založená na zvýrazňování jejich pozitivních faktorů a rozvojových předpokladů a podpora opatření k odstranění negativních rozvojově disfunkčních disparit, umožňujících jejich další využívání.

4) Prostorová soudržnost, rozvoj infrastruktury

Vnitřní integrace regionů na základě územní dělby práce, optimálně využívající komparativních výhod a prostorové dostupnosti jednotlivých částí území a spádových vazeb mezi nimi. Posilování ekonomické a sociální soudržnosti kapitálovými vklady do rozvoje infrastruktury regionů.

5) Diferencovaný rozvoj lidských zdrojů v regionech

Zvyšování vzdělání, kvalifikace, motivace, sociální a prostorové mobility a akceschopnosti obyvatel s cílem zajištění vyšší efektivity jejich zapojení do rozvojových projektů a do aplikace principů místní Agendy 21.

6) Přeshraniční a meziregionální spolupráce

Využívání možností přeshraniční regionální spolupráce v rámci středoevropského prostoru a spolupráce s dalšími evropskými regiony a mezinárodními organizacemi.

7) Zvýšení sociální soudržnosti regionů

Vysoká míra sociální soudržnosti regionů, založená na ekonomické a občanské participaci jednotlivých skupin obyvatel a jejich identifikaci s daným územím a na funkční podpoře integrace vyčleněných skupin se společným cílem zlepšení kvality života v regionu. Modernizace socioekonomické struktury obyvatelstva regionů jako předpoklad jejich dlouhodobě udržitelného rozvoje.

8) Stabilizace sídelní struktury regionů a revitalizace venkovského prostoru

Podporou substituce trvalé migrace dojížděnou za prací zvýšit prostorovou flexibilitu na trhu práce bez výrazných změn v sídelní struktuře země s cílem omezování trendu vylidňování

obcí a předcházení rozrůstání měst do krajiny. Oživení venkovského prostoru využitím moderních technologií, informatiky, modernizací zemědělské výroby a zvýšením environmentálních funkcí krajiny. Zvýšení prestiže venkova zlepšenou kvalitou životního prostředí a podpora zhodnocování krajinného potenciálu.

9) Kvalita a otevřenost veřejné správy v regionech

Zlepšení kvality a efektivity výkonu veřejné správy na regionální a lokální úrovni a její dostupnosti obyvatelům. Podpora rozvoje partnerství soukromého, veřejného a neziskového sektoru a otevřené komunikace.

10) Životní prostředí

Šetné využití potenciálu životního prostředí ke zvyšování růstu socioekonomického potenciálu a konkurenceschopnosti regionů v souladu s principy udržitelného rozvoje. Zlepšování kvality života prostřednictvím systémové ochrany a zvyšování kvality složek životního prostředí.

Strategie regionálního rozvoje vychází z naplnění pěti hlavních principů:

Solidarita

Výchozím principem je solidarita silných se slabšími a znevýhodněnými regiony. Solidarita a její efekty jsou mimoekonomickou kategorií, přerozdělované zdroje jsou však reálným nákladem. Proto musejí přinášet kladné hospodářské efekty nejen podporovaným, ale i poskytovatelům podpory, byť třeba až v delší časové perspektivě.

Soudržnost

Nejdůležitějším efektem solidarity je posilování soudržnosti celého území státu. Ta je podmíněna rovnými příležitostmi k rozvoji všech územních celků, tedy vyrovnáváním nefunkčních regionálních disparit. Základem takto pojaté soudržnosti je dobudování odpovídající dopravní, technické, environmentální, správní, sociální, vzdělávací, informační a další infrastruktury v jednotlivých regionech.

Růst

Jedním z předpokladů úspěšné regionální politiky je dynamický a environmentální udržitelný hospodářský růst a růst kvality života obyvatel České republiky. Je totiž nejen podmínkou rychlého odstraňování bariér, ale zároveň předpokladem plného využívání potenciálu regionů.

Konkurenceschopnost

Prorůstově orientovaná regionální politika se přitom soustřeďuje na posilování konkurenceschopnosti jednotlivých regionů a oblastí. Podporuje využívání pozitivně působících komparativních výhod v regionech.

Udržitelnost

Regionální politika vychází z principu udržitelného rozvoje, který představuje vyvážený vztah ekonomické, sociální a environmentální složky regionálního rozvoje.

Protože regionální politika ČR na období 2007-2013 je zaměřená na maximální využití prostředků z fondů EU, počítá s implementací převážné části cílů prostřednictvím operačních programů, specifikovaných v Národním rozvojovém plánu a v Národním strategickém referenčním rámci pro dané období. Záměrem je realizovat jednotlivé projekty regionálního rozvoje prostřednictvím **následujících operačních programů:**

- regionální operační programy zpracováváné a implementované kraji (regiony soudržnosti NUTS 2), s důrazem na postižení specifických problémů a možností rozvoje jednotlivých krajů,
- integrovaný operační program zahrnující oblast služeb (sociální, zdravotní, informační, správní, kultury, cestovního ruchu, rekreace, atd.) s primárně regionální dimenzí, zpracovaný a implementovaný MMR ve spolupráci s kraji,
- sektorové operační programy pro oblasti podnikání, infrastruktura a rozvoj lidských zdrojů, zpracováváné a implementované ústředními orgány státní správy a pověřenými organizacemi, se sekundární regionální dimenzí.

Pokud na realizaci některých cílů nebude možné použít prostředky z fondů EU, identifikuje Strategie regionálního rozvoje možnosti jejich financování z jiných, veřejných (Národní programy regionálního rozvoje) nebo soukromých zdrojů, včetně financování na principu Public-Private Partnership. Kromě toho budou některé cíle realizovány i formou organizačních, legislativních, institucionálních a finančních opatření.

II. Hlavní faktory regionálního rozvoje ČR

Základem pro efektivní regionální politiku je analýza relevantních faktorů regionálního rozvoje, tj. identifikace klíčových determinantů, které mají stimulující dopady na regionální rozvoj⁶. Je zřejmé, že faktory regionálního rozvoje jsou v čase variabilní, což souvisí na jedné straně se stupněm poznání socioekonomických procesů, na druhé straně podléhají změnám z důvodu vývoje struktur a jejich vzájemného působení.

Tyto faktory jsou rozvojovým potenciálem regionů a tvoří je:

- přírodní zdroje a přírodní prostředí jako dlouhodobé determinanty regionálního rozvoje,
- hmotné faktory v podobě jejich produkčního potenciálu a infrastruktury,
- nehmotné faktory zejména inovace a schopnost jejich vytváření a šíření, dostupnost a účinné využití informační a komunikační technologie (ICT), institucionální prostředí,
- lidské zdroje s příslušnou úrovní dovedností a odborného vzdělání.

Stupeň vývoje české společnosti a poznání socioekonomických procesů, které lze ztotožnit s dosaženou úrovní v nejvyspělejších zemích světa, ale zejména empirické poznatky z posledních několika let potvrzují, že **významným faktorem regionálního rozvoje postindustriální společnosti jsou lidské zdroje.**

2.1. Lidé

2.1.1 Demografie a migrace

Z hlediska demografického vývoje pokračuje nepříznivý trend poklesu přirozeného přírůstku, nicméně migrační saldo v roce 2003 po delší periodě ztráty vykompenzovalo a došlo tak k absolutnímu zvýšení počtu obyvatel České republiky.⁷

Trendy demografického vývoje charakterizují následující jevy:

- Dlouhodobá (od poloviny 90. let) fixace realizované (úhrnné) plodnosti na hodnotách z celoevropského pohledu velmi nízkých (1,1-1,2). Odsun rození dětí do vyššího věku matky (o 3-4 roky) s minimálními regionálními rozdíly (vyjma Prahy s mírně nižší úrovní plodnosti (o 10 %) a vyšším věkem matek (o 2 roky)). V dlouhodobém výhledu lze očekávat mírné zvýšení relativní úrovně porodnosti, v absolutním vyjádření však bude pravděpodobně počet živě narozených ve všech krajích klesat (po roce 2010).
- Růst počtu domácnosti jednotlivců jako důsledek změněného životního stylu a prodlužující se délky života. Tradiční rozdíly mezi regiony souvisí s jejich věkovou i sociální strukturou. Vyšší zastoupení jednotlivců je v malých obcích a v největších

⁶ Podrobnější specifikaci těchto faktorů, které jsou předmětem podpory z hlediska vyváženého regionálního rozvoje uvádí §3 zákona 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje.

⁷ Od roku 2001 jsou do statistiky zahraniční migrace promítány počty cizinců s dlouhodobým pobytem – tento fakt způsobuje kvartální i roční výkyvy v počtu při-/vystěhovalých.

městech, mezi kraji zejména v Praze a severních Čechách. Ve výhledu lze očekávat proloužení současných tendencí, rychlejším tempem patrně ve velkých městech.

- Zatím relativně pozvolné zvyšování podílu seniorů související s procesem odkládání rození dětí a prodlužující se délkou života. S ohledem na omezené rozdíly v porodnosti jsou regionální rozdíly stáří populace ovlivňovány dlouhodobými migračními trendy (nižší podíl starších ročníků v severních Čechách a také v malých a středně velkých městech). V dlouhodobém pohledu lze s určitostí očekávat výrazné zvyšování podílu seniorů ve všech krajích s tempem diferencovaným především v závislosti na migrační atraktivitě jednotlivých regionů.

Migrační vývoj je po roce 1989 v České republice charakterizován především dvěma základními trendy:

- Došlo k výraznému poklesu celkové migrační mobility, přičemž toto snížení se odehrálo mezi roky 1990-1996. V tomto období došlo k snížení intenzity migrace mezi obcemi z hodnot okolo 22‰ na 16‰ ročně - na této nízké úrovni se intenzita migrace od poloviny devadesátých let stabilizovala.
- Nastal postupný zvrat v migrační bilanci velikostních kategorií obcí, kdy tradiční model koncentračních proudů z menších velikostních skupin do větších je již v konci devadesátých let plně změněn převažující dekoncentrační orientací migračních procesů.
- Významným novým fenoménem se stává vývoj zahraniční imigrace, která začíná významně ovlivňovat velikost naší populace. Saldo zahraničního stěhování cizinců v posledních letech již dosahuje významných hodnot přes 20 000 osob ročně.

Vývoj vnitrostátní migrace od počátku devadesátých let má celou řadu aspektů jejichž hodnocení je značně problematické. Některé rysy je možno zařadit do souvislosti s obecnými vývojovými trendy ve vyspělých zemích, jiné jsou poplatné deformacím předchozího období a značnou část je možné vztáhnout ke specifickým transformační periody. Význam uvedených faktorů se v průběhu transformačního období mění. Lze předpokládat, že po počáteční komplikované situaci s nejednoznačnými, často protichůdnými tendencemi, může postupně docházet k ustálení migračních vztahů, migračního chování obyvatelstva.

Dosud málo rozvinutý trh s byty představuje bariéru potenciálnímu rozvoji celkové migrační mobility. Obecným trendem je její nahrazování jinými formami, které nejsou spojeny se změnou místa trvalého bydliště, jako je dojížděka za prací, přechodná migrace apod. Tato skutečnost současně přispívá k dlouhodobé stabilizaci sídelní soustavy a k posilování tradičních vazeb obyvatelstva k prostoru a jeho zdrojovému potenciálu.

Migračně ziskové malé obce (do 2 tis. obyvatel) se soustřeďují ve značné míře do zázemí velkých měst, rozšiřuje se postupně jejich výskyt i do méně exponovaných oblastí. Za těmito trendy je nutné vidět nejen očekávaný rozvoj suburbanizace. Dominantním proudem na intraregionální úrovni z hlediska saldové změny je vystěhování z jádra hlavních aglomerací (Praha, Brno, Plzeň) do zázemí, salda samotného jádra či zázemí vůči zbytku ČR jsou nevýrazná, stejného charakteru je proto i migrační bilance celé aglomerace. Hlavní migrační proud z jádra do zázemí je postupně stále více profilován jako stěhování manželských párů ve věku 30 až 45 let s vyšší úrovní dosaženého vzdělání a s nízkým počtem dětí.

K nejdůležitějším faktorům ovlivňujícím migrační meziregionální mobilitu patří především ekonomické podmínky. Kvantitativní i kvalitativní situace na trhu práce ve smyslu množství

a struktury dostupných pracovních míst spolu s možnou výší příjmů spoluvytváří migrační atraktivitu regionů.

2.1.2 Vzdělanostní struktura a školství

Jistým vodítkem pro odhalení příčin nezaměstnanosti může být **vzdělanostní struktura** obyvatel v regionech, která se poměrně významně změnila během posledních dvaceti let; v současnosti v ČR převažují lidé se středním odborným a úplným středním vzděláním. Podle údajů výběrového šetření pracovních sil⁸ je pro vzdělání českých občanů starších 15 let (r. 2004) charakteristický nižší podíl vysokoškolsky vzdělaných osob na celkovém počtu obyvatel starších 15 let než ve vyspělých zemích EU (ČR 9,9%, EU(25) 10,8%)⁹. I když se tento podíl od r. 1993 (7,8 %) zvýšil o dvě procenta, je hodnota 9,9 % stále nízká. Celkově je v ČR více mužů s vysokoškolským vzděláním (57,6 % celkového počtu vysokoškolsky vzdělaných osob), nicméně u osob do 30 let je zastoupení obou pohlaví srovnatelné.

V ČR je poměrně vysoký podíl osob se středním vzděláním – bez maturity 38,2 %, s maturitou 30,7 % osob starších 15 let. Podíl osob se základním vzděláním a bez vzdělání se od r. 1993 neustále snižuje, v r. 2003 to bylo 21,4 % obyvatel starších 15 let. Jedná se především o starší osoby, mladí lidé se snaží v současnosti dosáhnout vyššího stupně vzdělání. Pokud jde o střední vzdělání, lze na statistických údajích dokumentovat nárůst podílu osob se středním vzděláním ukončeným maturitou. Trend zvyšování počtu osob s vysokoškolským vzděláním se týká všech regionů i obou pohlaví.

Tab. č.1: Vzdělanostní struktura obyvatel starších 15 let podle SLBD 2001 (v % z počtu obyv. nad 15 let věku)

Kraj	Bez vzdělání	Základní vč. neukonč.	Vyučení a střední odb. bez maturity	Úplné střední s maturitou	Vyšší odborné a nástavbové	Vysokoškolské	Nezjištěné
Praha	0,1	14,5	28,8	30,5	5,2	18,8	2,0
StČ	0,5	23,1	40,4	24,4	3,3	7,0	1,3
JČ	0,4	23,5	38,7	25,1	3,3	7,8	1,2
PL	0,4	23,0	39,4	25,0	3,1	7,8	1,3
KV	0,8	27,9	38,4	22,7	3,1	5,6	1,5
UL	0,8	27,3	39,3	22,3	2,9	5,4	2,0
LI	0,4	23,9	40,0	23,8	3,2	7,0	1,6
KH	0,4	22,5	39,7	25,2	3,6	7,5	1,1
PD	0,4	22,7	40,8	24,5	3,5	7,0	1,0
VY	0,4	24,2	40,6	24,2	3,2	6,7	0,8
JM	0,3	23,3	37,0	24,6	3,4	10,3	0,9
OL	0,6	23,6	39,1	24,7	3,0	8,1	1,0
ZL	0,4	24,8	39,0	24,1	3,2	7,7	0,8
MS	0,5	25,2	38,7	23,4	3,1	7,8	1,3
ČR	0,4	23,0	38,0	24,9	3,5	8,9	1,3

Zdroj: ČSÚ, publikace SLBD 2001.

⁸ Trh práce v ČR 1993-2004, ČSÚ 2005

⁹ zdroj Eurostat – 1997 bez Belgie a Malty

Nejvíce vysokoškolsky vzdělaných obyvatel žije v Praze, nad hodnotou celostátního průměru je ještě kraj Jihomoravský, což je zcela zřejmě ovlivněno Brnem, které je druhým nejvýznamnějším vzdělanostním centrem ČR. Nejnížší hodnoty pak mají kraje Ústecký a Karlovarský.

Celková úroveň dosaženého vzdělání obyvatel České republiky se zvedá, výrazné je to především u mladé generace, která si více uvědomuje důležitost vzdělání. Problémem je zaměření oborů, které jsou nejvíce poptávány ve vzdělávacím systému, ale na druhé straně nevyhovují současným požadavkům trhu práce, kde se projevuje nedostatek osob s technickým vzděláním, a to na všech úrovních. V atmosféře české společnosti je preferováno spíše společenské a humanitní studium, význam technických a přírodovědně zaměřených směrů spojených s rozvojem inovací a moderních technologií není zdůrazňován, přestože absolventi těchto oborů se podílejí zhruba třetinou na celkovém počtu absolventů vysokoškolského studia.

Zákonem č.561/2004Sb., školský zákon (§ 148 odst. 3 písm. a) byla svěřena pravomoc ovlivňovat strukturu a obsah vzdělávání ve středních školách krajům v rámci jejich dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy. Vzhledem k tomu, že na regionálních trzích práce je nedostatek především technických a přírodovědných profesí, je otázkou možnost a schopnost dohody partnerů na trhu práce ohledně promítnutí požadavků zaměstnavatelů do regionálního školství.

2.1.3 Zaměstnatelnost

Od roku 2003 dochází na celorepublikové úrovni ke zlepšování zaměstnatelnosti uchazečů o práci, pokud jde o ukazatel „počet uchazečů na jedno volné pracovní místo“. Nejhorší situace na úrovni NUTS 3 je v tomto směru v Moravskoslezském, Ústeckém, Zlínském a Olomouckém kraji.

Na úrovni okresů jsou šance na nalezení zaměstnání ještě výrazněji diferencovány. Z hlediska ukazatele „počet uchazečů na 1 volné pracovní místo“ je nejhorší situace na severozápadě Čech (okresy Most, Teplice, Louny a Litoměřice) a na severní Moravě (okresy Karviná, Frýdek-Místek, Opava, Ostrava-město, Šumperk a Bruntál). V těchto oblastech je chronický nedostatek volných pracovních míst.

Trvale se zhoršuje situace uchazečů se změněnou pracovní schopností. Avšak regiony NUTS 3 s nejhorší zaměstnatelností nejsou nejproblémovější z hlediska zdravotně handicapovaných uchazečů o práci. V tomto směru je nejhorší situace v Pardubickém a Zlínském kraji.

Zaměstnatelnost populace se neodvíjí jen od atributů pracovní síly, jako je vzdělání nebo kvalifikace. Ekonomické chování lidí je nedílnou součástí jejich celkové životní orientace. Projevují se v něm hodnotové orientace a vzory chování, v souladu s nimiž se vytvářejí životní aspirace lidí a strategie jejich naplňování.

Dostupná sociologická data (z výzkumu Deset let společenské transformace v České a Slovenské republice) ukazují, že životní orientaci dospělé populace České republiky charakterizují především výrazná preference zájmu o soukromé záležitosti nad veřejným děním (starat se o jen o blízké lidi, nepůsobit veřejně a nevstupovat do politiky) a nízká prostorová mobilita (žít na jednom místě, hledat pracovní uplatnění doma, ne v zahraničí).

Životní strategie dospělé populace podle těchto dat profilují čtyři osy (identifikované pomocí faktorové analýzy třinácti položek). Jsou jimi:

- osa „aktivního hledání příležitostí“ (měnit bydliště podle potřeby, pracovat v různých firmách, žít a pracovat v zahraničí) oproti „pasivnímu vyčkávání“ (žít na jednom místě, být věrný jedné firmě, uplatnit se doma),
- osa „orientace na rodinu a nenáročný život“ (žít šetrně, sebevzdělat se, žít v rodinném kruhu) oproti či opačně „směřování k ekonomickému úspěchu a orientace na nadstandardní spotřebu“ (dopřávat si příjemného života, bavit se, chodit do společnosti),
- osa „pohodlného přežívání“ (upřednostnění výdělku před kvalifikací, být zaměstnancem, starat se jen o blízko) oproti „orientaci na osobní rozvoj, veřejný život a společenský úspěch“ (získat co nejvyšší kvalifikaci, být samostatným podnikatelem, působit veřejně),
- osa „orientace na pracovní (odbornou) kariéru“ (věnovat se práci, držet se v práci své odbornosti) oproti „vědomé rezignaci na odbornou kariéru“ (věnovat se rodině, i pracovat výhodněji mimo obor).

Životní strategie lidí s vyšším vzděláním, samostatně ekonomicky aktivních a studentů se od zbylé populace liší vyšší mírou aktivního hledání příležitostí, směřování k ekonomickému úspěchu a orientace na nadstandardní spotřebu a orientace na osobní rozvoj, veřejný život a společenský úspěch. Vyšší míra aktivního hledání příležitostí a směřování k ekonomickému úspěchu a orientace na nadstandardní spotřebu je také typická pro lidi mladší 34 let. S výjimkou Prahy se ale životní strategie neliší z hlediska velikosti obce.

Aktivní vyhledávání příležitostí se podle výzkumu projevilo více v životních strategiích obyvatel Prahy a Libereckého kraje, zatímco pasivní vyčkávání v Karlovarském, Ústeckém a Moravskoslezském kraji a v kraji Vysočina.

Ekonomický úspěch a nadstandardní spotřebu preferovali více lidé v Olomouckém kraji, orientace na rodinu a nenáročný život se uplatnila více v Jihomoravském, Zlínském a Moravskoslezském kraji, zatímco osobní rozvoj, veřejný život a společenský úspěch byly více zastoupeny v životních strategiích obyvatel Prahy, Olomouckého a Zlínského kraje. Pohodlné přežívání preferovali nadprůměrně ve Středočeském a Moravskoslezském kraji.

2.1.4 Sociální struktura a sociální integrace

Významné socioekonomické změny po r. 1989 ovlivnily život české společnosti, která se oproti minulosti ekonomicky i sociálně výrazně rozvrstvila a některé její skupiny jsou vytlačovány na okraj. Cíle sociální integrace v České republice vycházejí ze Společných cílů boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení EU¹⁰, které usilují o zmírnění chudoby a o začlenění ohrožených skupin zpět do společnosti. Jedná se o tyto cíle:

- usnadnit účast na zaměstnání a přístup ke všem zdrojům, právům, zboží a službám,
- předcházet rizikům sociálního vyloučení,
- pomáhat nejvíce zranitelným,
- mobilizovat všechny relevantní orgány.

¹⁰ Viz Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004-2006, který zpracovalo MPSV ČR v r. 2004

Podle údajů ČSÚ vykazuje ČR nízkou míru ohrožení chudobou (cca 8 % obyvatel), ale zhruba stejná část populace se pohybuje těsně nad hranicí chudoby¹¹. Z hlediska pohlaví jsou chudobou více ohroženy ženy než muži. Jako nejzranitelnější skupiny obyvatel z hlediska sociální exkluze byly identifikovány:¹².

- osoby se zdravotním postižením – přes přijatá opatření přetrvávají projevy přímé i nepřímé diskriminace, která může vést k sociální exkluzi této skupiny obyvatel,
- neúplné rodiny s malými dětmi, které se příjmově často pohybují na hranici chudoby,
- děti, mládež a mladí dospělí – především z rodin s nejnižšími příjmy, které mohou ovlivnit možnosti jejich přípravy na budoucí život, a z rodin s deviantním stylem života,
- senioři – především osoby s nižšími důchody jako jediným zdrojem příjmů, chronicky nemocní staří lidé, ale i osoby odcházející do předčasného důchodu bez zajištění dalších příjmů na stáří,
- osoby nad 50 let a do 25 let,
- osoby závislé na návykových látkách,
- etnické menšiny – především Rómové jsou etnickou menšinou nejvíce ohroženou sociální exkluzí. Počet Rómů v ČR se odhaduje na 160-200 tis. osob,¹³ nejvíce jich je ve větších městech krajů Moravskoslezského a Ústeckého, dále pak ve Středočeském a Olomouckém kraji a Praze,
- migranti – tato skupina zatím v ČR není velká, nicméně sociální integrace imigrantů je důležitou otázkou, kterou je nutné řešit do budoucna s předstihem,
- bezdomovci – skupina osob extrémně chudých, stojících mimo trh práce a v podstatě ze společnosti vyloučených,
- osoby opouštějící ústavní výchovu nebo výkon trestu odnětí svobody – tato skupina je ohrožena sociálním vyloučením především vzhledem k nedostatečné péči týkající se poradenství a pomoci těmto osobám při jejich návratu do společnosti.

Základním prvkem boje proti sociálnímu vyloučení je podpora vzdělání, zaměstnanosti a boj s diskriminací na trhu práce. Sociálním vyloučením jsou totiž nejvíce ohroženy především osoby (a příp. jejich rodiny) nezaměstnané, zvláště pak nezaměstnané dlouhodobě.

V České republice byly identifikovány skupiny osob znevýhodněných na trhu a práce a tedy ohrožených sociální exkluzí: ženy s malými dětmi, osoby s nízkou kvalifikací, osoby se zdravotním postižením, osoby nad 50 let věku, osoby do 25 let, romská menšina, dále osoby vracející se z výkonu trestu, osoby závislé na návykových látkách; mimo trh práce stojí bezdomovci. U většiny osob znevýhodněných na trhu práce dochází ke kumulaci různých znevýhodnění, což ovlivňuje možnosti jejich zapojení a délku doby nezaměstnanosti.

Vzhledem k tomu, že nezaměstnanost v regionech České republiky má různou úroveň, jsou také opatření podporující zaměstnanost, a tedy i začleňování ohrožených skupin zpět do

¹¹ Hranice ohrožení chudobou je stanovena (podle metodiky EU) na 60 % národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku. V r. 2002 to bylo 73,9 tis. Kč/rok.

¹² Viz Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004-2006, MPSV, 2004

¹³ Odhad vychází ze statistik před r. 1989. Romské organizace uvádějí odhad 205-500 tis. Rómů v ČR. Ve SLBD 2001 se k romské národnosti přihlásilo necelých 12 tis. osob.

společnosti, regionálně diferencovaná. Významnou roli v této oblasti sehrává také neziskový sektor, jehož rozvoj není rovnoměrný na celém území republiky a je ovlivněn nejen ekonomickými, ale i sociálními a kulturně-hodnotovými rozdíly v regionech ČR.

Důležitým nástrojem využívaným v současnosti v oblasti sociální integrace a péče je komunitní plánování, které obcím umožňuje lépe identifikovat, a tedy i pomáhat skupinám ohroženým sociálním vyloučením. Obce ve spolupráci se zástupci občanské společnosti i zástupci ohrožených skupin mohou efektivně využít místní zdroje a pomoci ohroženým skupinám při jejich opětovném začleňování. Problémem i nadále zůstává financování neziskového sektoru, které je závislé na veřejných rozpočtech.

2.1.5 Sociální problémovost

Sociálně patologické jevy (SPJ) představují široké spektrum problémového chování, které lze v převážné většině případů charakterizovat jako individuální volbu jedince, tj. volbu ovlivněnou jak výchovou (a šířeji socializací), tak kvalitou obývaného životního a sociálního prostředí. Nepříznivé životní podmínky pak bezpochyby výrazně přispívají k vyššímu výskytu problémových forem chování; jejich výskyt v určitém regionu zpětně ovlivňuje (tj. zhoršuje) kvalitu daného sociálního prostředí. Důsledkem pak může být souběžný výskyt většího počtu SPJ a z hlediska času i stabilita základních rysů regionální diferenciace sociální problémovosti.

Podle míry závažnosti lze SPJ rozdělit na jevy:

- *společensky nevhodné* (týkající se zejména otázek integrace a dezintegrace rodiny a porušování tradičních morálních norem - rozvodovost, děti narozené (či zplozené) mimo manželství, umělá přerušování těhotenství, neúplné rodiny, děti svěřené do ústavní péče, popř. nesezdaná soužití, prostituce, domácí násilí apod.),
- *společensky nežádoucí* (tj. vědomě či nevědomě zaměřené proti vlastní osobě, spojené s nejrůznějšími „únikovými“ reakcemi - autoagresivní sebevražedné chování, nejrůznější závislosti jako alkoholová a nealkoholová toxikomanie, hazardní hry a gamblerské apod.),
- *společensky nebezpečné* (tj. úmyslná či nedbalostní jednání, jejichž důsledky nesou jiné subjekty – jedinci, skupiny nebo i celá společnost - kriminalita, dopravní nehodovost; extremismus, šikana aj.).

Sociálně problémové jevy mají v území výrazně podobné rozložení - vyskytují se zpravidla syndromaticky. Například v území s extrémně nepříznivou ekologickou či ekonomickou situací se může současně projevovat deformace sociální struktury obyvatelstva (odliv vzdělanějších, příliv problémovějších skupin obyvatelstva), sídelní a pracovní nestabilita, pokles sociální participace, dezintegrace rodiny, vyšší kriminalita, sebevražednost atd. Velké množství statisticky doložených údajů o problémových jevech v určitém regionu je obvykle vázáno na jednu a tutéž skupinu obyvatel. Z hlediska míry negativního vlivu na rozvoj regionu sehrávají nejdůležitější roli jednak neúplnost rodin a některé druhy kriminality.

V České republice dochází dlouhodobě k výraznému úbytku úplných rodin. Nejtypičtější neúplnou rodinu (podle ekonomické aktivity osoby stojící v čele domácnosti) tvořily rodiny mající v čele zaměstnance, tj. nejčastěji zaměstnankyni (48,6 %) a rozvedenou ženu. Nejkomplikovanější sociální a životní situace se týká bezpochyby neúplných rodin v čele s nezaměstnanou osobou a se závislými dětmi. Takovýchto rodin bylo v roce 2001 zhruba 41

tisíc a tvořily 7,1 % ze všech neúplných rodin. Mezi okresy s nejčtenějším zastoupením neúplných rodin se řadí oba příměstské okresy hlavního města, Praha-západ a Praha-východ (samotná Praha dosahuje ve srovnání s okresy vůbec nejvyššího podílu ve výši 16,4 %) a okresy s výrazným migračním pohybem obyvatel (Česká Lípa, Sokolov). Minimální počty a podíly neúplných rodin byly zjištěny zejména v kraji Vysočina (11,2 %), v okrese Pelhřimov a Žďár nad Sázavou. Nejnížší životní úroveň neúplných rodin se závislými dětmi lze identifikovat v Ústeckém a Moravskoslezském kraji, za nimiž následuje kraj Olomoucký. Relativně nízkou životní úroveň těchto rodin se pak vyznačuje i kraj Karlovarský a kraj Vysočina.

Úroveň kriminality dosáhla svého vrcholu v letech 1998 a 1999. V současné době mírně klesá nebo spíše stagnuje. Od roku 2001 dochází ke snižování objasňenosti evidovaných trestných činů celkové kriminality. V roce 2004 došlo ve srovnání s rokem předchozím k mírnému snížení počtu zjištěných trestných činů a mírnému zvýšení objasňenosti.

Nejvyšší úroveň hospodářské kriminality má Praha a Ústecký kraj, nejnižší hodnoty se váží na kraj Vysočina. Nejproblematictější situace z hlediska recidivy kriminality je v Praze, dále pak v kraji Karlovarském a Moravskoslezském. Z hlediska dětské kriminality je situace nejzávažnější v Ústeckém, Libereckém, Olomouckém a Moravskoslezském kraji.

Nejintenzivnější zastoupení násilné kriminality je spojeno s Prahou, Olomouckým, Moravskoslezským a Karlovarským krajem, protipólem je kraj Vysočina. K nejintenzivnější majetkové kriminalitě dochází v Praze, dalšími nejpostiženějšími kraji jsou kraj Středočeský, Ústecký a Liberecký, nejméně postižená je opět Vysočina.

Regionální odlišnosti existují i z hlediska typů pachatelů (recidivisté, děti, mladiství), nejproblematictější situace z hlediska recidivy se týká Prahy a krajů Karlovarského a Moravskoslezského, z hlediska dětské kriminality potom krajů Ústeckého, Libereckého, Olomouckého a Moravskoslezského.

Pořadí krajů podle absolutní výše celkového počtu zjištěných trestných činů je následující: Praha (27,7 %), Středočeský kraj (10,7 %), Moravskoslezský (10 %), dále Ústecký a Jihomoravský. Nejnižší počty zjištěných trestných činů byly zaznamenány v krajích Vysočina, Karlovarském, Pardubickém a Zlínském. Z hlediska relativních ukazatelů (tj. zjištěné trestné činy celkem v přepočtu na 10 tis. obyvatel) opět první místo zaujímá Praha, následovaná krajem Středočeským a Ústeckým, nejnižší intenzita kriminality se váže na kraj Vysočina, kraj Zlínský a Pardubický.

Čtveřici krajů s nejvíce kriminogenním klimatem tvoří kraj Praha, Středočeský, Ústecký a Liberecký kraj. Kriminalita se koncentruje zejména do městských okresů a průmyslových oblastí; obyvatelé měst jsou ohrožováni zejména pouliční majetkovou kriminalitou (krádeže aut, krádeže vloupáním) a násilnou kriminalitou (loupežemi). Loupeže spáchané v Praze představují v průměru asi 40% ze všech spáchaných loupeží v ČR.

2.1.6 Sociální infrastruktura

Vyvážená sociální a kulturní infrastruktura vytváří základní předpoklad pro rovnocenné životní podmínky pro všechny obyvatele ČR a napomáhá k vytváření přiměřených sociálních jistot, vzdělání i možnosti rozvoje životního stylu a životních šancí.

Vybavenost území sociální infrastrukturou není nijak direktivně řízena, byť se v poslední době objevují snahy např. o optimalizaci sítě zdravotnických zařízení. V rámci krajů, které převzaly kompetence v oblasti středního školství dochází k jeho optimalizaci, zejména

s ohledem na snižující se počty mládeže příslušných ročníků a restrukturalizaci oborů s ohledem na potřeby trhu práce.

Síť mateřských škol (MŠ) kopíruje sídelní strukturu ČR, přičemž existují regionální diference v počtu obcí připadající na 1 MŠ (nejméně „dostupná“ je síť mateřských škol v kraji Vysočina, naopak nejvyšší hustotu MŠ vykazuje (Prahu v to nepočítaje) kraj Moravskoslezský. Komplexnější ukazatel – počet žáků na jednu třídu však vykazuje minimální variabilitu (variační rozpětí – cca 2 žáci na 1 třídu MŠ).

Pokud jde o síť základních škol, i ta vykazuje prvky homogenity, bez zásadnějších disparit. Nejvíce škol na jednu obec připadá s výjimkou hlavního města Prahy na Moravskoslezský kraj (1,68 školy/obec), nejméně v kraji Vysočina a kraji Jihočeském (0,43 školy na obec). Variační rozpětí počtu žáků na jednu třídu nedosahuje ani dvou studentů (maximální hodnota 22 studentů, minimální 20,7 studenta/ 1 třídu). V případě institucí vyššího vzdělávání se již projevují disparity s dominancí hlavního města Prahy.

Síť zdravotnických zařízení rovněž kopíruje sídelní strukturu bez výrazných regionálních disparit. Vybavenost lékařské péče lze dokumentovat na počtu lékařů a nemocničních lůžek v relaci na 1 000 obyvatel. V obou ukazatelích dominuje Praha, kde bylo k 31. 12. 2004 dosaženo 8,9 lůžek na 1 000 obyvatel ve 26 nemocnicích a 6,8 lékařů na 1 000 obyvatel. V tomto smyslu Praha plní roli centra lékařské péče v ČR. V hlavním městě se nacházejí specializovaná pracoviště, jejichž spádovým územím je v podstatě celá republika. Vysoký počet lékařů na 1 000 obyvatel i nemocničních lůžek na 1 000 obyv. mají podle údajů ČSÚ z r. 2004 Plzeňský, Jihomoravský a Olomoucký kraj, což je ovlivněno umístěním lékařských fakult a fakultních nemocnic ve všech třech krajských městech. Naopak nejnižší počet lékařů na 1 000 obyvatel je ve Středočeském kraji (3,0) a v krajích Zlínském (3,2) a Vysočina (3,1). Tyto kraje spolu s Pardubickým mají i nejnižší počet nemocničních lůžek na 1 000 obyv.

Tab. č. 2: Lékaři a nemocniční lůžka na 1000 obyvatel, 2000 a 2004

Kraj	počet na 1000 obyv. rok 2000		počet na 1000 obyv. rok 2004	
	lékařů	nem. lůžek	lékařů	nem. lůžek
Praha	6,2	8,3	6,8	8,9
Středočeský	2,9	5,4	3,0	5,0
Jihočeský	3,5	6,1	3,6	6,1
Plzeňský	4,0	6,1	4,3	6,5
Karlovarský	3,5	5,8	3,6	5,7
Ústecký	3,1	7,4	3,3	6,9
Liberecký	3,2	5,9	3,4	6,2
Královéhradecký	3,7	7,2	3,9	6,8
Pardubický	3,0	5,0	3,3	5,3
Vysočina	3,0	5,8	3,1	3,7
Jihomoravský	4,1	6,9	4,3	7,2
Olomoucký	3,8	5,5	4,0	5,8
Zlínský	3,0	5,6	3,2	5,7
Moravskoslezský	3,3	6,2	3,6	6,1
ČR	3,6	7,2	4,0	6,4

Zdroj: ČSÚ, Statistické ročenky krajů 2005 a 2001

Vzhledem k nepříznivým trendům demografického vývoje a skutečnosti, že roste podíl rodin s dětmi v nižších příjmových kategoriích a počty neúplných rodin, patří k nejzranitelnějším

skupinám z hlediska sociální exkluze děti, mládež a mladí dospělí. Většího významu tak nabývá i budování infrastruktury a zařízení v oblasti dalšího vzdělávání, tělovýchovy, sportu a ostatních zařízení pro rozvoj aktivit volného času a jako prevence a součást zdravého životního stylu populace. Nezastupitelná je v oblasti práce s dětmi a mládeží role nestátních neziskových organizací a tudíž i podpora jejich aktivit.

V České republice existuje poměrně široká síť zařízení sociální péče provozovaných státem, obcemi, církvemi a nestátními neziskovými organizacemi. Škála, počet a kapacita těchto zařízení se postupně rozšiřuje podle potřeb vyplývajících z podmínek a možností každého kraje.

Zajištění sociálních služeb v krajích dokumentuje následující tabulka, která uvádí počet míst v zařízeních sociální péče na 1000 obyvatel daného kraje:

Tab. č. 3: Počet míst v zařízeních sociální péče na 1000 obyvatel v letech 2000 a 2004

Kraj	Počet míst v soc. zařízeních na 1000 obyv. v r. 2000	Počet míst v soc. zařízeních na 1000 obyv. v r. 2004
Hl. město Praha	3,8	4,0
Středočeský	7,1	7,0
Jihočeský	6,8	7,0
Plzeňský	7,0	8,0
Karlovarský	8,3	8,1
Ústecký	9,9	10,4
Liberecký	5,9	6,3
Královéhradecký	7,1	8,0
Pardubický	7,8	8,2
Vysočina	6,9	7,1
Jihomoravský	7,3	8,0
Olomoucký	9,1	9,9
Zlínský	9,4	10,5
Moravskoslezský	7,4	8,0
ČR	7,2	7,7

Zdroj: ČSÚ, Statistické ročenky krajů 2005 a 2001

Deficit kapacity sociálních zařízení ve vztahu k počtu obyvatel vykazuje zejména hlavní město Praha (4,0 místa na 1 000 obyvatel) následované krajem Libereckým (6,3 míst na 1 000 obyvatel). Nejlépe jsou na tom naopak v kraji Zlínském s 10,5 místy na 1 000 obyvatel.

I když převažujícím typem sociálních služeb v ČR je ústavní péče, v poslední době se prosazuje snaha podporovat rozvoj alternativních služeb k ústavní péči, které umožňují, aby klient zůstal ve svém přirozeném prostředí, uvnitř své rodiny a komunity. Významnou roli v této oblasti sehrávají organizace neziskového sektoru.

2.2. Osídlení

2.2.1 Sídlní struktura

Sídlní struktura České republiky je ovlivňována celou řadou faktorů, jejichž význam se v čase mění. Z hlediska strategie regionálního rozvoje má sídlní struktura a trendy jejího vývoje význam nejen při formulaci konkrétních opatření, ale i v legislativní oblasti a v systému financování obcí.

Česká republika je charakteristická rozdrobenou sídlní strukturou s historicky daným vysokým počtem obcí.

Tab. č. 4: Počty obcí v České republice

Rok	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2003	2004
Počet obcí	11 459	8 726	7 511	4 778	5 768	6 258	6 249	6249

Zdroj: ČSÚ, Sčítání lidu 2001 a Statistická ročenka ČR 2005

Česká republika má pouze tři města nad 250 tis. obyvatel (Praha, Brno, Ostrava), dvě města v intervalu od 100 do 250 tis. obyvatel (Plzeň, Olomouc), šestnáct měst je v intervalu od 100 tis. do 50 tis. obyvatel.

Největší podíl měst s 10 000 a více obyvateli byl naopak nejvyšší v kraji Karlovarském, Ústeckém a Moravskoslezském.

Tab. č. 5: Vybrané ukazatele o území krajů v roce 2004

Kraj	Rozloha v km ²	Počet obyvatel	Hustota obyvatel na km ²	Počet obcí	z toho se statutem města	Podíl městské ho obyvatel stva v %	Podíl obyvatel v obcích do 1 999 obyvatel
Praha	496	1 170 571	2 360	1	1	100,0	0
Středočeský	11 015	1 144 071	104	1 146	74	54,6	43,0
Jihočeský	10 057	625 712	62	623	45	63,9	33,3
Plzeňský	7 561	549 618	73	501	46	66,7	32,8
Karlovarský	3 315	304 588	92	132	28	80,7	20,1
Ústecký	5 335	822 133	154	354	46	79,3	19,1
Liberecký	3 163	427 563	135	215	36	77,9	24,4
Královehradecký	4 758	547 296	115	448	43	68,0	31,1
Pardubický	4 519	505 285	112	452	32	61,2	38,0
Vysočina	6 796	510 114	75	704	33	58,4	41,8
Jihomoravský	7 197	1 130 240	157	672	47	62,8	29,8
Olomoucký	5 267	639 423	121	397	27	57,7	33,8
Zlínský	3 964	590 706	149	304	30	61,2	29,3
Moravskoslezský	5 427	1 253 257	231	299	49	76,7	14,7
ČR	78 868	10 220 577	130	6 248	527	70,2	26,3

Zdroj: ČSÚ, Kraje České republiky v roce 2004, přepočteno na změny hranic krajů k 1. 7. 2004

Z hlediska absolutního počtu obyvatelstva ve venkovských obcích dominují kraje Středočeský, Vysočina a Jihočeský, následované krajem Pardubickým. Nejnižší podíl obyvatel ve venkovských obcích má kraj Moravskoslezský, Ústecký a Liberecký. Kromě Libereckého kraje patří zbývající dva kraje mezi nejurbanizovanější regiony ČR.

Regionální politika v oblasti sídelních struktur má 2 základní dimenze:

- urbánní (městskou),
- venkovskou.

Urbánní dimenze

Hustá síť malých a středních měst, jako dědictví minulého vývoje, neumožňuje vznik silnějších rozvojových pólů mimo pražské metropolitní území, demografická stagnace vytváří konkurenční prostředí v oblasti získávání lidských zdrojů. Určitý dekoncentrační vývoj umožňuje bicentrická sídelní struktura Moravy a Slezska. Specifickým problémem jsou málo urbanizované oblasti Českomoravské vrchoviny a části severní Moravy, jejichž rozvoj musí nutně vázat na jiné ekonomické aktivity. Celkově lze urbanizační proces v ČR v mezinárodním srovnání charakterizovat nižší mírou koncentrace obyvatel do velkoměst a v návaznosti na to i méně výraznou regionální strukturou.

V rámci českého prostoru lze jako aglomerační seskupení v zásadě definovat pouze dvě oblasti – ostravská oblast a urbanizovaný pás Podkrušnohoří. Středočeská oblast je spíše vyjádřena dominantním postavením Prahy. Žádné z těchto seskupení nenaplnuje parametry silně zalidněných západoevropských aglomerací, přičemž vývoj demografických procesů neumožňuje radikální změnu těchto prostorových konfigurací. Zatímco poválečné období je charakterizováno plynulým růstem krajských metropolí až nad úroveň stotisícové hladiny, současné postindustriální období zakládá hrozbu opětovného odlivu obyvatelstva do národní metropole a posilování metropolitního území na úkor krajů. Globalizační procesy tomuto trendu nahrávají. Překonání tohoto stavu bude vyžadovat hledání adekvátních ekonomických struktur pro podporu stabilizace, resp. rozvoje krajských sídelních systémů. Demografická stagnace může být kompenzována aktivní podporou v oblasti zkvalitňování sociálního profilu společnosti cestou zvyšování vzdělanosti, podpory prodlužování produktivního věku a diverzifikace kvalifikační struktury pracovních sil. Postindustriální společnost založená na intenzivním využití lidských zdrojů, na znalostní ekonomice, rozvoji kvartérního sektoru a podpořená importem vysoce kvalifikované pracovní síly nabízí šanci pro udržitelný rozvoj krajských sídelních systémů. Rozvojové trendy, které vedly k zakládání nových krajských univerzit mohou být podpořeny konstitucí klastrů integrujících vědecko-výzkumné, technické a podnikatelské aktivity. Efekt „spin-off“ krajských center by se měl stát žádoucím stimulem k zachování sídelních systémů bez rizika jejich degradace a vzniku strukturálních problémů.

Roztříštěnost české sídelní struktury souvisí s kapacitou a nízkou kvalitou dopravní, zejména silniční sítě. Východiskem je rozvoj integrované udržitelné dopravy, dobudování dálniční soustavy, rekonstrukce rychlostních železničních tratí a překonání neúnosného technického stavu regionálních komunikací a vybudování moderní bezpečné infrastruktury pro cyklodopravu a pěší. Prioritou je rovněž rozvoj multimodálních dopravních systémů, které se v současné době jeví jako perspektivní v širším kontextu zemí EU. Zvláštní problém tvoří dobudování dopravního systému pražské metropolitní oblasti, kde probíhá technicky i finančně náročný projekt pražského železničního uzlu a propojení pražské oblasti s nadnárodními evropskými trasami.

Specifickým problémem českého prostoru je nedostatečné vzájemné propojení krajských center a dosavadní koncentricky orientovaná dopravní síť přispívá k neúměrnému posilování pražského regionu. V případě vazeb mezi kraji nelze opomenout potřebu kvalitní železniční infrastruktury, která by měla přenášet hlavní vztahy v případě veřejné hromadné dopravy. V silniční dopravě nepůjde vždycky, vzhledem k očekávaným intenzitám provozu, o výstavbu dálnice nebo rychlostní silnice, ale i o modernizaci silnic 1. třídy. Hlavním problémem je, že na značné části nejzatíženějších silnic I. třídy nejsou uskutečněna dostatečná opatření při průchodech obcemi (včetně obchvatů), což má negativní dopad na životní prostředí obyvatelstva těchto obcí.

V posledním desetiletí lze zaznamenat radikální změnu ve vztahu velkoměsta a jeho zázemí a to na úrovni většiny krajských center. Převládající trend odstředivých procesů vedoucí k vysávání venkovského spádového území, sociální, ekonomické i podnikatelské degradaci regionu se mění. Výsledkem je odstředivý proces, export rozvojových aktivit a kapitálu z jádrového města do spádových území a posilování role center v distribuci progresivních inovací. Problém se koncentruje do oblasti tzv. hluchých území na rozhraní jednotlivých spádových regionů (vnitřní periferie) s podobnými problémy, se kterými se setkávají klasické příhraniční oblasti.

V poválečném období byl rozvoj měst v České republice výrazně ovlivněn nerespektováním základních urbanistických pravidel. Funkce bydlení ve městech byla realizována zejména prostřednictvím masové výstavby panelových domů, bez jejich vazby na okolí (parkování, volnočasové aktivity, veřejná zeleň, kulturní vyžití). Výrobní a průmyslové podniky byly převážně lokalizovány do měst. Došlo zde k výraznému zhoršení životního a sociokulturního prostředí občanů. Vlivem změny v ekonomické struktuře došlo během posledních desetiletí k útlumu průmyslových výroby ve městech a k opouštění některých výrobních areálů. Tato často rozsáhlá území (brownfields) dnes brzdí rozvoj jednotlivých částí měst, někdy i měst samotných, zároveň však představují určitý rozvojový potenciál a prostor pro rozvoj podnikání.

Města i venkovské struktury mají svůj historický původ. Ten se projevuje zejména v historických částech měst a obcí. Jde hlavně o městské památkové rezervace a městské památkové zóny. Tato jádra tvoří často celé urbanistické celky, jejichž hodnota spočívá ne v jednotlivých objektech, ale právě v ucelených souborech dochovaných staveb, náměstí, komunikací a hradeb. V předchozích padesáti letech byly preferovány jiné hodnoty než kulturně historické. Někdy byl význam památek úmyslně potlačován a péče o tento kulturně historický fond byla zanedbávána. Takovými příklady jsou necitlivá asanace, rekonstrukce, výstavba uniformních typizovaných objektů občanské vybavenosti, bezohledné průniky dopravy do historických jader či využívání staveb pro zcela jiné účely, než pro jaké by měly sloužit v historických centrech měst a obcí.

K nejrazantnějším změnám v polistopadovém období došlo v oblasti vnitřních urbanistických struktur. Postupná regenerace městských jader, obnova zanedbaného domovního a bytového fondu v centrálních městských čtvrtích, obnova klasických funkcí města v oblasti sociální, volnočasové, kulturní i ekonomické vedla k výraznému přeskupení problémů. Dědictví poválečné epochy je sice kompenzováno rozvojem suburbanizačních procesů, problém však přetrvává v přílišné proporcii obyvatelstva ve strukturách sídlištního typu. Suburbanizační proces podpořený dlouhodobými preferencemi české společnosti v oblasti bydlení (touha po vlastním domě) vede k postupnému snižování hustoty obyvatelstva v klasických sídlištích a k otvírání možností pro zvýšení bytového standardu. Negativním důsledkem je také velká dopravní zátěž ve spádových oblastech měst a na dopravu ve městech samotných.

Současně je mnoho rodin a občanů, které si vlastní dům nemohou dovolit nebo pokládají byt v panelovém domě na sídlišti za dostatečně kvalitní bydlení. Samotné panelové domy však nestačí – významným prvkem se stává dlouhodobá udržitelnost bydlení v panelových domech. Problém tvoří vysoké finanční nároky revitalizace sídlišť, které nejsou zvládnutelné pouze z rozpočtu ČR ani ze soukromých zdrojů a nejsou prozatím atraktivní ani pro podnikatelský sektor.

Dlouhodobým trendem českého osídlení je vysoká proporce druhého bydlení a specifické nároky vznikající ve vazbě mezi městem a venkovem. Na jedné straně jde o omezování finančních zdrojů, pro urbánní sektor zejména v oblasti soukromého kapitálu, na druhé straně jde o export zdrojů vygenerovaných v urbánních oblastech do venkovských oblastí. Lze říci, že vznik nového typu integrálního osídlení stírající zásadní rozdíly mezi městem a venkovem je i perspektivně legitimní cestou k překonání strukturálních problémů české sídelní soustavy. Vedle alternativních možností využívání obytných funkcí měst, jejich urbánních kvalit a blízkého kontaktu s kvalitní krajinou a přírodní strukturou venkovských oblastí, přispívá fenomén druhého bydlení ke stabilizaci venkovského osídlení a dlouhodobě zmírňuje negativní dopady depopulace a koncentrace obyvatelstva do urbánních center. V místech sezónně přexponovaných naopak dochází k přetěžování technické infrastruktury (kanalizace, svoz odpadu apod.).

Venkov

Vymezení venkova je oproti sousedním zemím v ČR ztíženo specifickým charakterem našeho osídlení, kompaktností zástavby sídel a velmi nízkým podílem rozvolněných forem osídlení (samot, dvorců, apod.). Obtížné je rovněž zařazení velkého počtu malých měst, jejichž dominantní rolí jsou hospodářské, obslužné, správní i kulturní funkce pro jejich venkovské zázemí. V českých podmínkách je venkov zpravidla vymezován jako soubor venkovských obcí, kdy statistickou hranicí pro jejich vymezení je 2 000 obyvatel. Existují však i typické venkovské obce, které mají obyvatel více a podle tohoto kritéria venkovem nejsou (nejvíce na jižní Moravě). Současně existuje 57 měst, které mají méně než 2 000 obyvatel.¹⁴

Venkovské obce představují 89,8 % všech obcí, ale spravují území, které tvoří 73,6 % plochy státu. Žije v nich však pouze čtvrtina 26,3 % obyvatel. Venkovský prostor je i místem krátkodobé rekreace většiny městského obyvatelstva (druhé bydlení). Jiný pohled na vymezení venkova nabízí metodika OECD, kterou používá i Evropská unie a jejímž základním diferenciačním kritériem je hustota obyvatel podle jednotek NUTS 3 tedy krajů.

Obě zmíněné kategorie je vhodné doplnit o typologii podle polohy venkovských obcí. Lze tak vymezit přibližně tři typy venkovských oblastí, ve kterých se prosazují odlišné trendy. Tato odlišnost vyplývá z jejich polohy vůči urbanizovaným oblastem (viz kap. 3.2.3):

- venkovské oblasti v zázemí velkých měst (příměstský venkov) – jsou ovlivněny převážně suburbanizací a zaznamenávají výrazný nárůst své populace, což ovlivňuje jejich rozvojové a zvláště investiční priority,
- průměrně rozvinuté venkovské oblasti ve větší vzdálenosti od velkých sídelních center (mezilehlý venkov), ale s dobrým dopravním spojením, ve kterých se nachází rekreační potenciál pro zázemí městských oblastí,

¹⁴ Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky na období 2007 – 2013, MZe 2006

- periferní venkovské oblasti (odlehlý venkov), řídké obydlené, izolované od spádových měst a hlavních dopravních sítí.

Mezi hlavní charakteristické rysy venkovského prostoru v ČR patří:

- Vysoký produkční potenciál území z hlediska potravinářské produkce; negativem je velká diference mezi vlastnictvím a užíváním zemědělské půdy (cca 88% zemědělské půdy je obhospodařováno v nájmu). Rozpor mezi rozdrobeností vlastnictví a vysokou koncentrací hospodaření na zemědělské půdě je limitujícím faktorem v oblasti zemědělské výroby.
- Nevyváženost a vzájemná rozpornost zájmů jednotlivých složek agrobusinessu; zemědělská půda je dosud ve vlastnictví drobných a středních majitelů, provozní, skladovací a technologické prostory jsou ve vlastnictví soukromých podnikatelů, potravinářský průmysl stejně jako velkoobchodní sítě ovládají z velké části zahraniční společnosti.
- Hustá síť pozemních komunikací podporující integraci venkovského prostoru s jejich spádovými centry; toto pozitivum je v současnosti negováno katastrofálním stavem komunikací III. třídy a místních komunikací stejně tak jako nepostačujícím napojením na stále omezenou síť dálnic a rychlostních silnic.
- Pestrá struktura území z hlediska zastoupení různorodých kultur (lesy, louky, pastviny, vodní plochy), přestože orná půda zaujímá více než 70 % půdy zemědělské, avšak se značně potlačeny environmentálními funkcemi krajiny.
- Vyvážená a poměrně rovnoměrně rozložená soustava městských sídel tvořící přirozená centra venkovských regionů.
- Profesní smíšenost venkovského obyvatelstva a převládající industriální charakter zaměstnanosti na venkově. Tato skutečnost je zakotvena v dlouhodobé tradici vyjížděky za zaměstnáním v rámci mikroregionálních územních celků.
- Diferenciovaná úroveň stavebního (zejména bytového) fondu podle typů venkovských oblastí; zatímco v zázemí velkých měst je standard bydlení vyšší, v periferních venkovských oblastech naopak nižší.
- Na jedné straně vysoká atraktivita a hodnota venkovské krajiny z hlediska rozvoje cestovního ruchu, na druhé straně zaostalá či neexistující infrastruktura cestovního ruchu; z hlediska kulturního bohatství patří k fenoménům českého venkova vysoká koncentrace kulturních památek v malé vzdálenosti od sebe, na druhé straně v konfrontaci s jejich převážně špatným až kritickým technickým stavem. K záporným faktorům patří rovněž postupné oslabování jejich ekonomického potenciálu zejména v oblasti cestovního ruchu.
- Rozvolňování zastavěného území některých venkovských sídel na úkor volné krajiny a vysoký podíl obyvatel venkova, odkázaných na zásobování vodou ze studní a bez vyhovující kanalizace a čistírny odpadních vod.
- Velmi malé zastoupení malých a středních konkurenceschopných podniků na venkově. Platí to nejen o podnicích v zemědělské prvovýrobě, ale také o podnicích řemeslnických, průmyslových a o živnostech.

- Nedostatečná dopravní obslužnost venkovských obcí zejména o víkendech (omezování dopravních spojů). Jedná se hlavně o periferní oblasti a jejich napojení na regionální centra, což vyvolává potíže při dojížděce za prací i za službami. Nedostatečnou obsluhou trpí obce ležící mimo páteřní tahy. Cestou ke zlepšení je zavedení páteřních linek (železnice+autobusy) s navazující plošně obslužnou autobusovou dopravou za předpokladu zavedení integrovaného dopravního systému.
- Radikální pokles zaměstnanosti v zemědělství a lesním hospodářství včetně zániku provozoven přidružené výroby vedl k dalšímu citelnému omezení pracovních příležitostí a v územích s dopravně nepříznivou polohou jsou malé možnosti získat na venkově zaměstnání v relativně únosné vzdálenosti od místa bydliště.
- Nízká daňová výtěžnost malých obcí, nedostatek finančních prostředků na řešení problémů, potíže a menší šance v soutěži při získávání dotací z prostředků EU i ze státního rozpočtu.
- Potřeba komplexně pojatého a soustavně aktualizovaného usměrňování rozvoje venkovských sídel a krajiny systémem vzájemně provázaných regionálně a územně plánovacích podkladů (územně analytické podklady) a s nimi spjatých odvětvových podkladů a dokumentů.
- Důsledkem výše uvedených rysů je stárnutí venkovské populace a vysídlování venkova.

Charakteristické rysy a soudobé tendence zemědělství a venkova v ČR lze popsat následovně:

- Výrazný pokles celkové váhy zemědělství v národním hospodářství, zejména dramatické snížení počtu pracovníků v zemědělské prvovýrobě; podíl zemědělství na HDP poklesl z 8,2% v r. 1990 na 3,9 % v r. 2001 a na 2,35 % v r.2004, podíl zemědělství (včetně rybářství a lesního hospodářství) na celkové zaměstnanosti v civilním sektoru národního hospodářství se snížil z 11, 8% v r. 1990 na 4,6% v r. 2000 a dále klesl až na 4,3% v r. 2004 (podíl samotného zemědělství činil v r. 2004 pouze cca 3% a na hrubé přidané hodnotě /HPH/ v národním hospodářství dokonce jen 2,35%; podíl výdajů státního rozpočtu pro odvětví zemědělství činil v r. 2004 pouze 1,07%); podíl zemědělství na zahraničním obchodu ČR vykazuje trvalý pokles – v r.2004 se sektor zemědělství podílel na vývozu ČR 3,56% ale na dovozu 5,29% a vyznačoval se citelným záporným saldem.
- Zaostávání průměrných příjmů zaměstnanců v zemědělství za průměrnými mzdami v národním hospodářství: v r. 2004 byla průměrná mzda v zemědělství o 28% nižší než činil průměr v národním hospodářství a reálná mzda v zemědělství byla o 11% nižší než v r.1989.
- Výrazně se změnila struktura zemědělských podniků: v r. 2004 zaujímaly dominantní postavení ve struktuře zemědělských podniků podniky právnických osob; 3 219 těchto podniků o průměrné výměře 925,3 ha zemědělské a 649,6ha orné půdy obhospodařovalo 72,5% respektive 75,5% jejich výměry v ČR.
- Z hlediska velikostní struktury zemědělských podniků je ve srovnání s hospodářsky vyspělými členskými zeměmi EU patrné, že téměř chybí segment tzv. rodinných podniků, obhospodařujících v průměru 30 -100 ha zemědělské půdy; zatímco tyto

rodinné farmy představují ve srovnatelných členských zemích EU poměrně stabilní jádro zemědělských podniků hospodařících na půdě, v ČR se podílejí na obhospodařované zemědělské půdě pouze cca 5%.

2.2.2 Bydlení

Bydlení patří k základním lidským potřebám. Proto je důležitým úkolem zajistit kvalitní dostupné bydlení pro všechny skupiny obyvatel. Dostupnost bydlení je také významným faktorem ovlivňujícím mobilitu pracovních sil.

Podle SLBD v roce 2001 bylo v České republice obydleno celkem 3 828 tis. bytů, z toho 2 161 tis. bytů v bytových domech. Výstavba nových bytů je regionálně diferencována. Vývoj počtu dokončených bytů v krajích ČR v letech 1998-2004 dokumentuje následující tabulka:

Tabulka č. 6: Dokončené byty v letech 1998-2004

Kraj	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Praha	3 805	3 637	3 593	3 210	3 950	4 415	5 924
Středočeský	2 672	3 323	3 026	3 176	3 652	4 671	6 127
Jihočeský	1 296	1 184	1 502	1 819	1 900	1 460	2 193
Plzeňský	1 299	1 188	1 689	1 697	1 845	1 719	2 032
Karlovarský	402	582	416	565	449	524	503
Ústecký	844	917	1 026	979	852	1 226	888
Liberecký	792	788	1 001	869	983	1 143	1 316
Královéhradecký	1 271	1 545	1 404	1 419	1 671	1 270	1 322
Pardubický	1 444	1 162	1 542	1 479	1 472	1 189	1 580
Vysočina	1 060	1 159	1 397	1 327	1 558	1 325	1 581
Jihomoravský	2 593	3 092	3 118	2 878	3 437	3 316	3 842
Olomoucký	1 552	1 738	1 812	1 753	1 675	1 411	1 462
Zlínský	1 390	1 647	1 880	1 590	1 550	1 380	1 494
Moravskoslezský	1 763	1 772	1 801	1 997	2 297	2 078	2 004
Česká republika	22 183	23 734	25 207	24 758	27 291	27 127	32 268

Zdroj: ČSÚ, Statistická ročenka krajů 2005 a další

V panelových bytových domech bylo sčítáním evidováno 1 199 tis. bytů, tedy 31,3 % celkového bytového fondu. Ve městech tvoří panelová sídliště podstatnou část bytového fondu. Současný stav bytových panelových domů v České republice je výrazně poznamenán dlouhodobě zanedbávanou údržbou projevující se snižováním užitných vlastností, zvýšenými provozními náklady, snižováním provozní bezpečnosti a vznikem potenciálního rizika snižování úrovně bydlení obyvatelstva.

Nejen ty nejstarší, ale i panelové domy z 60. a 70. let mají statické a technologické vady a poruchy obvodových plášťů, lodžii a balkonů a střech, které ohrožují bezpečnost a zdraví obyvatel, a špatné energetické vlastnosti bytů, což výrazně zvyšuje náklady na vytápění.

Bytová sídliště realizovaná v režimu komplexní bytové výstavby v letech 1958 - 1989 se vyznačují již od samého počátku četnými nedostatky. Tyto nedostatky, pokud nejsou řešeny, mohou postupně vést k devastaci obytného prostředí a následně i k nežádoucí změně sociální struktury obyvatel sídlišť.

Panelová sídliště se převážně budovala v prstencích okolo stávající městské výstavby, ale mnohdy pronikla až k historickým jádrům měst. Značná část panelové výstavby

je soustředěna do strukturálně postižených regionů a hospodářsky slabých okresů (Ústecký, Karlovarský, Moravskoslezský kraj, ve Středočeském kraji především Kladno).

Stávající panelová sídliště mají následující hlavní nedostatky:

- špatná kvalita bytových panelových domů,
- nevyhovující dopravní infrastruktura včetně nedostatku odstavných a parkovacích ploch,
- zastaralá technická vybavenost,
- narušené životní prostředí (hluk, zplodiny),
- malá nabídka rekreačních a sportovních ploch a zařízení,
- nízká úroveň služeb.

Naopak ke kladům panelových sídlišť můžeme přičíst:

- zatím příznivou sociální skladbu obyvatelstva,
- reálné technické možnosti k provedení regenerace a humanizace sídlišť,
- mnohá sídliště mají příznivou polohu vůči centru měst a okolní krajině.

Je zřejmé, a příklady z jiných evropských zemí to dokládají, že „záchrana“ sídlišť si vyžádá nemalé finanční prostředky. Česká vláda proto svým nařízením č.299/2001 Sb. schválila podpůrný program PANEL, který vychází z podkladů zpracovaných odborníky z ČVUT, STÚ Praha, TAZUS Praha, CSI Praha a dalších vývojových pracovišť. S podporou programu PANEL mohou vlastníci panelových domů při splnění daných podmínek využít na jejich opravy, regeneraci a modernizaci zvýhodněné úvěry s dotací čtyř procentních bodů ke sjednané úrokové míře. Za tři roky byly vlastníkům panelových domů na jejich opravy poskytnuty úvěry ve výši 3,378 mld. Kč. Celková potřeba finančních prostředků na opravy panelových domů se pohybuje v rozmezí 300-400 mld. Kč.

2.3. Ekonomika regionů

Ekonomická výkonnost a regionální konkurenceschopnost jsou významným faktorem rozvoje regionů. Konkurenceschopný region je přitažlivý (přitahuje investice, znalosti, charakteristickým rysem je lokalizace firem, imigrace).

2.3.1 Hrubý domácí produkt

Základním ukazatelem pro porovnávání regionální konkurenceschopnosti a socioekonomické úrovně regionů je hrubý domácí produkt, který představuje hodnotu statků a služeb, jež byly v daném regionu vyprodukovány.

Tab. č. 7 Vývoj regionálního HDP s.c., rok 1995=100 %

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	Průměrné tempo růstu 1996-2004
Praha	122,8	134,0	130,8	129,8	136,4	4,0
Středočeský	119,1	121,5	125,6	128,4	133,5	3,7
Jihočeský	106,5	105,0	111,7	114,5	119,1	2,1
Plzeňský	104,4	105,6	104,4	110,4	114,5	1,6
Karlovarský	94,5	91,4	96,8	100,2	102,0	0,3
Ústecký	92,1	89,7	91,5	97,8	103,1	0,3
Liberecký	106,2	107,1	112,0	110,8	114,4	1,6
Královehradecký	108,9	108,0	113,4	119,3	122,1	2,5
Pardubický	104,0	103,9	107,3	114,1	118,7	2,1
Vysočina	108,9	113,4	111,5	115,8	122,1	2,6
Jihomoravský	103,7	106,6	110,8	115,5	121,0	2,3
Olomoucký	102,1	101,8	106,5	111,0	116,4	1,8
Zlínský	98,9	100,1	98,7	107,2	110,6	1,2
Moravskoslezský	96,1	97,2	98,8	104,1	112,4	1,4
ČR	107,5	110,3	112,0	115,5	121,0	2,3

Zdroj: ČÚ, Regionální účty 2004

Z hlediska kumulované změny HDP lze rozčlenit regiony do následujících kategorií:

- Regiony, jejichž přírůstek HDP výrazně překračuje přírůstek ČR.

Ve sledovaném období největší dynamiku vykazuje hlavní město Praha, jejíž přírůstek výkonnosti byl ve srovnání s ČR téměř dvojnásobný. Metropolitní charakter regionu s výrazně odlišnou strukturou ekonomiky umožňuje výraznou akceleraci růstu, která může pokračovat i v dalším období. Výrazný rozvoj Prahy ovlivňuje pozitivně i sousední Středočeský kraj zejména proto, že Praha nemá větší rezervy vhodného území pro další extenzivní expanzi, existují rozdíly ceny práce a pozemků mezi Prahou a Středočeským krajem, určité zlepšení infrastruktury v okolí Prahy může mít vliv na dekoncentraci investic a kapitálu a zprovoznění nového dopravního koridoru by mohlo přinést další nárůst dojížděky do Prahy. Středočeský region, jehož výkonnost byla dlouhodobě negativně ovlivňována právě Prahou, dnes naopak z dynamiky Prahy profituje. Ve sledovaném období byl přírůstek HDP v těsném závěsu za Prahou. Zvláště oblasti sousedící s Prahou se stávají atraktivními pro migranty z celé ČR.

- Regiony jejichž přírůstek HDP je srovnatelný s přírůstkem ČR.

Dynamika většiny ostatních regionů úzce koreluje s ČR. Přesto lze rozlišit dvě skupiny regionů. První jsou ty, jejichž dynamika je o několik bodů vyšší; jedná se o kraje Vysočina a Královéhradecký. Jihomoravský a Jihočeský kraj udržují průměrné tempo ČR. Naopak mezi kraje, jejichž dynamika je slabší, je možné zařadit Plzeňský, Liberecký a Pardubický kraj. V posledním sledovaném roce začaly překonávat stagnační tendence Olomoucký a Moravskoslezský kraj.

- Regiony, jejichž přírůstek HDP je výrazně pod průměrem ČR.

Z dlouhodobého hlediska vykazují nejnižší dynamiku kraje Karlovarský a Ústecký. Krizový vývoj uvedených regionů je rovněž patrný z průměrného tempa růstu těchto regionů ve sledovaném období od roku 1995, které je v případě Ústecka a Karlovarska do roku 2001 záporné. Jedná se o regiony procházející hlubokou sociální a ekonomickou restrukturalizací, která doposud nebyla zakončena. Data za roky 2002-2004 však naznačují možnou akceleraci růstu i v těchto regionech. Spolu s kraji Moravskoslezským a Zlínským, které je možno označit za stagnační (průměrný růst ve výši pod 1,5 % ročně), tvoří skupinu, která je charakteristická nedostatečným ekonomickým růstem celých krajů, nebo jejich některých částí, doprovázeným negativními trendy v oblasti zaměstnanosti. Jejich míra nezaměstnanosti vysoce překračuje celorepublikový průměr. V uvedených krajích se koncentrují strukturálně postižené regiony a značná část hospodářsky slabých regionů ČR.

Tab. č. 8 Regionální HDP na 1 obyvatele, ČR = 100 (v %)

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004
Praha	199,4	210,9	206,5	203,1	201,8
Středočeský	97,8	95,9	96,3	94,9	93,6
Jihočeský	89,3	86,7	90,6	89,8	89,0
Plzeňský	95,3	94,3	91,5	93,4	92,6
Karlovarský	83,0	78,8	81,5	80,7	79,9
Ústecký	83,4	80,6	81,3	83,2	84,5
Liberecký	86,1	84,2	86,5	82,2	81,5
Královéhradecký	91,3	88,4	90,8	91,9	90,2
Pardubický	85,5	83,4	84,4	85,5	85,1
Vysočina	88,6	91,8	87,1	86,3	86,5
Jihomoravský	90,2	90,3	92,9	93,8	93,9
Olomoucký	77,7	75,6	77,2	77,9	78,0
Zlínský	84,3	83,1	80,1	82,8	82,2
Moravskoslezský	78,0	77,6	77,9	78,7	82,1
ČR	100	100	100	100	100

Zdroj: ČSÚ, Regionální účty 2004

Výše uvedená tabulka umožňuje srovnání podílů vytvořeného HDP na 1 obyvatele v jednotlivých krajích oproti celorepublikovému průměru. Odlišnosti v dynamice růstu HDP jednotlivých krajů našly svůj odraz i ve změnách poměru výkonnosti jednotlivých krajů vůči republikové úrovni. Pomineme-li fenomén Prahy, pak mezi regiony, jejichž výkonnostní schopnost se od roku 2000 zlepšuje, tj. snižuje se mezera mezi výkonem regionu a národní

výkonností, patří především Jihomoravský kraj, který snížil v období 2000 – 2004 rozdíl o více než 3,5% bodu. Mírné zlepšení vykazují i Ústecký, Olomoucký a Moravskoslezský kraj.

Významným kritériem pro mezinárodní srovnání a zejména pro určení způsobilosti pro čerpání pomoci poskytované prostřednictvím politiky soudržnosti EU je regionální HDP na 1 obyvatele přepočtený v paritě kupní síly. Regiony NUTS 2, které nedosahují 75 % průměru zemí EU mají nárok na pomoc poskytovanou prostřednictvím hlavního cíle politiky soudržnosti. Rovněž objem alokace pomoci je pak následně přímo odvozen od výše rozdílu mezi výkonností regionu a průměrem EU.

Pro období 2007 - 2013 splňují podmínku pro zařazení do cíle Konvergence (hlavní cíl politiky soudržnosti v příštím programovacím období s největším objemem alokovaných zdrojů) s výjimkou Prahy všechny ostatní regiony soudržnosti. Po roce 2013 však lze reálně očekávat, že tuto hranici překonají i regiony Střední Čechy a Jihovýchod a region Jihozápad se této hranici reálně přiblíží.

2.3.2 Nezaměstnanost

V období od roku 1993 do roku 1996 se obecná míra nezaměstnanosti v ČR pohybovala okolo 4 %. Poté začala růst a kulminovala v letech 1999 a 2000, kdy dosahovala dvojnásobné úrovně (v roce 2000 8,8 %). Poté se mírně snížila, ale od roku 2003 opět rostla a v současnosti se pohybuje na úrovni 9 %.

Nejproblémovějším regionem z hlediska nezaměstnanosti je kraj Ústecký, kde ve sledovaném období došlo až ke ztrojnásobení míry nezaměstnanosti. Vývoj v jednotlivých krajích (NUTS 3) je diferencovaný a nekopíruje celorepublikový vývoj. Meziregionální rozdíly na krajské úrovni se prohlubovaly do roku 1998, od roku 1999 spíše oscilovaly. K hlavním problémovým regionům (Ústeckému, Moravskoslezskému a Olomouckému) se v posledních letech řadí i kraj Karlovarský.

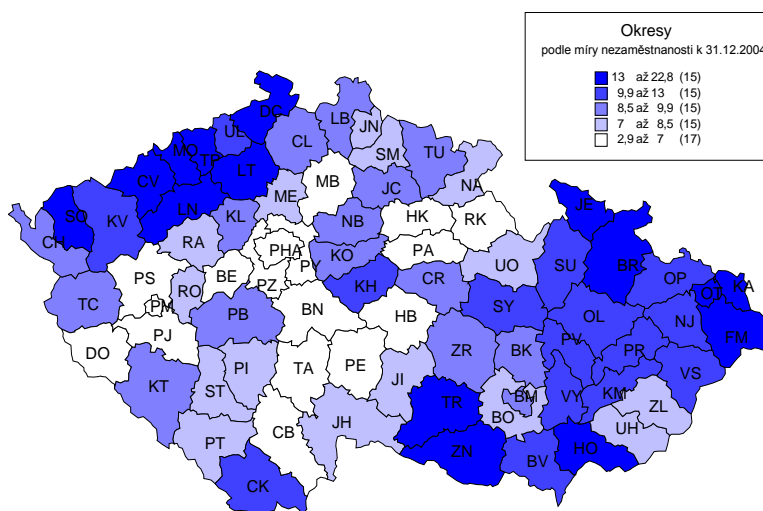
Regionální diferenciaci nezaměstnanosti je výrazně vyšší u okresů než u krajů (nepůsobí zde efekt „statistického zprůměrovávání“). Diferenciaci mezi okresy se během sledovaného období 1993-2004 zvýšila a prostorové rozložení nezaměstnanosti se výrazně změnilo. V rámci těchto změn dochází k prostorové koncentraci do nejpostiženějších okresů, kterými dlouhodobě jsou Most, Teplice, Chomutov, Karviná, Jeseník, Bruntál.

Minimální či stabilně snížené hodnoty obecné míry nezaměstnanosti jsou v přímém okolí rozvojových pólů (Praha, Mladá Boleslav, Brno) a základních rozvojových os (Praha-Plzeň-jih-Domažlice, Praha-České Budějovice, popř. Praha-Brno (podél dálnice D1). Ostatní území Čech kolísá kolem celorepublikové hodnoty obecné míry nezaměstnanosti (8%). Zatímco většina českých okresů spadá do intervalu hodnot nezaměstnanosti 6,4%-9,4%, většina moravských okresů do intervalu 9,4%-15,4%.

Riziko nezaměstnanosti je výrazně sociálně diferencováno podle věku a vzdělání. Nejpostiženějšími věkovými skupinami jsou skupiny 15-19letých a 20-24letých ekonomicky aktivních osob (6 z 10 ekonomicky aktivních ve věku 15-24 let je mimo pracovní trh). V posledních letech došlo na úrovni ČR ke zlepšení situace věkových skupin 30-34 let a 45-49 let, naopak zhoršení zaznamenaly věkové skupiny v předdůchodovém věku 50-54, 55-59 let. Nejvíce jsou nezaměstnaností postiženy osoby se základním vzděláním nebo osoby vyučené (bez maturity), jejichž pozice na trhu práce se neustále zhoršuje. Úroveň nezaměstnanosti osob se středním vzděláním s maturitou je víceméně stabilní, v poslední době se však mírně zhoršuje. Na této vzdělanostní úrovni neexistují výrazné odlišnosti v šancích mužů a žen nalézt zaměstnání. Osoby s dokončeným vysokoškolským vzděláním

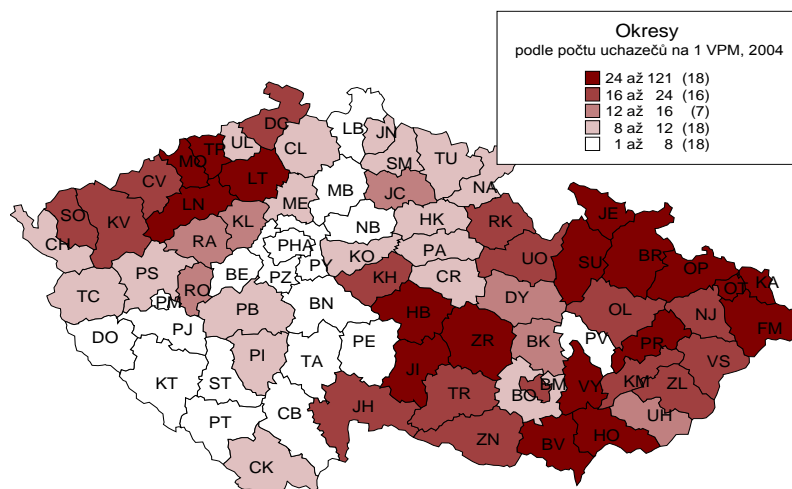
Obecně lze konstatovat, že nezaměstnanost signalizuje nedostatečné využití potenciálu regionů.

Kartogram č.1: Míra nezaměstnanosti v okresech ČR k 31. 12. 2004¹⁵

Zdroj: ČSU, Okresy ČR 2004

¹⁵ Podle nové metodiky výpočtu

Kartogram č. 2.: Počet uchazečů na 1 volné prac. místo v okresech ČR, k 31. 12. 2004

Zdroj: ČSÚ, Okresy ČR v roce 2004

2.3.3 Průměrné mzdy

Životní úroveň lze měřit různými ukazateli, podle různých kritérií. Souhrnným hrubým ukazatelem je již uvedený HDP/obyv. Pro daný účel je doplněn o ukazatel průměrných mezd na pracovníka.

Tab. č. 9: Průměrné mzdy (fyzické osoby v tis.Kč) v krajích ČR (podniková metoda) v letech 2000 – 2004

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004
Praha	16 915	18 416	19 897	21 093	22 433
Středočeský	13 609	14 689	15 534	16 568	17 706
Jihočeský	12 256	13 200	14 029	14 881	15 769
Plzeňský	12 680	13 871	14 840	15 821	16 820
Karlovarský	11 699	12 617	13 535	14 472	15 415
Ústecký	12 494	13 425	14 269	15 313	16 321
Liberecký	12 128	13 168	14 081	15 106	16 227
Královéhradecký	11 947	12 934	13 753	14 752	15 724
Pardubický	11 656	12 609	13 539	14 581	15 585
Vysočina	11 326	12 569	13 441	14 491	15 560
Jihomoravský	12 062	13 080	14 059	15 193	16 230
Olomoucký	11 566	12 483	13 373	14 304	15 445
Zlínský	11 947	12 957	13 843	14 693	15 638
Moravskoslezský	12 789	13 772	14 923	15 837	16 911
ČR	13 492	14 642	15 857	16 920	18 035

Zdroj: ČSÚ, Statistické ročenky krajů

Při hodnocení krajů podle průměrných hrubých mezd zaměstnanců a jejich vývoje v letech 2000-2004 se ukazuje opět vedoucí postavení Prahy. Výrazný rozdíl ve výši mezd mezi Prahou a ostatními regiony znamená, že průměrná hodnota ČR je vychýlena směrem nahoru a je tedy výrazně vyšší než průměrná mzda v jednotlivých krajích.

V roce 2004 dosáhla průměrná mzda v Praze výše 22 433 Kč, což je o bezmála 4 400 Kč více než byla ve stejném období průměrná mzda v ČR. V relativním vyjádření tak dosáhla 124% průměru ČR, ve srovnání s nejnižší průměrnou mzdou (Karlovarský kraj) byla o více než 45% vyšší.

Poměr průměrné mzdy v Praze vůči průměru ČR respektive nejnižší průměrné mzdě je ve sledovaném období poměrně stabilní. Sbližování extrémů, které naznačuje poslední vývoj, však znamená změnu ve výši pouze několika procent.

Na druhém místě se dlouhodobě udržuje Středočeský kraj. Výše průměrné mzdy osciluje kolem průměrné hodnoty ČR. Na začátku sledovaného období těsně překonala průměrnou hodnotu, od roku 2003 se pohybuje pod průměrem. Pozice krajů na dalších místech jsou poměrně stabilní, výše průměrné regionální mzdy je již výrazně nižší než průměr ČR.

Na opačné straně spektra byla dlouhodobě nejnižší průměrná mzda v Olomouckém kraji, která dosahovala přibližně 87 % průměru ČR. Vzhledem k tomu, že dynamika růstu mezd v tomto kraji byla nižší než dynamika průměrné mzdy v ČR, znamenalo to stále zhoršování poměru. V roce 2004 Olomoucký kraj ustoupil kraji Karlovarskému, neboť průměrná mzda v tomto regionu byla o 30 Kč nižší. Mezi kraje s nízkou průměrnou mzdou dále patří Vysočina, ale i Zlínský a Jihočeský kraj.

Ve sledovaném období průměrné mzdy zaměstnanců rostly, ale ve všech krajích s výjimkou Prahy jsou od r. 2002 pod průměrem ČR. I když pomineme Prahu, existují mezi regiony významné rozdíly. V roce 2004 činil rozdíl mezi druhým „nejlepším“ krajem – Středočeským a posledním – Karlovarským téměř 2 300 Kč.

Pouze kraje Středočeský, Moravskoslezský a Plzeňský výrazně překročily hranici 90 % průměrné mzdy ČR. Okolo uvedené hranice se pohybuje průměrná mzda v krajích Ústeckém, Jihomoravském a Libereckém.

Výše mezd je ovlivněna strukturou zaměstnanosti, vlastnictvím podnikatelských subjektů (zahraniční kapitál většinou vyplácí i větší mzdy), mírou nezaměstnanosti, vzděláním pracovní síly, ale také výchozí úrovní mezd (např. Moravskoslezský kraj). Nezanedbatelný vliv mají i regionální rozdíly v cenové hladině, neboť modifikují reálnou výši mezd.

2.3.4 Podniky a podnikání

Významným faktorem ekonomiky regionů je alokace a struktura podnikatelských subjektů. Počet registrovaných podnikatelských subjektů na 1 000 obyvatel uvedený v tabulce poskytuje první informaci.

Tabulka č. 10: Počet registrovaných podnikatelských subjektů na 1 000 obyvatel v krajích ČR v letech 2000 a 2004

Kraj	Počet registr. podnik. subjektů na 1000 obyv. v r 2000	Počet registr. podnik. subjektů na 1000 obyv. v r. 2004
Praha	318,2	357,9
Středočeský	199,5	231,0
Jihočeský	196,5	228,3
Plzeňský	195,3	227,7
Karlovarský	200,0	245,6
Ústecký	170,0	199,7
Liberecký	209,2	253,2
Královéhradecký	196,6	223,6
Pardubický	172,6	202,5
Vysočina	160,9	185,2
Jihomoravský	194,7	225,0
Olomoucký	173,3	203,1
Zlínský	192,5	217,6
Moravskoslezský	158,3	180,7
ČR	199,6	230,5

Zdroj: ČSÚ, Statistické ročenky krajů

- Největší skupinou ekonomických subjektů a to ve všech krajích České republiky jsou subjekty s nulovým počtem zaměstnanců, tj. bez zaměstnanců. Počet ekonomických subjektů v této skupině je ve všech krajích vyšší než ve všech ostatních sledovaných skupinách dohromady. Jsou zde však obsaženy i tzv. mrtvé duše, které nepodnikají, ale mají živnostenský list.
- Druhou největší skupinu tvoří subjekty, které neuvádějí počet zaměstnanců a to opět ve všech krajích České republiky.
- Na třetím a čtvrtém místě se nacházejí ekonomické subjekty s počtem zaměstnanců 1 – 5 a 6 – 9, čili tzv. mikropodniky. Jedinou výjimkou z tohoto tvrzení je Pardubický kraj, ve kterém je na čtvrtém místě skupina ekonomických subjektů s 10 – 19 zaměstnanci.
- Co se týče velkých ekonomických subjektů nad 1 000 zaměstnanců, tak tyto subjekty lze identifikovat především v Praze a Moravskoslezském kraji, dále pak v Jihomoravském kraji.
- Nejmenší maximální velikost ekonomického subjektu nalezneme v Jihočeském kraji (ve skupině 2 500 – 2 999 zaměstnanců).
- Ekonomické subjekty s počtem zaměstnanců nad 10 000 se nacházejí pouze v Praze, Moravskoslezském, Jihomoravském a Středočeském kraji.

- Největší koncentrace subjektů z oblastí zemědělství, lesnictví a rybářství nacházíme v moravských krajích či k Moravě přiléhajících (Jihomoravský, Olomoucký, Vysočina, Zlínský a Moravskoslezský) a dále potom ve Středočeském a Jihočeském kraji.
- Z hlediska počtu průmyslových subjektů dominuje Středočeský kraj a s přibližně stejným počtem subjektů také Jihomoravský kraj a Praha. Tyto kraje následuje s určitým odstupem Moravskoslezský kraj. Počet průmyslových podniků v ostatních krajích se pohybuje přibližně mezi 40 až 60 % počtu průmyslových podniků ve třech krajích s jejich nejvyšším počtem. Výjimku tvoří Karlovarský kraj s přibližně 8 800 průmyslovými podnikatelskými subjekty.
- Co se týče podnikatelských subjektů podnikajících v oblastech obchodu, pohostinství a ubytování, tak lze identifikovat jednoznačně největší procento těchto subjektů v Praze, více než 130 000, dále potom v Středočeském kraji, Moravskoslezském kraji a Jihomoravském kraji (mezi 77 až 87 tisíci). Další kraje již vykazují počty o několik desítek procent nižší.

Tyto rozdíly mezi kraji ovšem skrývají dvě rozdílné příčiny. Větší koncentraci kapitálu, větší počet velkých podniků, nebo nižší počet malých a středních podniků (MSP), což je vzhledem k jejich uznávané roli v ekonomice závažnější.

MSP hrají rozhodující roli při tvorbě pracovních příležitostí, působí jako faktor sociální stability i ekonomického rozvoje. Podíl MSP na výkonnosti ekonomiky ČR je přitom relativně vysoký a srovnatelný se zahraničím. Protože však údaje o regionálním rozložení MSP nejsou dosud publikovány, lze se jen dohadovat, jaké jsou regionální rozdíly. Určitou informaci poskytují údaje o přímé podpoře MSP v regionálním členění. I tato informace je však nedostatečná, neboť odráží též regionální rozdíly ve schopnosti podnikatelů uspět se žádostmi o podporu, ale i případné rozdíly v regionální aktivitě institucí poskytujících tuto podporu. Přesto lze usuzovat na malý podíl MSP v Ústeckém kraji, na Vysočině a v periferních regionech Olomouckého a Zlínského kraje. Přitom MSP dokáží dnes v průměru absorbovat více než polovinu zaměstnanosti, takže regionální rozdíly v jejich alokaci mohou vysvětlit větší část rozdílů v nezaměstnanosti. Kumulují-li se tyto rozdíly s významnými dopady restrukturalizace velkého průmyslu, je zřejmé, proč je největší nezaměstnanost v Ústeckém a Moravskoslezském kraji. Jde i o určitou symbiózu malých a velkých podniků. Velké firmy alokované například v rámci investičních pobídek na sebe velmi často navážou celou řadu malých a středních podniků.

Důležitější je ovšem zjištění příčin regionálních rozdílů v alokaci MSP:

MSP (i při velkém podílu na exportu či významné roli subdodavatele velkých výrobců) jsou ve své většině orientovány na lokální trhy. Tam, kde existují velké sociálně ekonomické problémy, není ani dostatečná poptávka po produkci a službách MSP, nebo není dostatečná nabídka dodavatelů,

Druhou příčinou je podnikatelské prostředí a jeho regionální rozdíly. Zejména jde o dopravní infrastrukturu a obslužnost, strukturu obyvatelstva, jeho kvalifikaci a přírůpkovost.

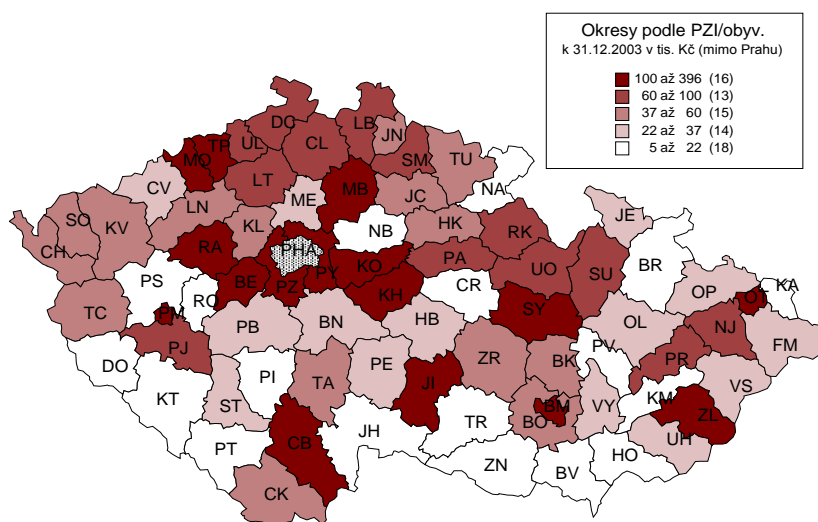
Nelze vyloučit ani fakt, že dosavadní přímá podpora MSP mající obecný, plošný charakter, nerespektuje specifika regionů a nedostatečně tak podporuje podnikatele v problémových regionech.

Část o podnikání by nebyla úplná, kdyby nevzala do úvahy existenci venkovských regionů. Zemědělství prošlo zásadní a nedocenenou restrukturalizací, kde změna vlastnických a

2.3.5 Přímé zahraniční investice a export

Sledujeme-li příliv přímých zahraničních investic v přepočtu na 1 obyvatele podle okresů, ukazují se na níže uvedeném kartogramu (č. 3.) území České republiky „bílá“ místa, která vykazují velmi nízké hodnoty PZI/obyv. Jedná se většinou o okresy Plzeňského, Jihočeského a Jihomoravského kraje při jižní hranici České republiky. Nicméně lze najít i vnitřní periférie krajů, jak je vidět z kartogramu. Důvodů nezájmu investorů o tyto oblasti může být více. Jedná se většinou o špatné dopravní napojení, nedostatek pracovní síly (kvantitativně i kvalitativně), nedostatek vhodných ploch atd. Většinou se tyto důvody kombinují.

Kartogram č. 3: PZI na 1 obyvatele k 31.12.2003, podle okresů

Zdroj: ČNB

Rostoucí exportní výkonnost české ekonomiky má dvě aktuální příčiny. Jednak je to vstup ČR na jednotný trh EU, jednak exportní efekt přímých zahraničních investic.

Sledujeme-li exportní výkonnost jednotlivých krajů, pak lze konstatovat, že pořadí podle podílu na celkovém vývozu České republiky se poměrně značně liší od pořadí krajů podle vývozu na 1 obyvatele. Např. kraje Moravskoslezský a Jihomoravský, které se podle celkové hodnoty vývozu nacházejí v horní polovině žebříčku, podle vývozu na 1 obyvatele zauímají jeho spodní část. V hodnocení podle vývozu na 1 obyvatele zaujal příznivější postavení

v porovnání s pozicí na celkovém vývozu České republiky především kraj Karlovarský, Liberecký, Královehradecký a Vysočina.

Z uvedeného vyplývá, že exportní výkonnost nutně nekoreluje s celkovou ekonomickou výkonností měřenou HDP/obyv., má však již zmíněnou souvislost s přímými zahraničními investicemi.

Z hlediska struktury exportu jednotlivých krajů lze říci, že export se realizuje v podstatě ve všech třídách nomenklatury SITC. Za pozitivní znak lze označit skutečnost, že u většiny krajů se největší část exportu realizuje ve třídě 7 – Stroje a dopravní prostředky. Výjimku představoval kraj Karlovarský, Ústecký, Zlínský a Moravskoslezský, kde ve zbožové struktuře vývozu zaznamenaly největší podíl polotovary a materiály (SITC 6), které naopak zaujaly druhou nejvýznamnější pozici ve vývozu kraje Středočeského, Libereckého, Královehradeckého, Pardubického, Vysočina, Jihomoravského a Olomouckého. V kraji Jihočeském a Plzeňském patřilo druhé místo ve vývozu průmyslovému spotřebnímu zboží (SITC 8), v hlavním městě Praha minerálním palivům, mazivům a příbuzným materiálům (SITC 3).

Mezi jednotlivými kraji České republiky existují významné rozdíly z hlediska teritoriálního rozdělení exportu.

Zbožová struktura odhaluje některá „překvapení“, např. podíl vývozu paliv na celkovém vývozu Prahy je samozřejmě dán sídly organizací (statistický efekt). I výše uvedená zbožová struktura, stejně jako teritoriální struktura však především podporují hypotézu, že exportní výkonnost regionů není nejdůležitějším kritériem jejich výkonnosti, neboť spíše závisí na historických příčinách rozložení exportní kapacity ČR do regionů modifikovaných PZI.

2.3.6 Výzkum, vývoj, inovace – znalostní ekonomika

V ekonomice založené na znalostech je i regionální konkurenceschopnost dána především inovační schopností.

Mezi dvě základní podmínky rozvoje výzkumu a vývoje (VaV) a následně realizace inovací a vytváření znalostní ekonomiky patří bezpochyby množství finančních prostředků vynakládaných na zmíněné aktivity a taktéž i počet pracovníků, kteří jsou v rámci výzkumu zaměstnáni. Z tohoto pohledu můžeme mezi jednotlivými kraji pozorovat výrazné disparity.

Z hlediska výdajů do oblasti VaV lze identifikovat následující základní znaky:

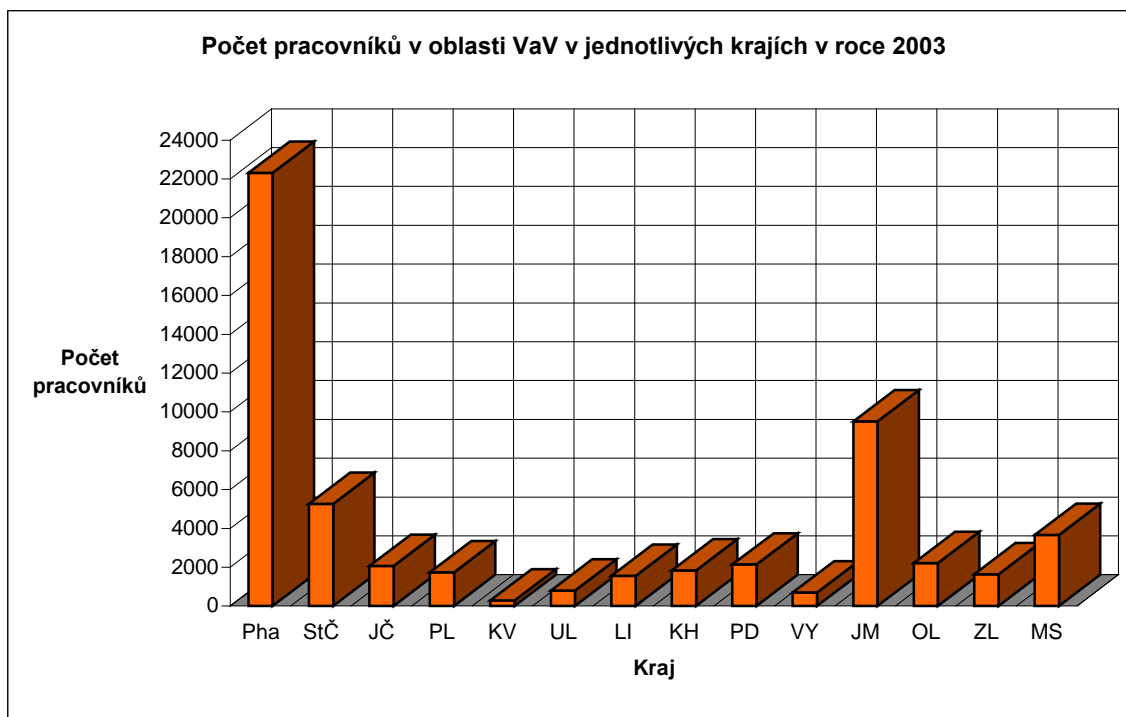
Výdaje vládního sektoru do oblasti VaV se jednoznačně koncentrují v Praze, kde jsou na rozdíl od ostatních krajů dokonce vyšší než výdaje podnikatelského sektoru. Celkové výdaje na VaV jsou nejvyšší v Praze, přičemž podíl Prahy na celorepublikových výdajích představuje přibližně 37 %. I v tomto ukazateli, podobně jako v drtivé většině ostatních je postavení Prahy fakticky mimo rámec ostatních krajů. Z tohoto hlediska by byla vhodná dekoncentrace výzkumné a vývojové činnosti do bezprostředního zázemí hl. m. Prahy.

Druhé místo z hlediska podílu na celorepublikových výdajích na VaV zaujímá Středočeský kraj. Jeho podíl činí necelých 22 %. v praxi tedy dochází k tomu, že přibližně 60 % celorepublikových výdajů na výzkum se realizuje v Praze a v kraji, který ji obklopuje.

Následují kraje Jihomoravský (podíl 10,8 %), Moravskoslezský (podíl 7,5 %), Pardubický (podíl 3,9 %) a Jihočeský (podíl 3,2 %). Ostatní kraje vykazují podíly nižší než 3 %, v absolutní velikosti jsou potom výdaje na výzkum v těchto krajích menší než 1 mld. korun ročně.

Úplně nejnižší výdaje do oblasti VaV vykazuje Karlovarský kraj méně než 100 mil.Kč v roce 2003. Jeho podíl na celorepublikových výdajích v témže roce činil přibližně 0,3 %.

Graf č.1: Počet pracovníků v oblasti VaV v jednotlivých krajích v roce 2003

Zdroj: Podle ČSÚ zpracovalo SRSV VŠE

Jak již bylo řečeno, druhou důležitou podmínkou rozvoje VaV je počet zaměstnanců ve zmíněných oblastech. Z tohoto pohledu lze konstatovat následující skutečnosti:

Stejně jako v předcházejícím případě, tak i v tomto případě vykazuje Praha nejvýraznější podíl na celorepublikovém počtu zaměstnanců v oblastech VaV. Její podíl činí přibližně 40 %.

Druhé místo z hlediska počtu zaměstnanců v oblastech VaV vykazuje Jihomoravský kraj – jeho podíl činí 17 %. K dalším krajů významným z hlediska počtu zaměstnanců v oblasti VaV patří Středočeský (podíl 9,4 %) a Moravskoslezský (podíl 6,6 %). Více než 2 000 zaměstnanců (přibližně 3,5 % z celorepublikového počtu) v oblasti vykazují ještě kraje Jihočeský, Pardubický a Olomoucký.

Kromě Prahy existují dva rozvojové póly s inovačním potenciálem v rozdílných oborech, v Brně a v Ostravě. Následuje Plzeň a v současné době aktivně ve prospěch inovačních činností pracují aktéři Jihočeského, Pardubického a Královéhradeckého kraje. Nedostatečně je tato problematika zatím akcentována na Karlovarsku, Olomoucku a v kraji Vysočina.

V rámci Jihomoravského kraje představuje brněnská aglomerace výrazný rozvojový potenciál. Příznivá „image“ regionu má také vliv na zájem zahraničních regionů, především v oblasti high-tech a stále více i v oblasti VaV. K tomu přispívá i stále se rozvíjející struktura vysokých škol. Dobrá poloha Brna a dopravní dostupnost hrají důležitou úlohu pro další rozvoj.

Současný stav inovačního podnikání v Moravskoslezském kraji ukazuje, že pro jeho další rozvoj existuje dosti velký potenciál. V kraji byly založeny vědeckotechnické parky a podnikatelské inkubátory, většinou z iniciativy lokálních orgánů. Výzkum na vysokých školách je koncentrován do Ostravy a v jejím okolí je zabezpečován jen na Slezské universitě v Opavě.

Jihočeský kraj postrádá dostatek absolventů v oblasti technicky zaměřených oborů. Nacházejí se zde tři vědeckotechnické parky. Všechna tato centra jsou zaměřena na přírodní vědy, především v aplikovaných vědách částečně na zemědělství.

I když přirozené důvody (existence pólů rozvoje) vedou k tomu, že všechny regiony nemohou mít možnosti přispívat k rozvoji VaV a inovací stejně, měly by mít podobné podmínky k jejich šíření a využívání.

Bohužel ani to není zcela splněno. Problémů je více např:

- nedostatečná koordinace na úrovni veřejné správy a nedostatek informací,
- obecně nedostatečné propojení výzkumu a podnikání.

Rovněž cest k řešení je více. Vedle přirozených pólů rozvoje celostátního či nadnárodního významu (Praha, Brno, Ostrava) je prostor i pro regionální iniciativu ve:

- vytváření regionálních pólů rozvoje v ostatních krajských městech (což není totéž co mechanické rozšiřování počtu universit),
- lepší využívání příležitostí v rozvoji mikroregionálních center a zakládání vědeckotechnických parků,
- vytváření funkčního partnerství veřejného a soukromého sektoru a podmínek pro rizikový kapitál,
- stimulování zájmu o zakládání tzv. klastrů jako nejvhodnější formy zkracující cestu od výzkumu přes vývoj a inovace k jejich využívání a šíření,
- a v neposlední řadě důraz na vzdělání a poradenství a jejich vhodné zaměření, který se musí stát přesvědčivou prioritou regionálního rozvoje.

Inovace se stávají stále významnějším faktorem regionálního rozvoje. Národní inovační politika na léta 2005 až 2010 schválená usnesením vlády č. 851/2005 stanoví vizi a konkretizuje cíle, úkoly nástroje a opatření národní inovační politiky na uvedené období, vytváří podmínky pro funkční spolupráci veřejného a soukromého sektoru a zefektivnění výkonu státní správy ve výzkumu, vývoji a inovacích.

2.4. Technická a dopravní infrastruktura

2.4.1 Dopravní infrastruktura a dopravní toky

Kvalitní dopravní infrastruktura je jedním z limitujících faktorů rozvoje národního hospodářství a tím i regionálního rozvoje, neboť umožňuje mobilitu výrobních faktorů. Je zřejmé, že s postupující globalizací její význam roste.

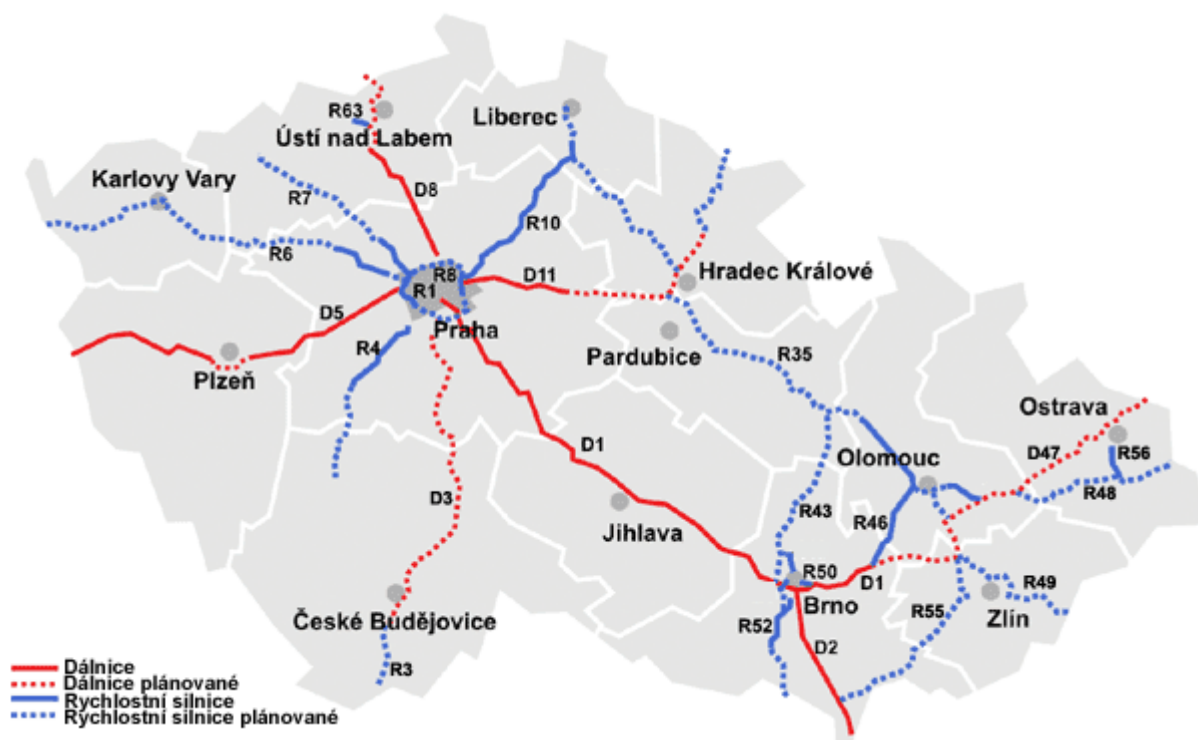
Trendy v současné dopravě lze shrnout následovně:

- rostoucí mobilita společnosti za cenu zhoršování kvality života zdraví emisemi a hlukem z automobilové dopravy,
- nežádoucí růst emisně a energeticky náročné individuální dopravy na úkor veřejné hromadné silniční i drážní dopravy zejména v důsledku nezahrnutí externích nákladů do cen (paliv) dopravy, růstu flexibility a mobility pracovní síly a nutnosti zajištění dodávek zboží JIT (just in time),
- podfinancování údržby a oprav komunikací,
- narůstá význam kvalitního dopravního spojení pro rozvoj do regionů a zlepšování podmínek života jejich obyvatel. Dálniční síť má paprskovitý charakter, což umožňuje dobré spojení s Prahou, ale není výhodné pro ostatní krajská města, protože spojení mezi nimi zůstává v původních nevyhovujících trasách. Obdobný stav existuje i na nižší úrovni urbanizačních center.

Vedle technických faktorů však **růst automobilové dopravy** do značné míry souvisí i s psychosociálními aspekty – automobil se stal symbolem svobody, nezávislosti a majetku, bez ohledu na ekonomickou stránku vlastnictví tohoto statku.

Stávající poměrně hustá síť silnic a dálnic v České republice o délce cca 55 000 km je z velké části v nevyhovujícím stavu, pokud jde o trasování, kvalitu povrchů a stav objektů. V uspokojivém stavu je jen cca 60 % délky silnic a dálnic. Nedokončená páteřní síť dálnic a rychlostních komunikací zpomaluje dopravu a vytváří bariéry pro dostupnost některých regionů jako jsou Karlovarský, Jihočeský, Pardubický, Zlínský a Moravskoslezský kraj a napojení těchto regionů resp. České republiky na sousední státy.

Kartogram č. 4: Síť dálnic a rychlostních silnic v ČR (2004)

Zdroj: www.rsd.cz

K neustálému zvyšování podílu silniční dopravy na celkové přepravní práci významně přispívají nerovné podmínky mezi silniční a železniční dopravou, neboť silniční doprava platí za použití dopravní cesty výrazně méně než doprava železniční. Tento vývoj je rovněž důsledkem rozvoje nových logistických technologií, kdy velká distribuční centra a průmyslové zóny jsou budovány s ohledem na připojení komunikací dálničního typu. Zmíněný nepříznivý trend bude nutně ovlivnit harmonizaci ceny za použití dopravní cesty v silniční a železniční dopravě tak, aby byly hrazeny veškeré náklady dopravní cesty a nebyla narušena mezioborová konkurenceschopnost a rovněž zdokonalením technologií kombinované dopravy. Jedním z nejdůležitějších faktorů nákladní dopravy je rozvoj veřejných logistických center, kde jsou optimálním způsobem kombinovány různé typy dopravy. Existuje potřeba výstavby obchvatů s cílem odstranit dopravní závady na intenzivně využívaných silnicích v obytné zástavbě a snížit úmrtnost a zranění na silnicích, vybudování environmentálních opatření na snížení hlukosti, zvýšení příčné prostupnosti přes komunikace pro člověka a živočichy. Zklidnění dopravy ve městech povede ke zvýšení bezpečnosti dopravy, zejména chodců a cyklistů.

Význam **železniční dopravy** v kontextu přechodu centrálně plánované ekonomiky na tržní poklesl, stále však hraje významnou roli v přepravě zboží i osob, přičemž zavádění systému veřejné dopravy podle západoevropských modelů by mělo význam železnice v osobní dopravě posílit. Atraktivitě železniční dopravy významně napomohla realizace I. a II. železničního koridoru, jež umožní zkrácení jízdních dob. Česká republika má vysokou hustotu železniční sítě - provozní délka tratí je 9 602 km (v r. 2003), ale zaostává v elektrifikaci těchto tratí a v počtu dvou a víceokolejných tratí (provozní délka těchto tratí je 1 845 km). K největším problémům patří zanedbaný technický stav a zastaralé sdělovací a zabezpečovací zařízení. Dlouhodobým problémem je nevyhovující stav vozidlového parku

osobní železniční dopravy a jeho nutná obnova a problematika financování provozu regionálních železničních tratí. Z hlediska vlivu na životní prostředí a zdraví je negativní, že 67 % celkové mezinárodní dopravy se uskutečňuje po silnicích. V České republice však existují poměrně dobré vyhlídky na rozvoj kombinované dopravní infrastruktury propojením s logistikou v rámci veřejných logistických center. Hustá železniční síť, vodní cesty v kombinaci se čtrnácti terminály a doky představují dobrý základ pro trvalý růst kombinované dopravy.

Letecká doprava zažívá velký boom v souvislosti s nástupem nízkonákladových společností, což ale platí pouze pro letiště Praha-Ruzyně, které těží hlavně z atraktivity hlavního města. Toto letiště má dominantní postavení, neboť zajišťuje přes 94 % výkonů osobní a 84 % výkonů nákladní dopravy. Mezi další letiště s mezinárodním významem patří Brno, Ostrava, Karlovy Vary a Pardubice. Jejich kapacita je však využívána pouze v omezené míře. Většímu využití brání většinou zastaralé technické vybavení a malá kapacita odbavovacích prostor těchto letišť. Jejich snahy o přilákání nízkonákladových dopravců mají zatím minimální efekt kvůli nedostatečné atraktivitě regionálních center.

Vodní doprava se na dopravním výkonu podílí jen nepatrným způsobem. Perspektivu má pouze labská vodní cesta, ale jen za předpokladu vyřešení omezené splavnosti úseku mezi Děčínem a státní hranicí a střetu s ochranou přírody a krajiny a tím zajištění stabilního vodního stavu a v důsledku toho zajištění spolehlivosti vodní dopravy jako takové.

Cyklistická doprava je moderním dopravním módem především pro denní využívání a též pro rekreaci. Zatím je limitována neexistencí bezpečné husté sítě cyklostezek oddělených od automobilového provozu, kterou je potřeba vybudovat. Zdravotní, environmentální a ekonomické přínosy cyklistické dopravy jsou natolik významné, že investice regionů do cyklistické dopravy budou patřit k nejefektivnějším v rámci dopravy. Organickou součástí veškerých dopravních a pozemních staveb by měla být infrastruktura pro cyklistickou dopravu

Významnou roli v rozvoji regionů mohou sehrát integrované dopravní systémy (IDS), které propojují městskou hromadnou dopravu ve velkých městech s dopravou v jejich spádovém území. V současnosti v ČR existují tři velké aglomerační integrované dopravní systémy se samostatným organizátorem, a to v přilehlých regionech Prahy, Brna a Ostravy. Integrované systémy veřejné dopravy budou postupně zaváděny do celého regionálního systému veřejné dopravy a jejich plošné rozšiřování bude klíčem zkvalitňování dopravní obslužnosti.

2.4.2 Technická infrastruktura

Energetika a energetické sítě

Z hlediska přístupu k energii lze v České republice konstatovat uspokojivý stav, pokud jde o zásobování energiemi. I přes velké dovozy (prakticky 100% dovozy kapalných a plyných a jaderných paliv) zůstává Česká republika významným exportérem energie.

Spuštěním JETE došlo ke snížení podílu pevných paliv při výrobě primární energie na cca 45 %, podíl kapalných paliv představuje cca 18 %, plyných cca 19 %, jaderných cca 15 %. 3 % je zastoupena vodní energie a obnovitelné zdroje. Energetická politika počítá se zvyšováním podílu obnovitelných zdrojů energie až na 15 % v roce 2030.

Největší výroba elektrické energie je soustředěna v krajích Ústeckém – především elektrárny na pevná paliva a Jihočeském (JE Temelín). Přenosová a rozvodná síť elektriny je

dostatečná, dodávky elektrické energie pro spotřebitele nevykazují až na ojedinělé případy v souvislosti s živelnými událostmi žádné známky nespolehlivosti.

Nedořešeno zůstává vytápění budov a obydlí lokálními topeništi na uhlí, která jsou již natolik emisně neúnosná a riziková, že se stávají limitujícím faktorem rozvoje regionů, obzvláště když výrazná část občanů v těchto topeništích spaluje domácí odpad a vytváří emise velmi nebezpečných rizikových látek.

Zásobování plynem

Zásobování plynem se v důsledku masivní plynofikace stimulované dotačními tituly výrazně zlepšilo a napomohlo tak k významnému zlepšení imisní situace, zejména ve velkých městech a dalších znečištěných oblastech. Zvláště ve venkovských oblastech však existuje nedostatečné zásobování plynem a dochází tak nadále ke znečišťování ovzduší, zejména v zimním období. Přes poměrně uspokojivou míru plynofikace lze pozorovat závislost kvality ovzduší na ceně zemního plynu. Je zřejmé, že právě cena je rozhodujícím faktorem další plynofikace.

Telekomunikace

Telekomunikační infrastruktura prošla během devadesátých let velmi dynamickým vývojem souvisejícím s rozvojem mobilních telefonů. Ty postupně potlačily význam klasických telefonních přístrojů pro hlasové služby a dnes přesahuje počet mobilních telefonů počet obyvatel ČR.

V souvislosti s kvalitativním vývojem sítí mobilních telefonů jsou mobilní telefony využívány i pro přenosy dat a k přístupu na internet. Rozvoj komunikačních a informačních technologií je tak zcela v rukou poskytovatelů služeb, přičemž vláda může vytvářet pouze regulační rámec a příznivé prostředí pro investice do komunikační infrastruktury v duchu Akčního plánu eEurope 2005.

Moderní infrastruktura země, která napomáhá podnikání, efektivní veřejné správě, rozvoji vzdělanostní ekonomiky a slouží obyvatelstvu, je internetová síť, resp. informační infrastruktura obecně.

Právě v penetraci vysokorychlostního internetu, přes relativně rychlý rozvoj v poslední době, Česká republika v mezinárodním srovnání členských zemí EU zaostává (ČR- 5%, EU(25) – 23%)¹⁶. I v podílu firem s přístupem k vysokorychlostnímu internetu ČR mírně zaostává ve srovnání se zeměmi EU(25).¹⁷ Uspokojivá je situace pouze v oblasti páteřních sítí, které propojují krajská města. Neuspokojivá je však situace v přístupových sítích. Možnosti jsou ovšem omezeny i s ohledem na nedostatečnou „počítačovou gramotnost“ obyvatelstva a prevenci bezpečnostních rizik. Relativní zaostalost ČR a jejích regionů ve využívání informačních a komunikačních technologií není způsobena špatnou infrastrukturou, ale pramení jak z poměrně vysokých cen za připojení (průměr OECD 56,4 USD, ČR 88,3 USD podle parity kupní síly), tak z „nedůvěry“ a nedostatečných zkušeností obyvatel s tímto informačním nástrojem. Regionálně diferencovaná je vybavenost domácností počítačem, nejvyšší je v Praze, nejnižší v Olomouckém a Ústeckém kraji, podobně regionálně diferencovaný je i přístup domácností na internet. Zlepšuje se i vybavenost škol PC s připojením k internetu, která u středních škol v roce 2004 dosahovala 97,7 %

¹⁶ Zdroj Eurostat – procentní podíl domácností s přístupem k vysokorychlostnímu internetu (1.čtvrtletí 2005)

¹⁷ Zdroj Eurostat – procentní podíl firem s přístupem k vysokorychlostnímu internetu (ČR- 52%; EU(25)-63% (1.čtvrtletí 2005)

(vysokorychlostní internet 67,6 %) a u vysokých škol je již stoprocentní. Počet počítačů na 100 žáků je však ještě nízký (9,6 % u středních škol a 16 % u vysokých).

Hledání různých cest rozšíření internetové sítě a způsobů jejího financování vč. evropských fondů je důležitou podmínkou naplňování celého spektra priorit Strategie regionálního rozvoje až po cíl nejvyšší - soudržnost státu a jeho regionů.

2.5 Krajinný potenciál a ochrana životního prostředí

2.5.1 Krajinný potenciál

Přírodní podmínky jsou jedním z hlavních faktorů, které určují funkční využití území pro cestovní ruch. Jednotlivé komponenty přírodního prostředí určují kvalitu přírodního prostředí a rozhodují o lokalizaci dílčích aktivit (například cestovního ruchu) v území. Přírodní atraktivita území je určována kontrastními formami reliéfu, klimatem, hydrologickými poměry a rozmanitostí fauny a flóry.

Přírodní prostředí území České republiky je charakterizováno poměrně různorodým reliéfem. Území ČR tvoří dvě soustavy vysočin, které se podstatně odlišují geologickou stavbou a geomorfologickým charakterem. Větší část území (celé Čechy a západní část Moravy) zabírá Český masív, který je součástí hercynského systému, východní část Moravy zabírají Karpaty. Český masív má podobu velké kotliny olemované věncem pohraničních hor. Turisticky nejvíce využívaná jsou pohoří Krkonoš a Šumavy, na Moravě pak Jeseníky. Z alpsko-himalájského systému zasahují na území ČR subprovincie Vnější západní Karpaty, kam patří Moravskoslezské Beskydy.

V severních a severovýchodních Čechách díky specifickému geologickému vývoji vznikly vlivem intenzivní eroze skalní věže, města, údolí a soutěsky. Dnes patří tato území k nejatraktivnější místům v ČR. Těmito přírodními pozoruhodnostmi jsou Prachovské skály, Český ráj, Adršpašsko-teplické skály, Kokořínsko nebo Labské pískovce.

Dalším územím se specifickým reliéfem jsou pohoří sopečného původu (České Středohoří a Doupovské hory). Vulkanickou činností a rozpadem lávových proudů vznikly geologicky a morfologicky zajímavé tvary kuželů a kup, který vytváří v ČR zcela ojedinělý krajinný ráz (Komorní Hůrka, Železná Hůrka, Skalky Skřítků, Kunětická hora, Říp, Trosky).

Krasové útvary patří hned po horských oblastech k nejvíce navštěvovaným přírodním zajímavostem. V České vysočině je nejvýznamnější krasovou oblastí Český kras. Nacházejí se zde Koněpruské jeskyně, na vrchu Zlatý kůň. Nejnavštěvovanější krasovou oblastí v republice je však Moravský kras, který se rozkládá severně od Brna na ploše asi 9 200 ha. Hlavní pozoruhodností je propast Macocha, z jeskyní jsou turisticky zpřístupněné Sloupsko-šošůvské, Punkevní, Kateřinské a Balcarka. Celkem je v ČR zpřístupněno 13 přírodních jeskyní. Geomorfologické členění a geologická stavba území ČR je základním vstupem pro vymezení typů české krajiny.

Přirozených vodních ploch je v ČR velmi málo. Nejvýznamnější ledovcová jezera se vyskytují na Šumavě (Černé a Čertovo jezero). Nedostatek jezer byl nahrazen budováním rybníků. Jejich největší koncentrace u nás je v Třeboňské a Českobudějovické pánvi. Kromě přímého rekreačního využití (pobyty u vody, rybolov) se rybníky podílejí na celkovém charakteru území. Dalšími vodními plochami využívanými k rekreaci jsou vodní nádrže. Nádrže jsou většinou polyfunkční, převážná většina z nich má i rekreační funkci. Mezi nejvýznamnější patří Lipno, Orlik, Slapy, Vranovská, Rozkoš nebo Seč. Turisticky

využívané jsou i přírodní koupaliště a pískovny (povodí Labe, Lužnice). Závažným problémem u vodních ploch je především jejich eutrofizace a znečištění rizikovými látkami včetně dnového sedimentu, které ohrožují jejich využití pro cestovní ruch.

Rozvoj cestovního ruchu motivují i pestré minerální vody, zejména termální a léčivé. Významné prameny vyvěrají v Podkrušnohorské oblasti. Termální prameny se nacházejí v Karlových Varech a v Teplicích. Jáchymovské prameny jsou známé radioaktivní vodou. Výskyt studených kyslesek jsou známé Františkovy Lázně, Mariánské Lázně, Bílina, Poděbrady, Karlova Studánka a Luhačovice. V ČR se celkem nachází 34 lázeňských míst.

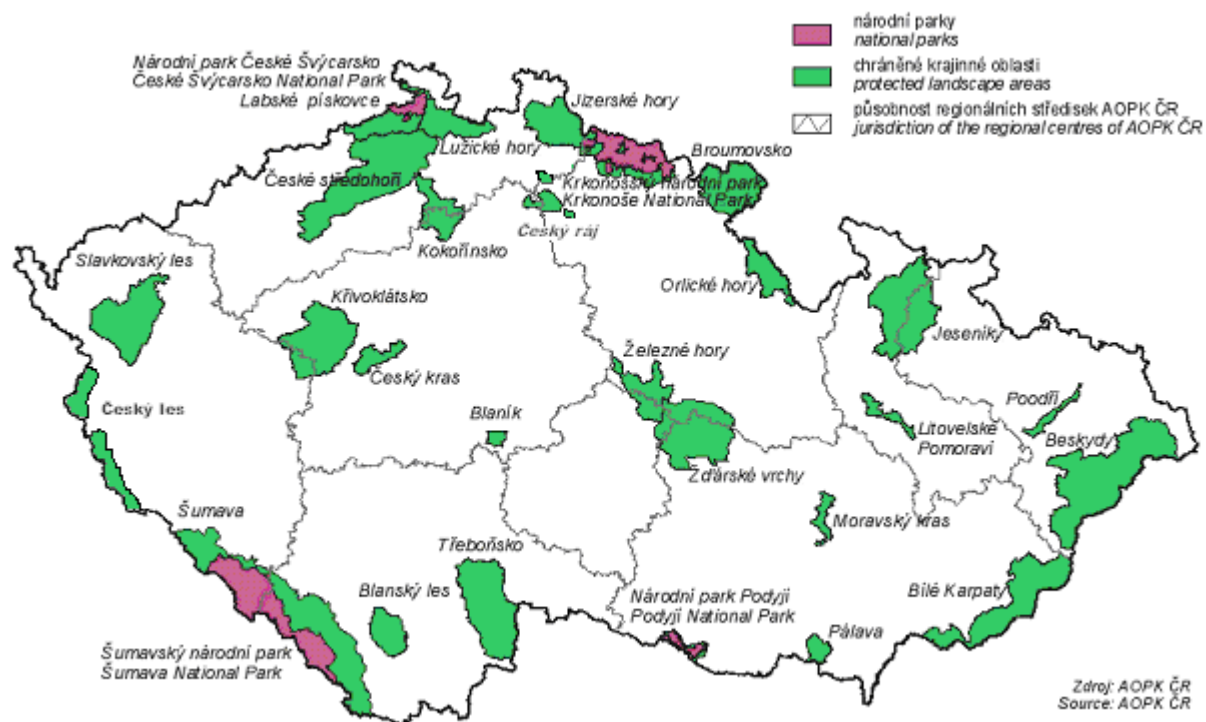
Komponentami přírodního potenciálu jsou i antropogenní objekty založené na přírodě. Řadíme sem zoologické zahrady (nejvýznamnější nalezneme ve Dvoře Králové nebo v Praze), dále botanické zahrady (Praha, Brno), arboreta (Americká zahrada) či městské, lázeňské nebo zámecké parky a zahrady. Mezinárodního významu dosahuje přírodní památka UNESCO – Lednicko-valtický areál.

Kvalitu přírodního bohatství dokazuje velký počet chráněných území, přírodních zvláštností a zajímavostí. Tato území jsou využitelná pro rozvoj cestovního ruchu při respektování určitých omezení vyplývajících z režimu chráněných území. Zvláště chráněná území tvoří asi jednu šestinu rozlohy České republiky. Turisticky nejatraktivnějšími jsou národní parky, které jsou zároveň i nejpřísněji chráněny. V ČR jsou v současné době vyhlášeny 4 národní parky¹⁸, které zasahují do 7 okresů ČR (Český Krumlov, Děčín, Klatovy, Prachatice, Semily, Trutnov a Znojmo).

Výměra **chráněných území** je v ČR poměrně příznivá. Ke konci roku 2005 má ČR 25 velkoplošných chráněných území. V roce 2005 byly vyhlášena CHKO Český les. Od roku 1990 se zvyšuje počet a výměry maloplošných chráněných území, největší rozlohy dosahují v krajích Jihočeském, Středočeském a Královéhradeckém. ČR se v rámci svého členství v Evropské unii zapojila do budování soustavy Natura 2000, kterou tvoří evropsky významné lokality a ptačí oblasti jejichž cílem je ochrana biologické rozmanitosti v Evropě. I když v posledním desetiletí došlo k celkovému zlepšení biodiverzity v ČR, stav na loukách, pastvinách, nevhodně obhospodařované půdě, v rybnících, jakož i na regulovaných březích toků, zatrubněných a meliorovaných potocích, je stále nevyhovující.

¹⁸ Krkonošský národní park, Národní park Podyjí, Národní park a chráněná krajinná oblast Šumava a Národní park České Švýcarsko.

Kartogram č. 5: Velkoplošná chráněná území k 31.12.2005

Přes čtyři pětiny rozlohy všech zvláště chráněných území jsou spravovány v režimu CHKO. Mezi kraje s nejvyšším podílem území CHKO patří Zlínský, Ústecký a Liberecký kraj. Naopak nejnižší podíl území CHKO na rozloze kraje disponují kromě hlavního města Prahy i Jihomoravský a Plzeňský kraj.

Maloplošných chráněných území je v ČR celkem 2014, nejceněnějšími územími jsou národní přírodní rezervace (NPR) a národní přírodní památky (NPP). Mezi turisticky nejatraktivnější NPP patří Panská skála, Kozákov (Český ráj), Pravčická brána (České Švýcarsko) či Valašské muzeum v přírodě (Rožnov pod Radhoštěm). Z NPR lze jmenovat Adršpašsko-teplické skály, Černé a Čertovo jezero, Boubínský prales nebo Praděd.

Kromě zvláště chráněných území může podle české legislativy orgán ochrany přírody (okresní či krajský úřad) vyhlásit také tzv. přírodní park. Přírodní parky se obvykle vyhláší v oblastech se zachovalým krajinným rázem (souvisí především s přírodními, kulturními a historickými charakteristikami daného místa) a jejich ochrana omezuje takové využívání území, které by znamenalo zničení, poškození nebo rušení právě jeho krajinného rázu (např. nevhodnými stavbami apod.). V České republice je vyhlášeno celkem 125 přírodních parků.

Celosvětová síť biosférických rezervací UNESCO v rámci globálního systému "Člověk a biosféra" zahrnuje zajímavé ekosystémy. V ČR jsou biosférickými rezervacemi vyhlášena následující území: Třeboňsko, Pálava, Křivoklátsko, Šumava, Krkonoše a Bílé Karpaty.

Česká republika připravuje Systém národní sítě geoparků. V říjnu 2005 se stal součástí sítě evropských geoparků a zároveň tedy i **geoparkem UNESCO Český ráj** o rozloze cca 700 km.² Geopark je oblast, která zahrnuje lokality významné z pohledu geologických věd. Důležitá jsou i estetická hlediska, jejich neopakovatelnost a vzácnost, která umožňuje jejich využití např. pro vzdělávání. Geopark má jasně určené hranice a dostatečně velkou rozlohu proto, aby území mohlo být úspěšně používáno pro turismus a aby znamenalo přínos pro hospodářský rozvoj oblasti. Vedle geologických jsou důležité i další zajímavosti, jako jsou

kulturní a ekologické fenomény, archeologické a historické památky významné z celoevropského hlediska. Geopark spojuje propagaci geologického dědictví s regionálním rozvojem. Rozvoj území geoparku probíhá ve spolupráci s místními samosprávami podniky i jednotlivci. Veřejnost se jejich prostřednictvím může seznámit nejen s geologickými procesy, ale může poznat význam přírodních zdrojů a jejich využití v hospodářské a kulturní historii.

2.5.2 Životní prostředí

V roce 2004 byly vládou přijaty dva dokumenty významné pro směřování politiky životního prostředí v následujících letech – Státní politika životního prostředí do roku 2010 a Strategie udržitelného rozvoje ČR. Tato strategie usiluje o omezování nerovnováhy ve vzájemných vztazích mezi sociálním, ekonomickým a environmentálním pilířem rozvoje společnosti. Tato politika vychází i ze skutečnosti, že v souladu s naším vstupem do EU, bude ochrana životního prostředí vyžadovat nákladné investice v oblasti ochrany ovzduší, povrchových a podzemních vod, nakládání s odpady apod. Podstatná část těchto investic se příznivě dotkne i politiky regionálního rozvoje, vzhledem k zaměstnanosti a rozvoji regionů.

Stav životního prostředí v ČR¹⁹ se zlepšuje vlivem poklesu produkce v části průmyslových odvětví s nejvyššími exhalacemi a také v důsledku investic do zařízení na ochranu životního prostředí – využívání technologií k omezování emisí znečišťujících látek do ovzduší, výstavba čistíček odpadních vod, apod. Stav v jednotlivých krajích je však s ohledem na přírodní podmínky a strukturu ekonomiky značně diferencovaný, podle vývoje jednotlivých složek jsou některá území bezproblémová, avšak v jiném ukazateli se může jednat o území extrémně zatížená.

Vodní hospodářství

Přístup k čisté vodě a zachování zásob kvalitní pitné vody představuje významný faktor regionálního rozvoje. Vodou z veřejných vodovodů je zásobeno²⁰ 91,6 % populace ČR, přičemž nejnižší podíl je v Plzeňském 80,8 a ve Středočeském kraji 82,0 %. Podíl obyvatelstva žijícího v domech napojených na veřejnou kanalizaci je pouze 77,9 %, nejnižší hodnotu v tomto ukazateli opět vykazuje Středočeský kraj. Podíl napojených osob na kanalizaci je pod průměrem EU 15 (83,6 % bez Španělska).

Přetrvávajícím problémem všech regionů, ale zejména jejich venkovských oblastí, je nedostatečně rozvinutý systém kanalizačních sítí a čistíren odpadních vod, což je i nadále příčinou vysokého stupně znečištění vodních toků. Podíl obyvatel bydlících v domech napojených na kanalizaci s čistírnou odpadních vod v r. 2004 činil v České republice 71,7 %, přičemž jsou zde poměrně výrazné regionální rozdíly. Nejnižší podíl osob bydlících v domech napojených na veřejnou kanalizaci je ve Středočeském kraji, nejvyšší podíl, téměř 100% je v Praze. Problémem Prahy je však zastaralá infrastruktura (průměrné stáří vodovodní sítě je 39let, kanalizace 58 let).

¹⁹ Text vychází ze „Zprávy o životním prostředí České republiky v roce 2004“, vypracované MŽP ČR, 2005, příslušných dílčích zpráv o stavu životního prostředí v jednotlivých krajích a materiálu CPKP „Podklad pro reg. Disparity v ŽP“, vycházející kromě dílčích zpráv o stavu ŽP také z připomínek krajských úřadů.

²⁰ Údaje ČSÚ z r. 2004

Tab. č.11: Podíl obyvatel zásobovaných vodou a napojených na kanalizaci v r. 2004

Kraj	Podíl obyvatel zásob. vodou z vodovodů v %	Podíl obyvatel bydl. v domech napojených na kanalizaci v %	Podíl obyvatel bydlících v domech napojených na ČOV v %
Praha	99,9	99,5	99,5
Středočeský	82,0	61,0	60,3
Jihočeský	91,5	87,3	73,8
Plzeňský	80,8	75,1	68,7
Karlovarský	97,8	91,4	90,5
Ústecký	96,1	81,0	75,9
Liberecký	88,4	68,1	61,8
Královéhradecký	90,8	73,8	64,2
Pardubický	96,3	66,2	61,3
Vysočina	88,3	80,3	61,1
Jihomoravský	93,9	79,7	73,0
Olomoucký	87,2	72,6	64,9
Zlínský	87,6	78,5	67,3
Moravskoslezský	95,6	73,7	63,4
ČR	91,6	77,9	71,7

Zdroj: ČSÚ, Informace o životním prostředí v ČR (1999-2004)

Řešení problému je motivováno i tím, že Česká republika se zavázala EU k zásadnímu zlepšení v dané oblasti do roku 2010. Kraje mají schváleny Plány rozvoje vodovodů a kanalizací, které jsou základem pro aktualizaci politiky vlády v dané oblasti. Přednostně budou řešeny aglomerace s počtem ekvivalentních obyvatel (EO) větším než 10 000, v návaznosti aglomerace od 2 000 do 10 000 EO. To v praxi znamená investice v řádu 61 mld. Kč (z toho ovšem Praha cca 20 mld. Kč).

Všechny aglomerace v ČR nad 10 tis. obyvatel jsou vybaveny alespoň mechanicko-biologickou čistírnou odpadních vod (ČOV). ČOV dosud nejsou vybudovány v několika aglomeracích s 5 až 10 tis. ekvivalentních obyvatel a ve větším počtu obcí s více než 2 tis. EO. Většina ČOV není vybavena třetím stupněm čištění.

Z hlediska regionální politiky je vedle rozdílů mezi kraji nejvýznamnější fakt, že zatím není řešena problematika malých obcí, která sice není zahrnuta do závazku ČR, ale právě malé obce ve své většině nebudou mít vlastní zdroje na investice do vodního hospodářství. Jde tak o výzvu při volbě priorit programů podpory.

I když se **jakost povrchových vod** dlouhodobě zlepšuje, nelze ji považovat za uspokojující, zejména v případě menších vodních toků v blízkosti významných zdrojů znečištění (nejvíce znečištěným vodním tokem dlouhodobě zůstává Bílina v Ústeckém kraji). Stoupá ohrožení vod ekologickými haváriemi v dopravě i výrobě. Vlivem rozšiřování rozsahu zastavěných ploch v urbanizovaných územích a nešetrným hospodařením na zemědělských a lesních pozemcích i regulací vodních toků v krajinném prostředí se snižuje akumulární schopnost prostředí zadržovat srážkové vody. To jednak snižuje zásoby vodních zdrojů, jednak zvyšuje nebezpečí povodní a jejich devastálních účinků na krajinu i osídlení.

Ovzduší a hluk

Přestože se situace, pokud jde o **znečištění ovzduší**, v posledních letech výrazně zlepšila a celkové emise hlavních znečišťujících látek (tuhých znečišťujících látek, SO₂) jsou v zásadě

stabilizované, stále ještě v případě SO_2 a NO_x výrazně převyšují průměr EU-15. Vliv těžkého průmyslu na ovzduší přetrvává především v krajích Moravskoslezském (hutě, koksovny), Ústeckém (energetické zdroje a koncentrace chemického průmyslu), Středočeském (chemický průmysl) a v Praze. Zásadním problémem se v posledních letech stává nárůst znečištění ovzduší oxidy dusíku, oxidem uhelnatým a prachem (PM_{10}) ve velkých městech a v blízkosti zatížených komunikací v důsledku rostoucí intenzity automobilové dopravy. Tento jev se týká především Prahy, ale problémy spojené s vlivem dopravy se v důsledku tranzitní dopravy a absence obchvatů měst (zejména Praha, Pardubický a Karlovarský kraj), týkají většiny krajů ČR, včetně z tohoto hlediska nejméně postiženého kraje Vysočina (významný vliv dálnice D 1). Posílením nepříznivého vývoje bylo zavedení elektronického mytí v okolních zemích (Německo, Rakousko), v jehož důsledku významně vzrostla tranzitní automobilová nákladní doprava. Více než 40 % obyvatelstva je vystaveno nadlimitním hodnotám některé znečišťující látky. Příkladem je plošné překračování imisních limitů pro troposferický ozon jak z hlediska dopadů na lidské zdraví (více než 60 % populace je vystaveno nadlimitním hodnotám), tak i vlivů na ekosystémy a vegetaci (téměř 64 % chráněných území).

S rostoucí celosvětovou produkcí skleníkových plynů úzce souvisí globální změny klimatu. Závazky z Kjótského protokolu vyplývající pro ČR na snižování emisí těchto plynů vycházejí z Národního programu na zmírnění dopadů změny klimatu (usn.vl. 187/2004). Jeho hlavní strategickou linií je široké spektrum opatření k úsporám energií a zvyšování podílu obnovitelných energetických zdrojů. Pro období 2008 – 13 vyplývá pro ČR závazek snížit agregované emise skleníkových plynů o 8 % vůči roku 1990. Přijatá opatření by měla vést ke snížení vysoké energetické náročnosti HDP a snížení objemu emisí skleníkových plynů na 1obyvatele, který v roce 2000 činil 12,45 t/obyv. oproti průměru zemí EU s 8,78 t/obyv.

V souvislosti s nárůstem dopravy se významným problémem životního prostředí stává také rostoucí **hluk**. I když se postupně budují technická protihluková opatření, je i nadále vysoký počet obyvatel vystaven nadměrnému hluku, zejména ve větších městech a v okolí exponovaných komunikací. Vlivy hluku z dopravy v jednotlivých krajích jsou obdobné jako v případě vlivů dopravy na znečištění ovzduší.

Odpady

Celková **produkce odpadů** vykazuje pokles. V průmyslu je však vykazována podle sídla podniku, takže údaje o produkci odpadů za kraje nemají dostatečnou vypovídací hodnotu. Produkce komunálních odpadů v letech 2001 – 2004 v podstatě stagnovala na hranici 2,8 mil. tun. Dochází k poměrně vysokému materiálovému využití odpadů (55 %) a i podíl recyklace obalových odpadů je relativně na dobré úrovni (49 %)²¹. Nicméně energetické využívání odpadů je nízké. V regionech stále převažuje skládkování jako základní způsob odstranění odpadů (62 % komunálních odpadů je stále ukládáno na skládky). Situace v třídění odpadu se však zlepšuje. Více než 96% obcí v ČR má zaveden systém separovaného sběru využitelných složek komunálních odpadů. Do systému EKOKOM bylo zapojeno v roce 2005 celkem 5100 obcí České republiky. V současnosti je na území ČR provozováno celkem 328 skládek odpadů, z nichž některé (87) budou uzavřeny do roku 2009. Skládkování je v ČR striktně řízeno vyhláškou č. 294/2005 Sb., o podmínkách ukládání odpadů na skládky a jejich využívání na povrchu terénu a vyhláškou č. 383/2001 Sb., o podrobnostech nakládání s odpady, která plně zohledňuje evropské kvalitativní parametry kladené na

²¹ Zdroj: MŽP

skládkování odpadů. Nebezpečí představují staré skládky odpadů obsahující i nebezpečné a toxické odpady, které byly v minulosti vybudovány bez technických opatření proti průsaku škodlivin do půdy a podzemních vod.

Využívání přírodních zdrojů

Z hlediska udržitelného rozvoje a kvality životního prostředí je důležitá otázka hospodaření s přírodními zdroji a nakládání s odpady. Jedná se o ochranu neobnovitelných přírodních zdrojů a využívání obnovitelných zdrojů. Neobnovitelné zdroje zahrnují kromě zdrojů podzemních vod a biodiverzity (viz jiné části této kapitoly) také fosilní paliva, nerostné suroviny a půdu. Mezi neobnovitelné zdroje patří i území/krajina jako celek. Rychlost obnovy je vzhledem k rychlosti exploatace zanedbatelná, a proto je jejich šetrné využívání nezbytné. V řadě případů navíc exploatace ložisek současně přináší i zábor půdy (těžba uhlí, štěrkopísky, atd.), a v některých krajích se těžba významně podílí na stavu ŽP (Ústecký, Karlovarský, Moravskoslezský kraj). Úbytek půdy je dále vyvoláván požadavky na výstavbu dopravní infrastruktury, bytů i občanské vybavenosti na celém území ČR. Sílí tlak na výstavbu ve volné krajině, nedostatečně jsou využívány stávající průmyslové areály (brownfields). Velká průmyslová brownfields jsou sice problémem, ale díky své poloze a velikosti většinou najdou snáze investora. V současné době se stávají čím dál větším problémem malá, ekonomicky těžko využitelná, brownfields (zemědělská, opuštěné domy, továrny, rekreační objekty). Tyto lokality budou naprosto nadbytečné na trhu a nebude pro ně v horizontu několika desítek let existovat komerčně či společensky využitelné řešení. Tyto brownfields jsou vhodné k převodu na ekologickou funkci (odstranění zátěže a zalesnění, zatravnění přírodě blízkými vegetačními prvky) a k zlepšení životního prostředí nebo pro případný rozvoj obce příchodem nového investora. Celkově by se mělo preferovat opětné využití již urbanizovaných území před rozvojem na zelené louce. Tlak na opětné využití již urbanizovaného území a rekonverze a regenerace brownfields jsou důležitým nástrojem pro ochranu greenfields před živelným rozvojem zástavby, nástrojem pro zlepšení životního prostředí obyvatel sídel a pro péči o krajinu a krajinný ráz. Znovu využití brownfields odpovídá trendu trvale udržitelného rozvoje, kdy se s územím zachází jako s poškoditelným zdrojem. Řešením náhrady části neobnovitelných zdrojů je využívání zdrojů obnovitelných (materiálových i energetických). V podmínkách ČR jsou významnými energetickými zdroji energie především biomasa, energie slunečního záření, větru, vody, prostředí a geotermální energie²², jejich využití však přináší kromě výhod (absence produkce skleníkových plynů a odpadů, nižší množství emisí, decentralizace zdrojů, snižování nezaměstnanosti, ad.), také problémy spojené s vlivy na ochranu přírody a krajiny (vodní elektrárny, větrné elektrárny, apod.).

Půda a lesy

Dlouhodobě se snižuje intenzita zemědělské výroby a narůstá význam mimoprodukčních funkcí zemědělství. Došlo k odklonu od intenzivního hospodaření na zemědělské půdě. Zejména silně poklesla spotřeba pesticidů a minerálních hnojiv a snížily se atmosférické depozice, což zčásti zmírnilo rizika kontaminace půd rizikovými prvky. Pozitivní vztah zemědělství k oblasti životního prostředí se projevuje zejména podporou agroenvironmentálních opatření (např. ekologické zemědělství, péče o krajinu) a výroby energetických paliv (biolh a bionafta) a biomasy pro energetické použití a snižováním zátěže zemědělství na životní prostředí.

²² Zdroj: Státní politika ŽP

Výměra zemědělské půdy se mírně snižuje, avšak jen málo ve prospěch lesního půdního fondu (0,26 % za poslední 4 roky). Mírně se snižuje procento zornění zemědělských půd, ale stále zůstává vysoké ve srovnání se zeměmi EU-15. V posledních letech se zvyšuje rozsah nevyužívané orné půdy, mezi roky 2002 – 2003 se zvýšilo zastoupení orné půdy v klidu o 38 %. Tento trend může mít významné dopady na charakter krajiny, zejména pokud bude pokračovat i v budoucnosti.

Problémem stále zůstává vysoký podíl půdy ohrožené vodní a větrnou erozí, nízká retence vody v krajině a nebezpečí záplav. Řešení velmi naléhavého a závažného problému půdní eroze spočívá v komplexním přístupu zároveň s protipovodňovými opatřeními a komplexními revitalizacemi říčních a rybníčních soustav ve smyslu zvyšování retenční schopnosti území. To souvisí velmi těsně se zajišťováním dostatečné kvality a kvantity vodních zdrojů ve smyslu Rámcové směrnice 2000/60/ES o vodách.

Výměra pozemků určených k funkci lesa má setrvale mírně vzestupný trend (přibližně 0,06 % za rok). Přetrvávajícím problémem zůstává neuspokojivý zdravotní stav lesů, který se projevuje nadměrnou defoliací zejména u jehličnatých porostů starších 60 let, a snížením odolnosti vůči biotickým i abiotickým činitelům. Podíl nahodilých těžeb opět nabývá vzestupného trendu. Zejména v horských pohraničních oblastech jsou lesní půdy na nebazických horninách v důsledku dlouhodobého působení kyselých dešťů chronicky ochuzeny o anorganické nutriety. Tím se výrazně zhoršují podmínky pro zdravý vývoj lesních ekocenóz. Negativní dopady na obnovu lesa mají vysoké stavy vysoké zvěře (okus, ohryz, loupání).

Zdravotní stav lesů je zhoršen v důsledku dlouhodobě přetrvávajícího působení imisních vlivů a nutričního deficitu exponovaných lesních půd a snížení jejich přirozené odolnosti vůči biotickým i biotickým činitelům

Hospodářské lesní kultury plní kromě poskytování obnovitelného zdroje suroviny i mimoprodukční ekologické funkce lesa a funkci biokoridorů, i když ve snížené míře oproti lesům přírodě blízkého složení. V rámci umělé obnovy lesa jsou do lesních ekosystémů cíleně vnášeny meliorační a zpevňující dřeviny, jako např. buk, dub, javor, jeřáb, jedle. Dlouhodobá změna druhové skladby obnovovaných porostů ve prospěch původních listnatých dřevin a jedle je hlavní zásadou pro případné poskytnutí prostředků ze SFŽP ČR. Zvýšení podílů listnatých dřevin v lesních ekosystémech je dlouhodobým trvalým úkolem lesního hospodářství.

Environmentální vzdělávání a prevence

Velmi důležitým aspektem ochrany životního prostředí je **prevence**. Základním preventivním nástrojem ochrany životního prostředí v ČR jsou procesy posuzování vlivů na životní prostředí (SEA/EIA) a nově zavedený proces integrované prevence a omezování znečištění (IPPC), který se týká cca 1 400 energetických, průmyslových a zemědělských zařízení s největším vlivem na životního prostředí. Významnou úlohu v oblasti prevence mají věda a výzkum a dále také environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO). Ta je jedním z předpokladů udržitelného rozvoje regionů. Nedostatečné vzdělání obyvatel k ochraně životního prostředí způsobilo v ČR nízkou úroveň jejich environmentálního povědomí, což se na několika generacích projevilo v neznalosti a lhostejnosti k nezbytným podmínkám ochrany životního prostředí a v jeho významu při zvyšování kvality života²³. Obecný rámec EVVO v ČR tvoří především Státní program Environmentálního vzdělávání,

²³ Zdroj: Státní politika životního prostředí

výchovy a osvěty v České republice (SP EVVO ČR) a jeho Akční plán na léta 2004-2006. Strategickým cílem SP EVVO je praktické uplatňování principů udržitelného rozvoje v celé výchovně vzdělávací struktuře. Krajské koncepce EVVO jsou ve většině případů s tímto programem v souladu, na druhé straně musí reflektovat současný stav EVVO v jednotlivých krajích, daný dosavadním vývojem i místními specifiky. Úroveň EVVO v jednotlivých krajích je nevyrovnaná, vzhledem k charakteru posuzované oblasti nelze provést jednoznačné přímé srovnání. Rozdíly v počtu i aktivitách subjektů EVVO se projevují i v rámci krajů (větší rozvoj v centrech, horší situace v okrajových územích)²⁴.

Zhruba od poloviny 90. let 20. století se v ČR stále intenzivněji uplatňují tzv. dobrovolné nástroje. Rozumíme jimi takové činnosti, které především podnikatelské subjekty zavádějí na základě svého svobodného a dobrovolného rozhodnutí a které jdou nad rámec nutných požadavků platných legislativně-technických norem a předpisů. Významnou charakteristikou dobrovolných nástrojů je preventivní přístup, tzn. že se soustředí na odstraňování příčin environmentálních problémů, nikoliv jejich důsledků. Tím podporují chování výrobců, ale i spotřebitelů směrem k udržitelné spotřebě a výrobě – umožňují tak nasměrování výroby a spotřeby na environmentálně šetrnější výrobky a služby. Mezi nejrozšířenější dobrovolné nástroje používané v ČR patří např.: systémy environmentálního řízení (ISO 14001, EMAS), ekologické značení (ecolabelling) a čistší produkce.

Na základě scénářů budoucího vývoje klimatu lze do budoucna očekávat jeho vliv na regionální rozvoj, zejména v oblasti hydrologie a vodního hospodářství, zemědělství, lesnictví a vlivu na zdraví.²⁵ Potenciál pro projevy nepříznivých vlivů (ohrožení suchem) mají zejména části střední a jižní Moravy, střední a severozápadní Čechy, dolní a střední Polabí a Povltaví (především kraje Středočeský, Ústecký, Jihočeský, Jihomoravský). Další potenciální nepříznivé vlivy, spojené se zvýšeným rizikem povodní (včetně bleskových) se týkají všech krajů ČR.

Z hlediska kvality životního prostředí je většina krajů České republiky vnitřně diferencovaná. Téměř všechny regiony čelí místním problémům v kvalitě ovzduší a zatížení hlukem, především v souvislosti s rozvojem dopravy. Celkově pozitivně lze hodnotit životní prostředí v krajích Jihočeském a Vysočině, v Plzeňském kraji pak s výjimkou krajského města Plzeň a jeho okolí (koncentrace průmyslu a dopravy). Naopak k nejpostiženějším krajům patří Karlovarský (znečištění ovzduší a devastace krajiny v souvislosti s rozvojem energetiky a těžby hnědého uhlí v 60. až 80. letech 20. století), Ústecký (průmyslová orientace regionu v minulosti měla a má nepříznivý dopad na kvalitu životního prostředí i vzhled krajiny, přetrvávají problémy s emisní situací) a Moravskoslezský (v současné době se jako nejzávažnější jeví kontaminace půdy a podzemních vod v důsledku průmyslové činnosti, důlní poklesy a znečištění povrchových vod; nejzávažnější dopady na životní prostředí se koncentrují do střední a severovýchodní části kraje - Ostravsko, Karvinsko a Třinecko).

²⁴ Zdroj: Koncepce EVVO krajů ČR

²⁵ Studie ČHMÚ zaměřená na vědecké poznatky o změně klimatu. ČHMÚ, Praha 2003

2.6 Využití kulturního potenciálu

2.6.1 Kulturní potenciál

Kultura představuje významný potenciál regionálního rozvoje České republiky. Výsledkem historického vývoje v prostoru ČR je skutečnost, že jako „kultura“ není obecně vnímána pouze umělecká činnost nebo její výsledky, ale i poznávací, osvětové, zájmové a vzdělávací aktivity, stejně tak i spolková činnost, tradice a zvyky, dokonce i přírodní a urbanizované prostředí individuálního života. V pojmu kultura jsou proto obsaženy (mj.) činnosti knihoven, muzeí, galerií a divadel (včetně tzv. stagion); nabídka kulturních, společenských, vzdělávacích programů různých typů kulturních domů a středisek, činnosti dobrovolných občanských aktivit (zájmových či amatérských sdružení), nevládních neziskových organizací ale i městské slavnosti, festivaly, atd.

Kultura je velmi strukturovanou oblastí různorodých individuálních, skupinových i společenských zájmů, aktivit a činností, která napomáhá identifikaci a rozvoji jednotlivce a zároveň k integraci občanské společnosti, významná je její sociální a komunikační funkce.

Takto vymezená oblast kultury překračuje rámec zákonem stanovených kompetencí a odpovědnosti ministerstev či jiných správních úřadů nebo územní samosprávy. Veřejné služby místní a regionální kultury, poskytované v obecně uznaném veřejném zájmu, jsou existenčně závislé na finančních prostředcích z veřejných rozpočtů, o jejichž alokaci rozhodují orgány veřejné správy.

Za veřejné služby kultury lze pokládat všechny typy a druhy činností, jejichž cílem a výsledkem je zpřístupnění kulturních hodnot veřejnosti, vytvoření příležitostí pro aktivní spoluúčast občanů na jejich vytváření, pro pasivní diváckou účast na vnímání kulturních hodnot a produktů kulturních činností, zpřístupnění komplexních informací o kultuře a vytváření podmínek pro poznání a sebevzdělávání v oblastech kultury a umění pro všechny zájemce.

Nedílnou součástí takto orientovaných veřejných služeb kultury a podmínkou jejich kvalitního zajištění je udržování a rozvoj jejich hmotné základny – tj. veškerého majetku, který je k poskytování veřejných služeb kultury určen nebo je nezbytný, počítaje v to sbírky včetně knihovních fondů a odbornou péči o ně. Podmínkou poskytování veřejných služeb kultury občanům je nejen odborný potenciál zaměstnanců příslušných právnických osob, ale i jejich ochota trvalého sebevzdělávání a schopnost tvořivosti i účinné komunikace s uživateli veřejných služeb kultury.

Účast státu na financování kultury v místech a podporuje činnosti a aktivity v různých oblastech místní kultury – od podpory divadel, vydavatelské činnosti až po granty vypisované na podporu kulturních aktivit občanských sdružení. Pokud to dovolují prostředky rozpočtu, mají kraje a větší obce vytvořenu koncepci dotační (grantové) politiky v oblasti kultury pro podporu nevládních neziskových organizací.

2.6.2 Kulturní infrastruktura a služby

Kulturní infrastruktura je v současné době výrazem dlouhodobého úsilí o zachování kulturních vzorců a tradic v místním, regionálním a národním rozměru. Příznivou skutečností je, že ve srovnání s jinými zeměmi ČR disponuje poměrně rozsáhlou a strukturovanou sítí kulturních zařízení s dopadem i do nejnižších článků sídelní soustavy. Problémem je morální

i technologická zastaralost značné částí infrastruktury pro kulturu a volný čas i jednostranný model financování kulturní infrastruktury, tj. přílišná vazba na státní rozpočet a nevyjasněný vztah k rozpočtům regionů a obcí. Vztahy mezi státem, regiony a obcemi v oblasti financování infrastruktury jsou nedostatečně vyjasněné. Budování a modernizace infrastruktury pro kulturu bude i nadále financováno převážně z veřejných rozpočtů. Tyto investice mají multiplikační efekt tím, že umožňují přímé využití kulturního potenciálu a představují specifický způsob podpory podnikání. Perspektivy žádoucího fungování i pouhého přežití stávající sítě kulturních zařízení jsou komplikovány klesajícími preferencemi tohoto odvětví v rámci regionálních a lokálních rozhodovacích procesů. Kultura je stále chápána jako neproduktivní mandatorní výdaj, který v případě chronického nedostatku prostředků zpravidla ustupuje investicím do oblastí, které přinášejí bezprostřední efekt.

Budování i modernizaci infrastruktury kulturních služeb a způsobu účasti na nich, k jejich poskytování bude nutné lokalizovat do kulturních center, která se postupně profilovala. To si vyžádá vymezení rozsahu i obsahu garantovaných kulturních služeb a jejich případnou standardizaci. V mikroregionech postupně narůstá trend ke spolupráci obcí ve věcech společného zájmu. Budování, modernizace či spolufinancování infrastruktury pro kulturu se zatím dotýká jen okrajově. Je zřejmé, že éra decentralizace infrastruktury a institucionalizace kulturních služeb skončila před více než třiceti lety, protože již tehdy narazila na bariéry ekonomické efektivity a provozní únosnosti. Vliv těchto faktorů s procesem vylidňování venkova výrazně vzrostl. Změnit stávající přístup ke kooperaci je patrně ještě obtížnější než vytvoření lepších ekonomických podmínek.

Specifickým problémem budování a modernizace infrastruktury je představa o počtech, kapacitě a rozmístění jednotlivých zařízení. Zatímco představy o potřebách specializovaných kulturních a volnočasových institucí, jakými jsou knihovny, kina, muzea, specializovaná sportoviště a galerie, jsou poměrně jasné, o multifunkčních zařízeních se to říci nedá. I když půjde o infrastrukturu velmi diferencovanou v závislosti na specifických potřebách jednotlivých míst, bude žádoucí nabídnout obcím jako investorům informační servis, vycházející z poznatků o úspěšně fungujících projektech v ČR i zahraničí a z prognóz předpokládaného vývoje kulturních služeb a aktivit. Zejména ve městech je žádoucí rozšířit infrastrukturu pro nabídku příležitostí pro volný čas dětí a mládeže.

Ve vztazích mezi úřady reprezentujícími stát, kraje a obce a občany řada bariér. Jedním ze způsobů překonání stavu by mělo být uplatňování e-governmentu. Jeho uplatnění však vyžaduje odborný i technický servis pro uživatele. Tuto roli by mohly velmi úspěšně hrát veřejné knihovny, jako nejrozšířenější, nejnavštěvovanější a už dnes poměrně slušně technicky i kvalifikovaným personálem vybavená kulturní instituce. Pokud by byl současný program computerizace veřejných knihoven a jejich připojení na internet rozšířen v tomto směru a podpořen mírným nárůstem počtu pracovních sil a prostředků na modernizaci vybavení, přinesl by žádoucí úspory pracovních sil a nákladů na veřejnou správu. Příznivým předpokladem dosažení výsledků je skutečnost, že veřejné knihovny v menších sídlech jsou stále více považovány za informační centra a veřejnost k nim má pozitivní vztah.

Je třeba, aby orgány veřejné správy (stát, obce i kraje), v jejichž vlastnictví jsou nemovitosti využívané ke kulturním službám a činnostem, věnovaly dostatečné finanční prostředky na jejich udržování či rekonstrukci i na další vybavení. Cílem by mělo být dosažení takové kvality kulturní infrastruktury, která umožní poskytování služeb obyvatelům obcí a měst i návštěvníkům na dostatečné technické, odborné i společenské úrovni.

Snaha o ekonomickou racionalizaci kulturních institucí se projevuje ne jako cesta k racionálnějšímu využití omezených prostředků, ale jako snaha omezit rozsah prostředků

vložených do tohoto sektoru. O tom svědčí, mimo jiného stagnace či pokles počtu pracovních sil ve sféře kultury, zejména v menších městech a obcích. Tento trend je nepříznivý zejména proto, že rozsah poskytovaných služeb je do značné míry závislý na početnosti a struktuře pracovní síly.

Aktivizace kulturních hodnot a jejich zapojování do ekonomického života sídel a regionů patří k doposud opomíjeným, avšak perspektivním oblastem hospodářského růstu. Jde o využití neopakovatelných, místně a regionálně specifických, rozvojových zdrojů v oblasti nejdynamičtějších hospodářských segmentů (cestovní ruch, informatika, zábavní průmysl, umělecká produkce). Možnosti ekonomizace kulturního dědictví jsou regionálně vázané. Podmínkou je nejen rozvoj dopravní dostupnosti, adekvátní stav dopravní, informační, technické infrastruktury, odpovídající lidské zdroje (vzdělanost, kvalifikace, motivace, schopnost vnímání kulturních hodnot) a dostatečná úroveň navazující obslužné i ekonomické vybavenosti prostoru (pozitivní externality), ale také jejich animace.

2.6.3 Výchova

Vnímání kulturních a přírodních hodnot je současně klíčem k aktivizaci ekonomického potenciálu v oblasti kultury a k přerušení dlouhodobého procesu devastace kulturních hodnot a nevratného zániku perspektivních ekonomických zdrojů v této oblasti. Kultivace obyvatelstva je v tomto smyslu jednou z cest prevence sociálně-patologických jevů nejenom u rizikových sociálních skupin, ale i v širokých sociálních vrstvách, které jsou jinak odkázány na konzumaci komercializované masové kultury.

Klíčovým prvkem kulturní politiky státu je výchova v oblasti vnímání kulturních hodnot, vytváření příznivého subjektivního vztahu k hodnotám v oblasti hmotné i nehmotné kultury, adekvátní vřazení kulturních statků do hodnotových preferencí obyvatelstva.

V této souvislosti nabývá na významu nejen aktivní prezentace kultury a kulturních hodnot, ale i úroveň managementu kulturních zařízení (poskytovatelů kulturních služeb) a marketingu v oblasti kultury. Velkou váhu má i zajištění dostatečného informačního systému o kultuře i o nabízených kulturních aktivitách či příležitostech.

2.6.4 Dobrovolné aktivity

Tradice spolkové činnosti a dobrovolných aktivit v oblasti kultury a umění trvá i v současnosti např. tradice ochotnických amatérských divadel. Charakter a zaměření dobrovolných kulturních aktivit jsou velmi různorodé a odvíjí se od tradic sídla či regionu, od demografické struktury, struktury zaměstnanosti atd. Jejich vliv na sociální soudržnost i kvalitu života v sídle je nesporný a jejich podpora z prostředků veřejných rozpočtů žádoucí, stejně jako podpora veřejné prezentace jejich aktivit např. v podobě festivalů, slavností či soutěží.

2.6.5 Památky

Nemovité, movité a nehmotné kulturní dědictví ovlivňuje lokální i regionální identitu obyvatelstva nejvíce, když je vázáno k nejvýraznějším stavbám historicky prověřené architektury a výrazným muzeáliím. Jen obtížně se v širší veřejnosti prosazuje povědomí o kvalitách architektury 20. století včetně o architektury technické. Podstatně menší význam mají (vyjma některých regionů a lokalit) prvky nehmotné kultury (zvyky, obyčeje, slovesnost, tradiční technologie výroby, lidová kuchyně apod.), které nejsou často doposud ani solidně identifikovány natož animovány. Je zřejmé, že v tomto směru existují stále ještě

výrazné rozdíly mezi regiony a obcemi. Tam kde došlo k diskontinuitě vývoje např. v příhraničních územích, na kterých došlo k výměně obyvatelstva, a v lokalitách, které prošly v krátké době rychlým rozvojem spojeným s výraznou migrací je míra identifikace s hmotným i duchovním kulturním a přírodním prostředím dosídlených částí nízká (v severozápadních Čechách a pohraničí i po šedesáti letech).

V České republice se nachází velké množství kulturně historických památek. Z hlediska cestovního ruchu jsou velmi významné především památky zapsané do seznamu UNESCO, které sehrávají významnou roli v cestovním ruchu: Český Krumlov (historické centrum), Praha (historické centrum), Telč (historické centrum), Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře (Žďár n. Sáz.), Kutná Hora (s chrámem sv. Barbory a Katedrála p. Marie v Sedleci), Lednicko-valtický areál, Kroměříž (zámek a zahrady), Holašovice, Litomyšl (zámek), Olomouc (Sloup sv. Trojice), Brno (vila Tugendhat), Třebíč (židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa). Národní kulturní památky jsou ve správě Národního památkového ústavu (109), ústředních orgánů jiných resortů (2), dalších ústředních orgánů – Správy Pražského hradu (2), dalších orgánů státní správy (1), obcí a měst (61), vysokých škol (1), občanských sdružení dle zákona č.83/90 Sb. (4), obecně prospěšných společností (3), církve (17), podnikatelů a jiných subjektů (45). Tyto památkové objekty spolu s kulturními akcemi, které se v nich pořádají jsou významné i pro rozvoj cestovního ruchu.

Specifickou formou využití hmotného kulturního dědictví je dynamická oblast cestovního ruchu. Z více než 40 tisíc kulturních památek v ČR je však aktivně zapojeno do CR pouze cca 200²⁶. Značný potenciál zůstává na rozdíl od vyspělých turistických destinací Evropy nevyužit, není ekonomizován a náklady na jeho údržbu a obnovu nejsou předmětem adekvátního ekonomického uvažování.

2.6.6 Veřejný prostor

Podstatným prvkem ovlivňujícím život komunit v obcích je kvalita veřejného prostoru obce (tj. veřejných prostranství, parků, veřejné zeleně, pěších zón, vodních ploch, veřejných budov včetně jejich interiérů). Města i obce v posledních letech významně investují do úprav veřejných prostor, ale ne vždy promyšleně a s odpovídajícím výsledkem. V rámci těchto změn je zatím naprosto nedostatečně využívána možnost zapojení uměleckých děl, plnicích jak utilitární, estetické či symbolické funkce. Zájem veřejnosti a spontánní aktivitu obcí by bylo žádoucí ovlivnit tímto směrem buď vypsáním specifického dotačního titulu zaměřeného na uplatnění uměleckých děl ve veřejném prostoru nebo přijetím zákona zavazujícího investory veřejných staveb k uplatnění uměleckých děl (v konkrétní procentuální hodnotě k nákladům projektu). Vzhledem k tomu, že podobná praxe funguje v některých zemích EU (např. Francie, Finsko), neobstojí argument, že jde o návrat do minulosti. Přínos přijetí tohoto opatření by spočíval v kultivaci, estetizaci a zatraktivnění veřejného prostoru; v oživení zájmu o kulturní statky a tříbení hodnotové orientace veřejnosti.

2.6.7 Podpora

Demokratická společnost je založena na svobodě produkce kulturních statků a na volbě forem jejich spotřeby. Na druhé straně vzrůstají tlaky na podporu těch kulturních aktivit a projevů, které jsou ve volné konkurenci s masovou nadnárodní globální kulturou ohroženy. Reakcí jsou reglementační zásahy státu podporující žádoucí rozvoj kulturních aktivit ve smyslu stimulace národních, regionálních a lokálních kulturních projevů. Státy EU usměrňují

²⁶ Zdroj: www.mkcr.cz a www.npu.cz

např. procento originálních kulturních pořadů ve veřejnoprávních sdělovacích prostředcích, generují rozsáhlé dotační programy na podporu národní a regionální literatury a uměleckých aktivit. Podpora české kultury je integrální součástí regionální politiky státu, jejímž cílem v této oblasti je jednak zachování integrity národního společenství a jednak podpory regionálních a lokálních subkultur. Jde nejen o zachování kulturních tradic, nýbrž i o stimulaci vzniku kvalitních kulturních inovací schopných obstát v konkurenci nadnárodní i globální. Dosažení kulturní svébytnosti regionů a lokalit je současně nutným předpokladem pro zajištění hlavních principů regionální politiky, kterými jsou zejména princip subsidiarity a decentralizace, partnerství a sociální solidarity.

Role státu v podpoře regionálních a lokálních projektů v oblasti kultury je stále zatížena etatistickým uvažováním, které upřednostňuje národní kulturní vzorce před vzorci regionálními a lokálními. To se projevuje jak v oblasti péče o hmotné kulturní dědictví, zejména v oblasti státní památkové péče, tak i v odsouvání vzorců a projevů regionální kultury do oblasti uměle udržované folklórní tradice. Výsledkem jsou zvětšující se rozpory mezi vnímáním kulturních hodnot obyvatelstvem a postavením kulturních aktivit ve struktuře využití volného času. Příčin tohoto stavu je mnoho, ale je zřejmé, že podstatnou roli tu často hrají absence, nepřipravenost či neschopnost formulovat a přesvědčivě obhajovat strategické cíle pro regionální a lokální kulturní politiku, vyhodnocovat jejich realnost a zejména aplikovat je do životaschopných a efektivních projektů rozvoje.

V oblasti památkové péče jde zejména o rozhodující podíl státního financování a s tím spjatá rozhodující role státu při určování metod a forem památkové péče. Realitou je chronický nedostatek státních prostředků pro obnovu hmotného památkového fondu a prohlubující se mezera mezi počtem prosperujících památkových objektů (zpravidla ve státním vlastnictví) a většinou kulturních památek patřících jiným vlastníkům. Využití západoevropských zkušeností směřuje ke spolufinancování v rámci PPP projektů při výrazné decentralizaci nároků na formu využití památkového objektu, jeho prezentaci a ekonomické zhodnocení. Čerpání prostředků z fondů EU zaměřené na obnovu hmotného kulturního dědictví je vázáno nejenom na dotační politiku státu, nýbrž i na spolufinancování z veřejných i soukromých prostředků. Volba adekvátní aktivizace ekonomických zdrojů v oblasti hmotné kultury je tak závislá na schopnosti spolupráce místních, regionálních a státních aktérů památkové péče při tvorbě perspektivních projektů a volbě zdrojů pro jejich financování.

2.6.8 Přeshraniční spolupráce

Uzavřenost ČR, která byla v 90. letech zásadním způsobem prolomena, je stále významnou bariérou využití kulturních hodnot českých regionů. Stimulem pro překonání této situace je zejména vstup do EU a volný přeshraniční pohyb. Tato změna otevřela dosud nevyužitou možnost ekonomické a sociální regenerace příhraničních oblastí, které doposud trpěly pro svou periferní polohu nezájmem o kulturní dědictví, resp. jeho dlouhotrvající degradací. Společný zájem regionů po obou stranách státní hranice otevřel možnosti společného přístupu k využívání kulturního potenciálu území, tvorbu společných projektů pro regeneraci kulturních hodnot a společné úsilí o získání evropských finančních prostředků. Spolupráce se vyvíjí i v oblastech vzdělávání a zaměření aktivit ve volném čase (výměny mládeže, stáže studentů, sportovní akce atd.). Za účelem podpory rozvoje příhraničních oblastí vznikly Euroregiony jako dobrovolná zájmová sdružení krajů a obcí. Přeshraniční spolupráce je z evropského hlediska podstatnou formou integračních procesů jak ve smyslu odstraňování bariér mezi sousedícími společnostmi, tak ve smyslu využívání společného kulturního dědictví, které se historicky vyvinulo interakcí sousedících kultur.

2.7 Cestovní ruch

Cestovní ruch představuje jedno z nejdynamičtější se rozvíjejících odvětví u nás a **stává se stále významnějším a nepostradatelnějším faktorem regionálního rozvoje v řadě českých regionů** i celé ekonomiky. V České republice se podíl cestovního ruchu na HDP pohybuje na úrovni 4%, příjmy z celého odvětví čítají přes 100 mld. Kč a v ekonomice cestovního ruchu je dle relevantních odhadů zaměstnáno okolo 13 % obyvatelstva.

Zásadními dokumenty pro rozvoj cestovního ruchu v ČR jsou Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR, Strategie hospodářského růstu a Strategie regionálního rozvoje. Rozvoj cestovního ruchu musí respektovat možnosti území a limity jeho funkčního využití obsažené v Politice územního rozvoje a musí být v souladu s principy udržitelného rozvoje, Státní politikou životního prostředí 2004-2010 a ochranou přírody

V rámci ČR se připravuje Národní systém certifikace ekologicky šetrných služeb cestovního ruchu, jako jeden z možných dobrovolných nástrojů připravované Koncepce státní politiky cestovního ruchu na období 2007 - 2013. Hlavním tématem pro certifikaci ekologicky šetrných služeb cestovního ruchu jsou ubytovací služby. Cílem je podporovat šetrné formy cestovního ruchu, usilovat o zvýšení jejich podílu na celkovém objemu cestovního ruchu, rozšiřovat cestovní ruch a turistiku do nevyužívaných, ale atraktivních oblastí, pečovat o krajinu, rozvoj venkovské turistiky, agroturistiky a využívat tyto formy pro výchovu návštěvníků.

Česká republika disponuje značným historickým, přírodním a kulturním potenciálem. Díky vysoké hustotě kulturních památek a přírodním podmínkám, spolu s výhodnou polohou ve středu Evropy má velmi dobré předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu. Velkou příležitostí je množství historických, kulturních a technických památek, včetně památek zapsaných do seznamu UNESCO, z čehož vyplývá vysoký potenciál vytváření nových produktů městského, kongresového a incentivního cestovního ruchu, sportovní turistiky a cykloturistiky, kulturního cestovního ruchu a širokého souboru produktů, které jsou šetrné k přírodě. Dobré podmínky v ČR nabízí rovněž venkovská turistika se svými produkty (např. agroturistika, ekoturistika apod.). Velkým pozitivem je hustá a dobře značená síť vzájemně propojených turistických stezek a tras.

Na druhé straně je cestovní ruch v ČR charakterizován nedostatečnou úrovní materiální základny a nižší úrovní jejího využívání pro ekonomický a sociální rozvoj území. Rozvoji cestovního ruchu brání také neodpovídající úroveň dopravní a informační infrastruktury, zvláště významnou roli hraje tato skutečnost v příhraničních oblastech. Přetrvává nízká kvalita základní a doplňkové infrastruktury cestovního ruchu. Problémem zůstává i nedostatek kvalifikované pracovní síly, která velmi úzce souvisí s kvalitou poskytovaných služeb, která ještě mnohdy nedosahuje požadovaných standardů.

Významné postavení v cestovním ruchu má lázeňství. V ČR existuje 36 měst a obcí se statutem lázeňského místa. Mezi nejznámější patří Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Teplice, Poděbrady a Luhačovice. Po roce 1990 byla většina lázeňských zařízení privatizována. Lůžková kapacita lázeňských ubytovacích zařízení představuje v současnosti téměř 27 tis. lůžek, započteme-li všechna komerční ubytovací zařízení (tedy ne pouze lázeňská ubytovací zařízení) v našich lázních, jde o lůžkovou kapacitu téměř dvojnásobnou (koncem roku 2003 cca 43 tis. lůžek). V návštěvnosti našich lázní jsou důležitým prvkem zahraniční hosté s celkově mírným růstem jejich počtu (např. v roce 1997

98 tis. zahraničních hostů, v roce 2004 – 131 tis.). Domáci i zahraniční lázeňští hosté mají jednoznačně nejdelší dobu pobytu ze všech druhů cestovního ruchu. Délka pobytu u zahraničních hostů dlouhodobě překračuje 10 dnů (v roce 2004 – 12,2 dnů)

Vývoj cestovního ruchu v České republice v období 1993-2004 lze charakterizovat takto: Celkový počet turistů v hromadných ubytovacích zařízeních se v posledních 5 letech mírně zvyšuje, v roce 2004 dosáhl 12,22 mil. (11,28 mil. v roce 2001). Počet zahraničních návštěvníků České republiky vzrostl během období 1993-2004 zhruba o třetinu a v r. 2004 činil cca 95,9 mil. osob; počet zahraničních turistů v registrovaných hromadných ubytovacích zařízeních dosáhl v r. 2004 6,1 mil. příjezdů a celkový počet přenocování dosáhl 19,0 mil. přenocování. Průměrné výdaje zahraničních turistů v ČR činily v r. 2003 140 USD na osobu a den a průměrná délka pobytu, kterou zahraniční turista stráví v ČR, dosáhla 4,1 dne v r. 2004. Devizové příjmy z cestovního ruchu se během období 1993-2004 zvýšily 2,3krát. Nejvíce do ČR přijíždějí návštěvníci ze zemí Evropské unie, (77 % všech zahraničních návštěvníků v r. 2004), přičemž nejčastějším důvodem návštěvy je dovolená - odpočinek, sport, zábava a poznání. Zahraniční turisté se soustřeďují především na Prahu. Počet zahraničních návštěvníků České republiky zjišťovaný evidencí na hraničních přechodech se v dlouhodobém průměru pohybuje kolem 100 mil. Pro zahraniční návštěvnost ČR je dlouhodobě typický velký podíl denní návštěvnosti. Na denní návštěvnost připadá asi 65 – 68 %.

Materiálně technická základna cestovního ruchu v ČR doznala po roce 1989 významných kvantitativních i kvalitativních změn. Většina zařízení podnikové rekreace se postupně transformovala na běžná komerční zařízení jako hotely a penziony. Celkový nárůst nové výstavby směřoval zejména do Prahy a atraktivních středisek cestovního ruchu (lázně, města, hory), celoplošně pak do výstavby penzionů a rychlého rozvoje ubytování v soukromí. V současnosti 36,7 % ubytovací kapacity představují hotely, motely, botely a penziony. Individuální ubytování, resp. ubytování v soukromí, se podílí více než 7 % (v roce 1989 tento podíl představoval 4,3 %). Lůžková kapacita se v období 1993-2004 zvýšila 3,4krát - počet hromadných ubytovacích zařízení k 31.12.2004 dosáhl počtu 7640. Druhovú skladbu uvedených 7640 hromadných ubytovacích zařízení v roce 2004 byla následující: na hotely a jim podobná zařízení připadalo 56 % (z toho na hotely^{*****} a ^{****} jen 6 %), na ostatní hromadná ubytovací zařízení 44 % (v tom 14 % kempy, 29 % chatové osady a turistické ubytovny, 56 % ostatní nespecifikovaná hromadná zařízení – často transformované rekreační zotavovny). Počet pokojů v pětihvězdičkových a ve čtyřhvězdičkových hotelech vzrostl cca 2,5krát a počet stálých lůžek cca 2,7krát. Lázně v ČR disponují cca 27 tis. lůžky. Postupně od roku 1997 dochází ke zvyšování kvality standardu ubytovacích služeb.

Tabulka č.12: Přehled kapacit hromadných ubytovacích zařízení podle krajů k 31.12.2004

Kraj	Počet zařízení	Počet pokojů	Počet lůžek	Počet míst pro stany a karavany
Praha	598	31387	68913	1221
Středočeský	560	10974	30112	5935
Jihočeský	1007	17307	51685	13142
Plzeňský	426	7655	21810	3858
Karlovarský	423	12742	26609	1349
Ústecký	402	7564	20036	2309
Liberecký	926	13278	39964	2439
Královéhradecký	966	15549	43985	5013
Pardubický	281	5312	15006	1733
Vysočina	357	6179	18544	2938
Jihomoravský	490	11910	30168	4473
Olomoucký	344	6920	18614	883
Zlínský	370	7978	21415	1598
Moravskoslezský	490	9920	26353	1852
Celkem	7640	164675	433214	48743

Zdroj: ČSÚ, Kapacita hromadných ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31.12. 2004

Pro účely podrobnější klasifikace byly v rámci analýz ubytovací statistiky vyčleněny následující zóny cestovního ruchu v ČR k 31.7.2001:

- městského a kulturně-poznávacího cestovního ruchu (je v ní soustředěno 31,8 % celkové lůžkové kapacity),
- lázeňského cestovního ruchu (9,0 % lůžkové kapacity),
- cestovního ruchu vázaného na vodní plochy (14,7 % lůžkové kapacity),
- horského cestovního ruchu (25,6 % lůžkové kapacity),
- zhruba 18,9 % lůžkové kapacity je zónově nevyhraněno.

Více než 15 % lůžkové kapacity je soustředěno v hlavním městě Praze. V zásadě lze konstatovat, že dochází k rozšiřování ubytovací kapacity do ostatních regionů státu, což je pozitivní tendence s ohledem na význam cestovního ruchu pro regionální rozvoj. Průměrné roční využití lůžkové kapacity v hotelech a penzionech (statisticky sledovaných) v roce 2001 činilo 45,1 %. Nadprůměrné bylo v Praze (53,4 %), v Karlovarském (61,2 %) a Zlínském kraji (48,1 %).

Z hlediska regionálního rozložení návštěvnosti, které do značné míry signalizuje "realizovanou" atraktivitu turistického potenciálu ČR, připadá kolem 50 % na hlavní město Prahu. Dalšími nejnavštěvovanějšími regiony jsou západočeské lázně (kraje Karlovarský a Ústecký), Krkonoše a Jizerské hory (kraj Liberecký a Královéhradecký), příhraniční oblasti jižních Čech, především Šumava (kraj Jihočeský a Plzeňský), vybrané destinace ve středních Čechách, z velkých měst především veletržní Brno. Poměrně nepříznivým faktorem je koncentrace na letní sezónu. Jedním z důvodů dominantního postavení Prahy je to, že v ostatních regionech chybí nabídka nových kvalitních produktů cestovního ruchu. V posledních letech se na území některých regionů ustavují euroregiony (s ohledem na možnou přeshraniční spolupráci), které poskytují rozvojové příležitosti také pro aktivity cestovního ruchu, rozšiřující regionální možnosti (např. dálkové mezinárodní cyklotrasy).

Zahraniční turisté se soustřeďují především na návštěvu Prahy - v r. 2004 se jich v hromadných ubytovacích zařízeních ubytovalo v Praze 57 % (v roce 2003 - 52 %), podíl na počtu přenocování činil 51,6 %. Z hlediska regionálního rozložení zahraničních turistů následuje s velkým odstupem Karlovarský kraj – 6,4 % (význam lázeňství – z hlediska podílu na přenocování zahraničních hostů jde o 13,4 %) a Jihomoravský (5,7 %) a Jihočeský kraj (5,2 %).

Ze srovnání s jinými zeměmi vyplývá, že ekonomický potenciál cestovního ruchu není v České republice využíván dostatečně efektivně. Počet zahraničních návštěvníků ubytovaných v hromadných ubytovacích zařízeních a příjmy jsou výrazně nižší než například v Rakousku (6 mil. ubytovaných osob oproti 19 v Rakousku a 4,2, mil. USD oproti 19,4 v Rakousku). Projevuje se tím krátká průměrná doba pobytu (dvě třetiny tvoří jednodenní návštěvníci), vysoký podíl ekonomicky nevýhodné masové turistiky a přílišná koncentrace cestovního ruchu z hlediska rozložení v čase (nízký počet návštěvníků mimo hlavní sezónu) i z hlediska územního rozložení (malý počet návštěvníků některých regionů).

Slabými místy, která omezují ekonomicky efektivní využívání potenciálu cestovního ruchu, přetrvávajícími od roku 1989, jsou:

- Regionálně rozdílná úroveň infrastruktury a poskytovaných služeb. Šíře jejich nabídky a kvalita často nedosahují mezinárodních standardů.
- Nedostatečná schopnost subjektů na trhu cestovního ruchu reagovat na trendy probíhající jak na straně poptávky, tak na straně konkurenční nabídky (nabídka atraktivit cestovního ruchu, nabídka produktů, marketingová komunikace atd.).
- Málo efektivní systém řízení cestovního ruchu na úrovni destinací, tj. turistických regionů. Kraje řeší problematiku málo komplexně, spíše na lokální úrovni a tudíž málo efektivně, dochází k překrývání aktivit více subdestinací v rámci jednoho kraje.
- Nedostatek odborníků pro řízení podnikatelských subjektů (ubytovací, informační, marketingové subjekty) i pro oblast veřejné správy v cestovním ruchu. Nedostatečné odborné a jazykové znalosti pracovníků v cestovním ruchu, především na nižších pozicích, a jejich chování vůči klientům.
- Nedostatečné zavádění nových informačních technologií v cestovním ruchu (např. nedostatečný národní informační a rezervační systém cestovního ruchu včetně regionální úrovně, neprovázanost sítě budovaných Turistických informačních center), na regionální a místní úrovni nejsou často informace v jazykových mutacích.
- Nedostatečná komunikace nebo nízký stupeň spolupráce mezi zainteresovanými subjekty ČR – podnikatelské subjekty, kraj, obce, města, stát, nevládní neziskové organizace. Malé využívání možností Public Private Partnership.
- Nedostatečné využití památek v důsledku nedostatku finančních prostředků na jejich opravu.
- Nedostatečná nebo nízká technická úroveň zařízení využívajících přírodní subsystémy (koupaliště, cyklostezky, vyhlídkové terasy, značení turistických tras, přístřešky, odpočívadla, hygienická zařízení).

Uvedené bariéry jsou přítomny ve všech regionech, i když v různé míře. V podstatě ale platí, že rozhodující roli v limitování využití potenciálu CR sehrává v každém kraji ČR kombinace nejméně tří z nich.

Přes výrazné rozdíly potenciálu v jednotlivých krajích je **Česká republika**, jako národní destinace, atraktivní pro všechny segmenty uživatelů služeb cestovního ruchu.²⁷⁾ Potenciál jednotlivých krajů, míst a obcí ČR je ale v drtivé míře přírodní a přírodně vyhraněný – tedy vhodný pro cykloturistiku, pěší a lyžařskou turistiku, letní a zimní rekreaci (81,7 % území), dále kulturní a kulturně vyhraněný – vhodný pro kulturně poznávací aktivity, kulturní a sportovní akce, lázeňské a společenské aktivity, církevní, místní a příhraniční specifika (2,7 %) a smíšený – s významným, ale ne dominantním potenciálem z obou předchozích kategorií (15,5 %). Výše uvedené typy potenciálu vyjadřují zároveň systémy a subsystémy atraktivit cestovního ruchu.

Dominantními systémy cestovního ruchu jsou v České republice systém přírodní, tedy závislý na sezónnosti a počasí a systém kulturní, jehož zejména historicko poznávací aktivity jsou rovněž závislé na sezónně omezeném zpřístupnění památkových objektů. Z toho vyplývá, že časovou nerovnoměrnost využití potenciálu cestovního ruchu v jednotlivých regionech nelze výrazně snížit bez vytvoření dalších, komplementárních subsystémů, odpovídajících specifickým potenciálům jednotlivých krajů, které by nahrazovaly či doplňovaly systémy přírodní a kulturní.

Strategie o optimální využití rozvojového potenciálu regionů v oblasti cestovního ruchu by se měla primárně zaměřit na čtyři oblasti cestovního ruchu:

- kulturní turistika (kombinace využití kulturního dědictví a živé kultury),
- přírodní rekreace a sport (letní a zimní rekreace, sportovní aktivity v přírodě, agroturistika),
- lázeňský cestovní ruch (zdravotní pobyty v lázních, wellness, aj.),
- kongresová a incentivní turistika (zahrnující i turistiku veletržní a diplomatickou).

Cíli ve všech těchto oblastech by mělo být prodloužení průměrné délky pobytu zahraničních návštěvníků; zvýšení počtu domácích návštěvníků a zvýšení cestovního ruchu jednak v období mimo hlavní sezónu a jednak v regionech, kde je dosud cestovní ruch slabý, včetně dekoncentrace CR z hlavního města do ostatních turisticky atraktivních regionů.

Přímým očekávaným dopadem realizace strategie je růst absolutní výše HDP vytvořené cestovním ruchem a zvýšení jeho podílu na celkovém HDP v regionech; zvýšení absolutní i relativní zaměstnanosti v cestovním ruchu a rozvoj malého a středního podnikání v oblasti cestovního ruchu. (V České republice se sektor cestovního ruchu aktuálně podílí přímo 2,45 % na tvorbě HDP a 2,6 % na celkové zaměstnanosti). Kromě toho strategie očekává i sekundární efekt v podobě zvýšení atraktivity území pro obyvatele a investory (zejména obnovou a využitím kulturních památek); zlepšení kvality a dostupnosti služeb v oblasti volného času (kultura, rekreace) a zlepšení dopravní dostupnosti části odlehlých subregionů.

Hlavního cíle strategie v oblasti cestovního ruchu lze dosáhnout zvyšováním podílu kvalitnější a ekonomicky přínosnější turistiky (např. turistika kongresová či konferenční, incentivní, veletržní, diplomatická, lázeňská, relaxační a wellnessová); prodloužením průměrné délky pobytu zahraničních návštěvníků; zvýšením cestovního ruchu v období mimo hlavní sezónu a v regionech, kde je dosud cestovní ruch slabý.

Dosažení vysoké konkurenceschopnosti České republiky a jednotlivých regionů má dvě základní podmínky. První podmínkou je vyrovnání rozsahu a kvality infrastruktury a služeb cestovního ruchu, nejen základních, ale i doplňkových, s jinými srovnatelnými destinacemi.

²⁷⁾ Hodnocení potenciálu cestovního ruchu na území ČR, Ústav územního rozvoje Brno, 2001

Druhou podmínkou je maximální zvýšení atraktivity České republiky a regionů jako destinací cestovního ruchu využitím jejich specifického potenciálu, zejména přírodního a kulturního, pro tvorbu specifických produktů a programů a jejich účinnou marketingovou podporou zdůrazňující jedinečnost a komparativní výhody této nabídky.

Splnění obou podmínek závisí na tom, jak rychle a do jaké míry se podaří odstranit stávající nedostatky (chybějící nebo málo kvalitní infrastruktura, nedostatečné služby, zejména doplňkové, omezená a málo atraktivní nabídka produktů a programů, obzvláště v některých odvětvích cestovního ruchu a v některých regionech) a využít příležitostí (hlavně přírodní a kulturní potenciál regionů). Poměrně velkou šanci na odstranění slabin a využití příležitostí dává možnost čerpání finančních prostředků EU v období 2007 – 2013. S výjimkou Prahy a vybraných lázeňských oblastí však nemá žádný z našich regionů sám o sobě dostatečný potenciál, aby se výrazně prosadil v konkurenci významných středoevropských destinací, zejména v ekonomicky lukrativních segmentech trhu. Pro maximální využití této šance je proto nutné posílit spolupráci a koordinaci subjektů v cestovním ruchu na úrovni státu, krajů, mikroregionů a měst či obcí i ve veřejném a soukromém sektoru (na principu PPP) při plánování, přípravě a realizaci jak koncepčních dokumentů, tak jednotlivých aktivit či projektů. Tomu je nezbytné přizpůsobit celý systém organizace a řízení cestovního ruchu v České republice..

V rámci podpory rozvoje cestovního ruchu je nutno respektovat principy udržitelného rozvoje, a to jak po stránce socioekonomické – podíl odvětví na ekonomice státu, především jako významného zdroje zaměstnanosti, tak i po stránce ekologické ochranou přírody, krajiny a životního prostředí při provozování aktivit v oblasti cestovního ruchu.

2.8. Veřejná správa

I v rámci národní ekonomiky existuje řada oblastí, které svým způsobem determinují regionální rozvoj. Legislativní rámec, systém veřejné správy, daňová soustava a celoplošné sektorové a resortní politiky, v kombinaci s vnitřními podmínkami jednotlivých regionů a jejich schopnostmi reakce na tyto vnější podněty, mohou být příčinou nerovnovážného rozvoje a vzniku regionálních disparit.

Rozvoj na regionální úrovni nelze posuzovat odděleně od veřejné správy, která vytváří nezbytné administrativně správní podmínky a předpoklady pro poskytování místních veřejných služeb.

Pro nynější uspořádání územní veřejné správy jsou určující změny, které probíhají v podobě reformy rozdělené do dílčích etap od roku 1990. Po ustavení samostatných obcí jako nezávislých veřejnoprávních korporací následovalo vytvoření krajského zřízení, poté zrušení okresních úřadů a přenos velké části jejich působností na určené obce s rozšířenou působností.

Na úrovni obcí a krajů je institucionálně spojen výkon státní správy (jako přenesené působnosti) a samosprávy (jako samostatné působnosti).

Reforma územní veřejné správy je po stránce institucionálních změn v současné době ukončena. Dopracovává se sladování územních správních obvodů, doladuje optimalizace působností jednotlivých správních stupňů a celkové legislativní zastřešení soustavy v podobě zákona o územně správním členění státu. Otevřeno pro další období zůstává pokračování reformních procesů na úrovni ústřední státní správy.

Zvláštní pozornost je nyní zaměřena na modernizaci a rozvoj územní veřejné správy s důrazem na optimalizaci právních a ekonomických podmínek. Spojený model výkonu veřejné správy klade zvýšené požadavky na koordinaci výkonu dozoru a kontroly přenesených působností s metodickou podporou činností v samostatné působnosti.

Průběžně jsou mapovány problémy, které vznikají při výkonu působností orgány územních samosprávních celků. Probíhá analýza působností vykonávaných těmito orgány včetně návrhů řešení a vyčíslení dopadů navrhovaných změn na veřejné rozpočty. Je zpracovávána metodika výpočtu příspěvku na výkon státní správy pro krajskou (i obecní) úroveň. Jsou analyzovány mechanismy koordinace mezi orgány ústřední státní správy a orgány územní veřejné správy.

Značné problémy působí zachování funkční veřejné správy v malých obcích v důsledku úbytku obyvatel a změn ve struktuře zaměstnanosti. Obecní úřady trvale poukazují na rostoucí náročnost činností v oblasti státní správy. Jelikož zejména malé obce nemají pro zajištění svých kompetencí dostatečné personální zdroje, připravuje se legislativní zakotvení meziobecní spolupráce včetně motivačních finančních nástrojů.

Pozitivní vývojové tendence v oblasti veřejné správy lze podpořit vymezením vhodných konkrétních cílů a priorit strategie regionálního rozvoje.

Z tohoto pohledu je třeba zmínit potřebné vytvoření lepších podmínek v personální oblasti, zejména prostřednictvím systematického odborného vzdělávání pracovníků a uplatněním stabilizačně motivačních nástrojů omezujících nežádoucí fluktuaci úředníků místních samospráv. Kvalitní příprava a vzdělávání úředníků je klíčovým předpokladem profesionálního výkonu územní veřejné správy. Systém profesní přípravy zahrnuje povinné vstupní školení, průběžné odborné vzdělávání včetně zvláštní odborné způsobilosti (pro zaměstnance, kteří vykonávají zákonem stanovené správní činnosti) a přípravu středního a vrcholového managementu územní veřejné správy a je stanoven zákonem č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávních celků a o změně některých zákonů.

Odborná kvalifikační příprava by měla být diferencována tak, aby odpovídala jak požadavkům na specializaci manažerů větších sídel, tak na všestrannost úředníků menších obcí zabezpečujících souběžně více rozdílných agend.

V oblasti zvyšování efektivnosti organizací územní veřejné správy jsou zaváděny moderní nástroje řízení kvality (CAF, Benchmarking, Balanced scorecard, ISO 9000 a 14000, komunitní plánování, Místní agenda 21). Používání těchto nástrojů je však stále spíše výjimkou nežli běžnou praxí. Širšímu používání těchto metod brání především nedostatek odborníků a omezené finanční zdroje. Bylo by vhodné zpracovat motivační systém k podpoře zvyšování efektivnosti veřejné správy. V oblasti zvyšování efektivnosti veřejných služeb byla zpracována Analýza a Strategie podpory dostupnosti a kvality veřejných služeb, je připravován informační systém o veřejných službách a je realizován rozsáhlý projekt benchmarkingu.

Modernizace veřejné správy musí být podložena také existencí vhodných informačních komunikačních technologií (ICT). Tato oblast byla dlouhodobě poznamenána omezenými finančními zdroji i problémy v součinnosti jednotlivých správních stupňů, což lze zčásti přičítat změnám celé soustavy a relativně krátkému časovému odstupu od ukončení etapy institucionální reformy územní veřejné správy.

Využívání moderních ICT představuje nástroj k dosažení růstu produktivity práce a celkové vzdělanosti, řešení celospolečenských problémů. Nové technologie a sítě umožňují zcela

odlišný přístup k informačním zdrojům a k práci s nimi. Zajištění příznivých podmínek pro efektivní tvorbu, správu a šíření informací má také značný rozvojový potenciál lidských zdrojů v oblasti podnikání i veřejné správy. Součástí těchto podmínek jsou i dostupné informační a transakční on-line služby veřejného sektoru, které svým uživatelům přinášejí konkrétní měřitelné efekty. Služby veřejné správy musí být pro uživatele jednoduché a musí být dostupné všem, tedy i handicapovaným či jinak znevýhodněným skupinám obyvatel. Při využívání ICT musí být zamezeno zneužívání citlivých informací a je třeba důsledně dbát na ochranu osobních údajů.

Významnou výzvou je v tomto kontextu i vytváření institucionální absorpční kapacity veřejné správy. Uvedené institucionální zázemí by mělo být v následujícím období posilováno vzhledem k mezinárodním tendencím.

Dosud není dostatečně rozvinuto místní rozvojové partnerství, které zohlední potřeby a možnosti všech místních aktérů a zajistí provázanost místních politik s rozvojovými programy a politikami státu a regionu. Nezbytnou součástí modernizace veřejné správy proto bude strukturovaný dialog mezi institucemi EU, vládou, kraji, obcemi, sociálními partnery a občanskou společností.

Současnými požadavky na veřejnou správu jsou především pružnost, klientský přístup, práce s informacemi a efektivita procesů, a to ve vztahu k občanům i podnikatelům. Pro splnění těchto požadavků je potřeba se zaměřit na institucionální zabezpečení absorpce prostředků z EU, sladění činnosti státní správy a územní samosprávy v regionech a i na samotnou výkonnost veřejné správy.

Cílem dalších opatření v této oblasti je zajistit nejen efektivní výkon veřejné správy, ale i podpora občanské společnosti, zapojení veřejnosti do rozhodovacích procesů, podpora partnerství v regionech při společné tvorbě strategických rozvojových dokumentů a plánů, jejich naplňování společnými projekty typu PPP.

III. Regionální struktura ČR a politika diversifikace

3.1. Hlavní regionální disparity

Vývoj v jednotlivých regionech České republiky se podle diferenciací jednotlivých faktorů ovlivňujících regionální rozvoj a v závislosti na různých výchozích podmínkách, poloze a stupni urbanizace projevoval rozdílnou dynamikou i rozdílnými změnami územních ekonomických struktur.

Z porovnání hlavních faktorů regionálního rozvoje je zřejmá **tendence prohlubování meziregionálních disparit**, které lze charakterizovat takto:

- dochází k poměrně významnému prohlubování rozdílů v ekonomické výkonnosti krajů v řadě ukazatelů rozhodujících pro životní úroveň obyvatelstva (HDP/obyvatele, průměrné mzdy, nezaměstnanost aj.),
- existují významné rozdíly mezi okresy v míře nezaměstnanosti a v příjmech na obyvatele,
- v krajích postižených nezbytností rozsáhlé restrukturalizace průmyslu (zejména v Ústeckém a Moravskoslezském kraji) je stále vysoká nezaměstnanost, nedaří se dostatečně rychle efektivně realizovat potřebné strukturální přeměny,
- prohlubuje se odlišnost venkovského prostředí komparativně nevýhodně vůči prostředí městskému, obce ve venkovských oblastech mají nepříznivé podmínky pro podnikání a dochází ke stárnutí venkovského obyvatelstva,
- zaostává ekonomická úroveň značné části příhraničních okresů,
- přetrvává nedostatečné napojení severovýchodní Moravy a Slezska na transevropské komunikační tahy a hlavní město, což výrazně přispívá k nezájmu investorů, zejména zahraničních, o toto území,
- existují rozdíly mezi podílem vysokoškolsky vzdělaných lidí ve dvou největších městech (Praha a Brno) a ostatními krajskými městy,
- projevuje se stále narušené životní prostředí v důsledku minulé průmyslové činnosti v severozápadních Čechách a na severní Moravě a v důsledku rozvoje automobilové dopravy v Praze a dalších velkých městech.

3.2. Typologie v regionální struktuře

Při orientaci regionální politiky na konkrétní typy územních celků se vychází z typologie regionů provedené z hledisek:

- hospodářské výkonnosti regionů,
- dlouhodobého socioekonomického vývoje a míry koncentrace aktivit,
- geografické polohy

3.2.1 Rostoucí, stagnující a zaostávající regiony

1. Rozvíjející se regiony: Do této skupiny patří Praha jako nejdynamičtěji se rozvíjející region, který představuje významný článek v hierarchii středoevropských metropolí a plní

nadnárodní funkce. Lze sem zařadit i Středočeský kraj, který má významný růstový potenciál související s polohou Prahy uvnitř tohoto regionu. Zařazení Plzeňského kraje do této skupiny je ovlivněno úspěšným procesem tvorby pracovních míst v nově se rozvíjejících zónách a podnicích. Jihomoravský kraj lze zařadit do této skupiny především díky dominantnímu postavení brněnské aglomerace, zároveň však vykazuje určité slabiny především ve svých jižních a jihovýchodních oblastech.

2. Mezi regiony s průměrnou nebo nižší dynamikou rozvoje patří Jihočeský, Královehradecký, Pardubický, Vysočina, Zlínský a Liberecký kraj. Tyto kraje na jedné straně vykazují velmi dobré výsledky určitých ukazatelů (hlavně aglomerace krajských měst), zároveň však v mnoha dalších ukazatelích nedosahují průměru ČR). Bariérou pro některé kraje je především špatná dopravní dostupnost (Jihočeský a Zlínský kraj), ve všech krajích pak je problémem mimo jiné existence a dostupnost odlehlých (periferních) venkovských území. V případě Vysočiny se jedná o nově vytvořený kraj na pomezí Čech a Moravy v méně příznivých přírodních podmínkách. Území kraje sestává z oblastí bez výrazné tradice průmyslové výroby s výjimkou krajského města Jihlavy a celkově má spíše venkovský charakter. Skrytý potenciál rozvoje cestovního ruchu nebyl prozatím dostatečně využit. V kraji se rovněž negativně projevil útlum zemědělské produkce. Nicméně v posledním období začal vykazovat růst i kraj Vysočina.

3. Zaostávající nebo jinak problémové regiony: Karlovarský, Olomoucký, Ústecký a Moravskoslezský kraj. Základním problémem Karlovarského kraje je jeho odlehlost a nízká úroveň dopravního spojení s ostatními centry v ČR. Tuto skutečnost v případě Karlovarského kraje nepřekonává ani jeho sousedství se SRN, které se v ostatních případech projevuje pozitivně. Dalším problémem je vnitřní heterogenita Karlovarského kraje, jeho území je tvořeno lázeňskými oblastmi a oblastmi výrazně postiženými restrukturalizací, jako je např. Sokolovsko. Hospodářství kraje postihla restrukturalizace průmyslových výroby, která se projevuje růstem zaostávání kraje za průměrnými mzdami v ostatních krajích. Kraj patří k mladším regionům, avšak omezená nabídka středních škol se projevuje podprůměrnou vzdělaností jeho obyvatel v rámci ČR. V důsledku naznačených problémů se kraj potýká s velmi nízkým růstem HDP ve srovnání s ostatními kraji.

V případě Moravskoslezského a Ústeckého kraje se jedná především o problémy spojené s útlumem dříve dominantních odvětví a v důsledku toho vzniklých problémů jako jsou např. vysoká míra nezaměstnanosti, existence sociálně patologických jevů či odchod mladé a kvalifikované pracovní síly. V Olomouckém kraji, byť vykazuje obdobné problémy jako dva výše uvedené kraje, jsou příčiny odlišné. Za základní příčiny současného postavení Olomouckého kraje lze považovat jeho výraznou vnitřní heterogenitu, silně periferní regiony na severu a nedostatečné využití růstového potenciálu, který skýtá krajské město s vysokou úrovní vzdělanosti obyvatel, převažující venkovský charakter a dlouhodobě nízkou rozvinutost některých částí jeho území, která jsou orientována převážně na zemědělství.

3.2.2 Rozvojové oblasti a rozvojové osy

Dlouhodobý socioekonomický rozvoj regionů je vedle produkčních ukazatelů ovlivněn celkovou strukturou výroby a výrobních kapacit, inovačními charakteristikami, kvalitou pracovní síly a v neposlední řadě také strukturou osídlení, protože hospodářský růst je úzce spojen s urbanizací.

Velké městské aglomerace s diverzifikovanou strukturou ekonomiky a se zastoupením odvětví schopných generovat růst ve svém okolí vytvářejí póly rozvoje. Význam měst

jako pólů růstu je výsledkem faktorů: počtu obyvatelstva a jeho růstu, konkurenceschopnosti a komunikačního propojení. Ne všechna města dosahují ve všech ukazatelích takových výsledků, aby mohla plnit roli pólů a jejich působení na okolí je proto limitováno. Pro póly rozvoje je v současnosti také typické jejich zapojení do ekonomiky založené na znalostech.

Dokument „Politika územního rozvoje České republiky“ ve smyslu nového zákona o územním plánování vymezuje těchto 12 hlavních rozvojových oblastí ČR s výrazným soustředěním aktivit mezinárodního nebo republikového významu: Praha, Ostrava, Brno, Hradec Králové – Pardubice, Plzeň, Ústí nad Labem, Liberec, Olomouc, Zlín, České Budějovice, Jihlava, Karlovy Vary.

Tato urbanizační centra, vytvářející póly rozvoje České republiky, se potýkají se specifickými problémy, které by neměly být opomíjeny (pro regeneraci měst a řešení specifických městských oblastí vyhradila i evropská regionální politika zvláštní Iniciativu Společenství Urban). Jedná se např. o dopravní infrastrukturu kvalitativně a kapacitně neodpovídající rostoucí automobilové dopravě a s ní související poškozování životního prostředí, vznik brownfieldů a neoptimální funkční využití území, komplexní problémy bydlení (regenerace panelových sídlišť), nedostatek zeleně apod.

„Politika územního rozvoje České republiky“ vymezuje rovněž **rozvojové osy mezinárodního a republikového významu** (celkem 11). Vymezení je provedeno správními obvody ORP s výraznou vazbou na významné dopravní cesty. Z hlediska regionálního rozvoje lze rozvojové osy charakterizovat jako kanály, kterými se šíří socioekonomický růst z pólů rozvoje do okolí. Rozvojové osy je potřeba všestranně podporovat zejména kvalitní dopravní a komunikační infrastrukturou kvůli šíření růstu, inovací a konkurenceschopnosti. Podpora rozvojových os, cílená zejména na šíření pozitivních efektů vycházejících z centra, zabraňuje některým nežádoucím efektům jako je např. migrace pracovních sil (selektivní z pohledu věku a kvalifikace), koncentrace negativních vlivů na životní prostředí v centrech, zesílená konkurence podniků v centrech apod. V následující mapce jsou rozvojové osy, převzaté z „Politiky územního rozvoje České republiky“, tj. mezinárodního a republikového významu, pro potřeby územně zaměřeného působení některých rozvojových programů ilustrativně doplněny osami nižšího řádu s regionálním významem. Konkrétní vymezení těchto os si však stanoví kraje v rámci své územně plánovací dokumentace.

3.2.3 Venkovské oblasti, regiony mimo rozvojové osy a periferní regiony

Regiony, ve kterých neleží žádný významný pól rozvoje a neprochází jimi rozvojové osy, jsou méně hospodářsky výkonné, působí zde mnohé bariéry rozvoje, např. venkovské osídlení, absence technické infrastruktury (dopravní, komunikační), nepříznivá věková a vzdělanostní struktura obyvatelstva a jiné. Jedná se především o venkovské oblasti.

Společným problémem venkovských regionů je nedostatek pracovních příležitostí, nedostatečná technická infrastruktura a úroveň služeb, a v neposlední řadě nepříznivá věková a vzdělanostní struktura obyvatelstva. Stávající koncept venkovských regionů odráží spíše strukturu osídlení než ekonomickou výkonnost území. Poloha regionu vůči hlavním centrům země, resp. velkým trhům, zásadním způsobem ovlivňuje jeho rozvojové předpoklady. Nedostupnost regionálně znevýhodněných území je překážkou jejich rozvoje, podobně jako centrální poloha regionu je významným potenciálem.

V České republice existují přibližně tři typy venkovských oblastí, ve kterých se prosazují odlišné trendy. Tato odlišnost vyplývá z jejich polohy vůči urbanizovaným oblastem.

- Venkovské oblasti v zázemí velkých měst (příměstský venkov), které jsou ovlivněny suburbanizací a zaznamenávají výrazný nárůst své populace, což ovlivňuje jejich rozvojové a zvláště investiční priority. Obyvatelstvo pracuje především ve výrobě a službách v rámci dojížděky do spádových měst, ale většina půdy je využívána pro zemědělství. Tlak urbanizace klade nároky na uspořádání území a ochranu přírodního prostředí.
- Průměrně rozvinuté venkovské oblasti ve větší vzdálenosti od velkých sídelních center (mezilehlý venkov), ale s dobrým dopravním spojením a relativně dostupnou infrastrukturou. Mají stabilizované osídlení a prodělávají proces hospodářské diversifikace. Tyto dobře dostupné venkovské regiony mají potenciál stát se rekreačním zázemím městských oblastí, což opět specificky dopadá na jejich potřeby.

Je potřeba zachovat jejich zemědělský potenciál, zvýšit tempo hospodářské diverzifikace a posílit jejich vztahy se středními a malými městy.

- Periferní venkovské oblasti, řídce obydlené, izolované od spádových měst a hlavních dopravních sítí (odlehlý venkov). V rámci osídlení ČR se nacházejí v úrovni okresů a mikroregionů. Zejména se jedná o příhraniční a hornaté regiony na severovýchodě republiky. Vzhledem k rozloze území ČR není ani tak překážkou absolutní vzdálenost od centra (Prahy) a od nejvýznamnějších exportních zemí (SRN), i když i to hraje svou roli, ale spíše možnost rychlého dopravního spojení. V této poloze máme na mysli zejména síť dálnic a rychlostních komunikací. Největší problémy periferních regionů způsobuje nedostatečné dopravní napojení na regionální centra, což vyvolává potíže při dojížděce za prací. Odlehlost se podílí na udržování vyšší než průměrné nezaměstnanosti, nízké úrovni příjmů obyvatel, základních služeb a celkovém útlumu ekonomických aktivit v území, který není plně kompenzován příjmy z cestovního ruchu a zemědělství. Periferní regiony trpí nezájmem investorů, kteří do nich neumisťují nové výroby.

Dlouhou dobu byly vzhledem ke vzdálenosti od rozvojových center periferními regiony **příhraniční oblasti**. Vzdálenost od center rozvoje, zejména od Prahy, byla jednou z bariér rozvoje.

Vstup do EU otevírá nové vztahy k oblastem sousedních zemí a jejich centrům, navazujícím z druhé strany hranice. Předpokladem pro takto integrovaný rozvoj je jednak odstranění bariér hraničních (např. rozšíření Schengenského prostoru), infrastrukturních (pozemní komunikace přes hranici zajišťující dosažitelnost budoucích společných center přeshraničního prostoru z obou stran hranice, IT síť apod.), ale i bariér vyplývajících z historického vývoje provázeného národnostními i jinými konflikty, jazykových apod.

Odstranění těchto bariér přispěje k rozvoji endogenního potenciálu těchto oblastí, vyplývajícího především z fyzicko-geografických (hraniční pohoří, přírodní bohatství - existence národních parků apod.) a socio-kulturních (dlouhodobé míšení kultur, národů, tradic a z nich vyplývajících specifik) daností příhraničních území. Ty jsou základem pro současný rozvoj ekonomických odvětví jako např. cestovní ruch. Stejně tak zatím nevyužitým potenciálem je rozvoj vysokého školství a výzkumu v příhraničních oblastech a jejich střediscích a s tím související rozvoj lidského kapitálu.

IV. SWOT analýza a souhrnné zhodnocení regionálních problémů a rozvojových předpokladů

SWOT analýza vychází z předchozích analytických kapitol a obsahuje souhrnné hodnocení silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb. Analýza představuje základ pro formulaci navrhovaných rozvojových priorit.

Silné stránky	Slabé stránky
⇒ Vysoká úroveň zprůmyslnění země a rozvinutý sektor malého a středního podnikání.	⇒ Nedostatečné finanční zdroje na financování regionální politiky.
⇒ Pevné postavení krajů v systému veřejné správy, ukončená reforma územní veřejné správy.	⇒ Nízká konkurenceschopnost venkovské ekonomiky a dlouhodobě narůstající nedostatek pracovních příležitostí na venkově.
⇒ Míra nezaměstnanosti obecně nižší než je průměr EU.	⇒ Výrazné disproporce v regionálním rozložení terciárního vzdělávání, kapacit a potenciálu VaV, nízká míra rozvoje inovačních a poradenských služeb pro podporu podnikání.
⇒ Kvalifikovaná a relativně levná pracovní síla v rámci EU.	⇒ Fixace míry nezaměstnanosti na relativně vysoké úrovni s výraznými regionálními rozdíly.
⇒ Rostoucí úloha regionálních center v rozvoji regionů struktura osídlení pokrývající celé území státu.	⇒ Negativní populační vývoj a nepříznivá demografická struktura obyvatelstva.
⇒ Relativně vysoká hustota silniční a železniční sítě, síťový charakter železnic.	⇒ Nízká mobilita pracovní síly .
⇒ Dobrá úroveň telekomunikační sítě.	⇒ Nedostatečná orientace vzdělávací soustavy na jazykové dovednosti a kreativní výchovu mládeže i dospělých.
⇒ Diversifikovaný rozvojový potenciál regionů (hospodářský, sociální, přírodní) a rozsáhlé kulturní dědictví.	⇒ Vysídlování venkova, rychlejší stárnutí venkovské populace.
⇒ Relativně vysoká úroveň vzdělání (zejména středoškolského), kvalifikace pracovní síly a dobrá dostupnost základních a středních škol.	⇒ Nerovnoměrné rozložení zařízení sociální péče vzhledem k místům potřeby.
⇒ Relativně dobrá úroveň zásobování pitnou vodou na většině území.	⇒ Nevyhovující vzájemné silniční propojení krajských měst.
	⇒ Nízká kvalitativní úroveň dopravní infrastruktury a zhoršující se situace

<p>⇒ Významná socioekonomická pozice Prahy v evropské hierarchii sídel.</p>	<p>v údržbě dopravní sítě.</p> <p>⇒ Nedostatečná dopravní obslužnost okrajových částí regionů.</p> <p>⇒ Nedostatečné čištění odpadních vod zejména v menších obcích.</p> <p>⇒ Nevhodná struktura odstraňování odpadů.</p> <p>⇒ Nepříznivá environmentální zátěž některých částí regionů.</p> <p>⇒ Nižší míra využívání přírodního a kulturního potenciálu pro rozvoj území (zaměstnanost, ekonomika).</p> <p>⇒ Nízký podíl obnovitelných zdrojů energie a využívání obnovitelných surovin.</p> <p>⇒ Narůstající disparity na úrovni NUTS 3 a okresů.</p> <p>⇒</p>
Příležitosti	Ohrožení
<p>⇒ Zvýšení efektivnosti výkonu veřejné správy, zvýšení vertikální a horizontální koordinace výkonu veřejné správy.</p> <p>⇒ Zapojení soukromých zdrojů do veřejných projektů rozvoje území.</p> <p>⇒ Využití diversifikovaného potenciálu regionů.</p> <p>⇒ Vzdělávání zaměřené směrem k diversifikovanému uplatnění populace s důrazem na jazykové dovednosti a dovednosti v ICT.</p> <p>⇒ Využití nových možností železniční dopravy na</p>	<p>⇒ Nezvládnutí vybudování regionálních struktur nezbytných pro přijímání a administrování pomoci z EU.</p> <p>⇒ Nesoulad regionálních a odvětvových politik vedoucí ke vzniku regionálních disparit.</p> <p>⇒ Další pokles ekonomických aktivit v hospodářsky slabých regionech a prohlubování ekonomického zaostávání venkova.</p> <p>⇒ Prohlubování regionálních rozdílů v rozložení vysoce kvalifikovaných lidských zdrojů a nárůst problémů s integrací problémových skupin obyvatelstva.</p> <p>⇒ Vysídlování venkova a živelné,</p>

<p>vybudovaných koridorech a logistických center ke snížení negativních vlivů na životní prostředí.</p> <p>⇒ Rozsáhlé kulturní dědictví a rozmanitost krajiny.</p> <p>⇒ Posílení regionální dimenze programů podpory.</p> <p>⇒ Posílení environmentálního povědomí obyvatelstva.</p> <p>⇒</p>	<p>nekoncepční zastavěné plochy měst a aglomerací včetně doprovodných patologických jevů.</p> <p>⇒ Pokračující nárůst tranzitní dopravy přes ČR, růst znečišťování ovzduší a zatížení hlukem ve velkých městech.</p> <p>⇒ Narůstající deficit ve financování infrastruktury, oprav bytového fondu a statků kulturního dědictví.</p> <p>⇒ Nedořešené staré ekologické zátěže.</p>
---	--

Z analýzy hlavních faktorů regionálního rozvoje vyplývá, že v oblasti silných stránek i nadále platí, že jednou z opravdu silných stránek regionálního rozvoje ČR je kvalifikovaná a i nadále relativně levná pracovní síla. Zároveň se však postupně ukazuje, že v některých částech jednotlivých krajů se v důsledku rozvoje nových podnikatelských aktivit spojených s přílivem přímých zahraničních investic začíná nedostávat určitých typů pracovních sil (podle kvalifikace).

K dalším hlavním prvkům v oblasti silných stránek lze zařadit právě již naznačený **rozvoj výrobních kapacit spojených s realizací přímých zahraničních investic**, což souvisí s reálně existující širokou nabídkou ploch pro rozvoj podnikání v jednotlivých regionech. Tento rozvoj vytváří předpoklady pro vytváření nových vazeb s tuzemskými podnikatelskými subjekty a jejich potenciální budoucí se prosazení na zahraničních trzích. I zde lze identifikovat jednu z příčin dynamického rozvoje sektoru malého a středního podnikání v České republice.

Tradičně silné stránky regionálního rozvoje lze identifikovat v oblastech, které jsou spojeny s kulturním dědictvím či přírodním potenciálem v jednotlivých regionech v České republice.

V oblasti slabých stránek lze identifikovat především několik základních problémových skupin. V první řadě se jedná o ty slabé stránky, které svým charakterem i nadále brzdí rozvoj podnikatelských aktivit, např. komplikace spojené se samotným zahájením podnikatelských aktivit. Za druhé jde o slabé stránky spojené s nedostatky v různých oblastech infrastruktury, např. dopravní či komunikační. Za třetí jsou to slabé stránky spojené s fungováním trhu práce, např. nízká mobilita pracovní síly, problémy s bydlením apod. Specifický problém v této části SWOT analýzy potom představuje celkově nízká úroveň podpory rozvoje vědy a výzkumu, spolupráce výzkumných institucí a podnikatelských subjektů a znalostní ekonomiky obecně.

V. STRATEGICKÝ RÁMEC

Strategický rámec regionálního rozvoje České republiky po roce 2006 deklaruje:

- kde, na jaké úrovni, Česká republika a její regiony, jako země Evropské unie v současnosti je vůči ostatním vyspělým členským zemím EU,
- vizi kam by Česká republika realizací své regionální rozvojové strategie chtěla v dalších letech dospět,
- jaký globální cíl si pro naplnění rozvojové vize stanovuje,
- na čem se jeho naplnění zakládá – co budou hlavní rozvojové směry, co je třeba považovat za hlavní pilíře, o které se regionální rozvoj ČR bude opírat, co budou priority regionální strategie ČR předurčující charakter i intenzitu jejího regionálního rozvoje.

5.1 Vize

V horizontu do roku 2013, chce být Česká republika

aktivní, ekonomicky výkonnou a konkurenceschopnou zemí s kvalitním životním prostředím, která v souladu s principy udržitelného rozvoje dosahuje ve všech základních kritériích (úroveň znalostní ekonomiky, HDP na obyvatele, zaměstnanost, sociální zabezpečení ap.) standardů Evropské unie a zabezpečuje zvyšování kvality života svých obyvatel.

Přičemž

- **budou výrazně zmírněny regionální disparity a poroste počet regionů soudržnosti dosahujících svojí ekonomickou silou a dynamikou růstu průměru EU,**
- **bude zajištěn alespoň minimální rozvojový potenciál ve všech mikroregionech v oblasti infrastruktury a dalších složek utvářejících podmínky života jejich obyvatel,**
- **zvýší se podíl aktivní a inovativní populace v regionech.**

Regionální rozvojová strategie usiluje o prosazení principů dlouhodobě udržitelného rozvoje využívajícího veškerý pozitivní rozvojový potenciál České republiky. K tomu budou Česká republika a její regiony aktivovat všechny vnitřní využitelné zdroje obcí, krajů i státu a využívat solidární zdroje Společenství, zejména v rámci realizace jeho politiky soudržnosti na léta 2007 - 2013.

Za udržitelný bude považován rozvoj založený na stabilním ekonomickém růstu při šetrném využívání přírodních zdrojů a snižování jejich měrné spotřeby, respektování kulturních a sociálních potřeb obyvatel a účinné ochraně životního prostředí. Rozvoj podněcující společenský proces učení a sebeorganizování v podmínkách environmentálních, ekonomických a sociálních limitů globální společnosti.

Strategie ve svém celkovém pojetí vytváří základní rámec realizace regionální politiky České republiky jako svébytné národní regionální politiky členského státu EU i jako integrální součásti regionální politiky Evropské unie, které vůči sobě musí být komplementární.

Umožňuje skloubení strategických záměrů regionálního rozvoje Evropské unie se strategickými záměry regionálního rozvoje České republiky a s vlastními zájmy a potřebami jednotlivých regionů (NUTS 3 a 2). Musí také umožnit účinnou kombinaci využitelných (aktivovatelných) zdrojů obcí či jejich svazků, zdrojů regionů, státu a fondů Evropské unie s vnitřními i zahraničními zdroji soukromých investorů. K tomu bude na úrovni regionů rozvíjena aktivní meziregionální spolupráce (zejména přeshraniční) a na úrovni státu spolupráce se zeměmi v rámci Evropské unie.

5.2 Globální cíl a jeho struktura

K naplnění vize v souladu s pěti hlavními principy a deseti klíčovými procesy regionálního rozvoje uvedenými v první části dokumentu je stanoven globální cíl, který určuje základní zaměření dlouhodobého rozvoje regionů ČR:

- **vyvážený, harmonický a udržitelný rozvoj regionů, který povede ke zvyšování úrovně kvality života obyvatelstva.**

Tento globální cíl se skládá ze tří strategických cílů:

- **rozvojově zaměřený cíl** zvýšení ekonomického a enviromentálního potenciálu, konkurenceschopnosti a sociální úrovně regionů ČR na úroveň srovnatelnou s vyspělými regiony Evropy,
- **disparitně zaměřený cíl** zastavení růstu a postupné snižování nepřiměřených regionálních disparit a využívání specifík území,
- **instrumentální cíl** institucionálního a finančního zabezpečení strategie.

Rozvojově zaměřený cíl na dosažení ekonomické, sociální a kulturní úrovně regionů České republiky srovnatelné s vyspělými regiony Evropy vyjadřuje strategické záměry regionální politiky ČR, respektující záměry Strategie udržitelného rozvoje ČR a Strategie hospodářského růstu ČR. Na jeho realizaci se budou výrazným způsobem podílet finanční zdroje politiky soudržnosti. Jeho adresátem jsou všechny kraje ČR a ve vztahu k EU vyjadřuje disparitu v úrovni jejich rozvoje, měřenou výší HDP na 1 obyv. ve vztahu k průměru členských zemí. Intervence v rámci tohoto cíle mají přednostně směřovat ke zlepšení institucionálního prostředí pro realizaci regionální politiky, k nastartování aktivní prorůstové politiky v regionech směřující ke stimulaci aktivit v oblasti podnikání, implementace inovací a zvýšení konkurenceschopnosti regionálních aktérů na národním i evropském trhu, k mobilizaci lidského faktoru, zvýšení zaměstnanosti a sociální soudržnosti, ke zlepšení infrastruktury, ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje.

V přímé vazbě na růst to znamená podporu podnikání, investic a exportu. Podporou podnikání se tu obecně rozumí zkvalitňování podnikatelského prostředí a přímá podpora malých a středních podniků. Vzhledem k roli, jakou již dnes hrají MSP v české ekonomice, není cílem podpora jakéhokoliv podnikání ale především inovačních aktivit s vyšší přidanou hodnotou. Dosavadní podpora zahraničních investic má svůj nesporný význam, avšak cílem je šíření těchto impulsů do dalších regionů, což v praxi mj. znamená i podporu domácích investic.

Dalším cílem je maximální využití produkčního potenciálu regionů. Ten však už dávno nespočívá primárně v další exploataci přírodních zdrojů ale spíše v jejich kultivaci pro vyšší kvalitu života obyvatel v regionu a pro rozvoj cestovního ruchu.

Hlavním potenciálem regionů je lidský faktor - kvalifikovaný, iniciativní a samostatný člověk schopný pružné adaptace na měnící se podmínky. Třebaže vize takové populace je dlouhodobým cílem, jsou investice do lidského kapitálu tou nejvýznamnější aktuální investicí, budou-li správně zaměřeny a využity. Přitom nejde jen o zvýšení úrovně vzdělanosti a vědy ale nasměrování obojího k přípravě aktivní a proinovativní populace a podnikání.

Nedílnou součástí navrhovaných opatření je maximální snížení nezaměstnanosti. Věda, technický pokrok a inovace vedou mj. spíše k úspoře pracovní síly. Proto je zároveň rozvojovým cílem strategie i tvorba nových pracovních míst, které jsou zajímavá a využitelná volnou pracovní silou (tzn. vč. obtížně zaměstnatelných osob).

Výše vymezený cíl a prorůstová opatření by dříve nebo později narazily na limity udržitelného rozvoje. Proto je cílem i rozvoj dopravní infrastruktury, další zlepšování životního prostředí ale také promyšlený rozvoj sídelní struktury, bydlení a kulturního dědictví se všemi českými specifiky.

Disparitně zaměřený cíl na snížení nežádoucích regionálních rozdílů a rozvoj specificky problémových území vyjadřuje zaměření vnitřní regionální politiky ČR na akutní problémy jejího regionálního rozvoje. Ty mají charakter výrazných regionálních disparit (nežádoucích meziregionálních rozdílů nebo výrazných odchylek od průměru ČR), jsou územně identifikovatelné a působí, či velmi pravděpodobně budou působit retardačně vůči vyváženému regionálnímu rozvoji ČR. I na realizaci tohoto cíle se budou výrazným způsobem podílet finanční zdroje politiky soudržnosti. Adresátem navrhovaných opatření jsou regiony se soustředěnou podporou státu a území, která se potýkají se specifickými problémy. Intervence mají směřovat k modernizaci a diverzifikaci hospodářské struktury strukturálně postižených regionů, ke zvyšování ekonomické výkonnosti hospodářsky slabých regionů, k rozvoji trhu práce v regionech s neúměrně vysokou nezaměstnaností, k řešení specifických problémů měst, městských aglomerací a území v rozvojových osách a k posilování hospodářské diverzifikace venkovských oblastí a periferních regionů mimo rozvojové osy.

Disparitně zaměřený cíl respektuje fakt, že přes relativně - v mezinárodním kontextu – malé disparity mezi kraji a tedy relativně velkou soudržnost regionů se tyto disparity prohlubují s větší dezagregací (na úrovni krajů, okresů či jinak definovaných mikroregionů) ale i v čase.

Je to důsledek dvou vlivů. Jednak se zpožděním projevují některé náklady transformace (strukturálně postižené regiony), jednak se nepřímou potvrzuje, že dosavadní regionální politika sice mírnila regionální náklady transformace, ale nedokázala zcela zabránit narůstajícím disparitám. Nejde jen o regiony zvláště postižené restrukturalizací průmyslu, ale také o venkovské regiony a periferní regiony.

Jde o regiony, které vyžadují mimořádnou pozornost státu a jejich seznam je tradičně vyhlašován vládou ČR. Takové regiony vyžadují soustředěnou veřejnou podporu s přihlédnutím k jejich specifikům vč. možností využití jejich potenciálu. Jinak řečeno, vyžadují kroky k minimalizaci negativních komparativních výhod a podpoře pozitivních výhod. To však nelze bez úzké součinnosti s regionálními autoritami.

Instrumentální cíl respektuje fakt, že podmínkou naplnění výše uvedených globálních cílů je efektivně fungující veřejná správa, její dostatečná administrativní kapacita (nejde ani tak o počet osob jak o jejich kvalifikaci) ke zvládnutí realizace rozvojových cílů, absorpční kapacita pro čerpání pomoci ze strukturálních fondů, angažmá státu v oblasti poradenství a zjednodušování agendy spojené s administrativní přípravou projektů a konečně i finanční zabezpečení cílů při splnění obecných podmínek, zejména:

- principů kofinancování a adicionality,
- pravidel veřejné podpory,
- aktualizace a tvorba regionálních strategií.

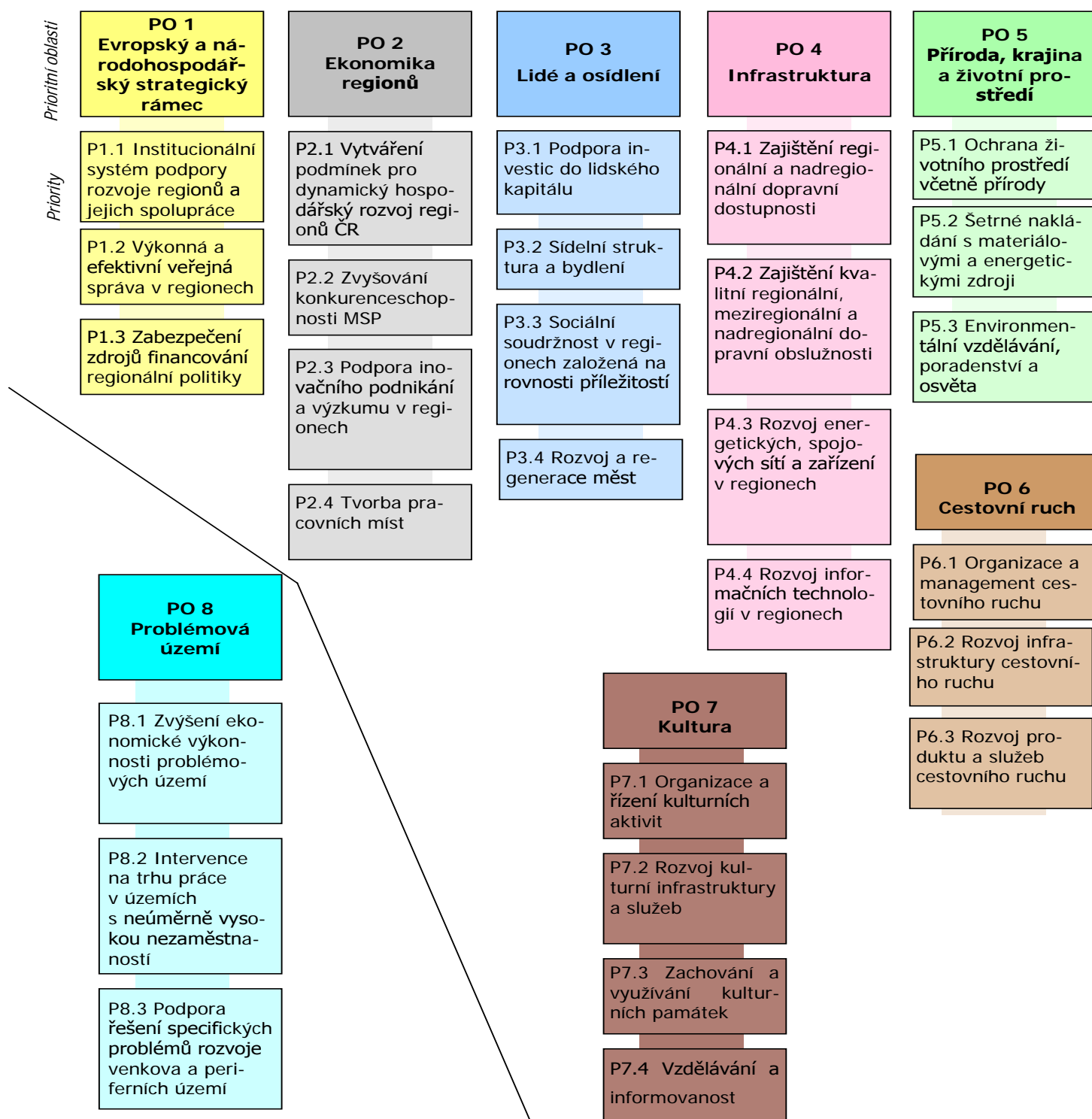
Dalšími podmínkami jsou:

- e-government na všech úrovních veřejné správy,
- omezení vysoké fluktuace pracovníků veřejné správy,
- posílení administrativní kapacity na regionální úrovni,
- zjednodušení administrativy ve vztahu k podnikatelskému sektoru.

Naplnění tří výše uvedených strategických cílů bude realizováno prostřednictvím tematicky zaměřených priorit a opatření, rozčleněných podle své věcné náplně do osmi prioritních oblastí, které se stanou základními pilíři jejich realizace.

5.3 Struktura prioritních oblastí a priorit Strategie regionálního rozvoje

Cílem strategie je formulování témat a aspektů významných pro podporu regionálního rozvoje a zahrnutí regionální dimenze do jednotlivých odvětvových politik tam, kde je to účelné a potřebné. Nezabývá se proto všemi problémy odvětvového charakteru. Strategie regionálního rozvoje tak představuje strategickou orientaci pro budoucí programy regionálního rozvoje, ať už budou realizovány na centrální či regionální úrovni nebo s finanční podporou Evropské unie či bez ní. Vazba mezi Strategií a programovými dokumenty strukturálních fondů existuje u rozvojových aktivit, priorit a opatření, jejichž podporu umožňují příslušná nařízení o jednotlivých strukturálních fondech a těch aktivit, které budou diferencovaně využitelné pro podporu vyváženého regionálního rozvoje České republiky. **Strategie regionálního rozvoje tedy není dokumentem na jehož základě budou bezprostředně rozdělovány prostředky ze strukturálních fondů, ale je východiskem pro přípravu regionálních programů rozvoje (§ 6 zákona o podpoře regionálního rozvoje) a pro formulaci regionálních přístupů v rámci sektorových a odvětvových politik a programů včetně operačních programů strukturálních fondů.** Z těchto důvodů je rozsah a zaměření jednotlivých prioritních oblastí a priorit specifikován o něco širší než v Národním rozvojovém plánu a Národním strategickém referenčním rámci pro přípravu operačních programů.

5.4 Opatření

Podrobnější charakteristika jednotlivých priorit je uvedena v příloze č.1. Návrh všech dále specifikovaných potenciálních opatření je indikativní a jeho informační hodnota spočívá především v tom, že ilustrativně ukazuje, co je záměrem priority. Uvedená opatření předpokládají další zpřesnění a jejich podrobné rozpracování v rámci navazujících programových dokumentů, které budou hlavním nástrojem realizace Strategie regionálního rozvoje.

PO 1: Evropský a národohospodářský strategický rámec

P.1.1: Institucionální systém podpory rozvoje regionů a jejich spolupráce

- Vytváření systémového a normativního rámce regionálního rozvoje ČR vyplývajícího z dlouhodobých politik a strategií EU.
- Dobudování a stabilizace institucí pro realizaci regionální politiky ČR a EU na regionální úrovni, zejména struktur na úrovni regionů NUTS 2 pro řízení pomoci ze strukturálních fondů.
- Koordinace odvětvových a regionálních strategií a programů z hlediska potřeb regionálního rozvoje.
- Podpora programů zaměřených na propagaci ICT služeb veřejné správy – podpora národních i regionálních aplikací eGOV.
- Rozvíjení informačních a komunikačních technologií – dostupných a bezpečných informačních a komunikačních služeb ve všech krajích (služby e-governmentu pro občany a podniky, e-Zdravotnictví, e-Justice, e-Inclusion, e-Tax, GIS, dopravní systémy atd.).
- Rozvíjení přeshraniční spolupráce regionů ČR s regiony EU.
- Vytvoření systému průběžného monitorování a hodnocení regionálního rozvoje a vývoje regionálních disparit v ČR.

P.1.2: Výkonná a efektivní veřejná správa v regionech

- Systém průběžného zvyšování efektivnosti veřejné správy v regionech (zahrnuje metody kvality, využití informačních a komunikačních technologií ve veřejné správě, zpracování motivačního systému pro zvyšování efektivnosti veřejné správy aj.).
- Posílení úlohy obcí s rozšířenou působností v oblasti regionálního rozvoje a poskytování veřejných služeb.
- Zjednodušení přístupů občanů a podnikatelů k veřejným službám a veřejné správě na národní i regionální úrovni včetně elektronické veřejné správy (zjednodušování agend, centrální databáze, centrální kontaktní místa atd.).
- Zdokonalování a modernizace technik územního plánování na lokální, regionální a nadregionální úrovni.

P 1.3: Zabezpečení zdrojů financování regionální politiky

- Sladění priorit české regionální politiky s evropskými programy a nasměrování programů spolufinancovaných z EU do oblastí, kde intervence mají největší přínosy k regionálnímu rozvoji.
- Zajištění veřejných zdrojů v krajích a obcích pro podporu regionálního rozvoje a spolufinancování projektů z EU.
- Rozvíjení efektivního veřejně soukromého partnerství.

PO 2: Ekonomika regionů**P.2.1: Vytváření podmínek pro dynamický hospodářský rozvoj regionů**

- Podpora podnikatelského prostředí v regionech ČR.
- Podpora revitalizace opuštěných průmyslových a neprůmyslových areálů (brownfields).
- Povzbuzování přílivu zahraničního kapitálu do regionů ČR.
- Podpora exportu konkurenceschopné produkce ze zaostávajících regionů.

P.2.2: Zvyšování konkurenceschopnosti malého a středního podnikání²⁸

- Podpora vzniku, rozvoje a investic malých a středních podniků (s důrazem na růst zaměstnanosti v problémových regionech).
- Podpora přípravy, marketingu, propagace a realizace podnikatelských projektů včetně podpory vzniku nových malých a středních podniků.
- Rozvoj dostupných informačních, poradenských a vzdělávacích služeb pro podnikatele, živnostníky a investory.
- Rozvoj manažerských dovedností a celoživotního vzdělávání podnikatelů.
- Rozvoj podnikatelských center s inkubátory.
- Podpora podnikání v cestovním ruchu s důrazem na zlepšení infrastruktury služeb.

P.2.3: Podpora inovačního podnikání a výzkumu v regionech

- Budování a rozvoj infrastruktury průmyslového výzkumu a vývoje, zejména ve strukturálně postižených regionech a komercializace jeho výsledků.
- Integrace vědeckých, vzdělávacích a výrobních kapacit pro zvýšení inovační aktivity, zejména formou identifikace a podpory vzniku klastrů.²⁹
- Rozvoj společných inovačních služeb (vědecko-technologických parků, inovačních center, inkubačních center) a příslušných poradenských služeb.

²⁸ Do této skupiny patří i podpora tzv. drobného podnikání (mikropodniky)

²⁹ viz Národní klastrová strategie 2005 – 2008, MPO

- Podpora podnikatelských projektů rozvoje znalostní ekonomiky průmyslového charakteru směrem k výrobkům s vyšší přidanou hodnotou.
- Podpora koncentrace vědecko-výzkumného potenciálu do hlavních regionálních center.

P.2.4: Tvorba pracovních míst

- Rozvíjení spolupráce veřejného a soukromého sektoru při rekvalifikačních programech, cílených na profesní potřeby nových pracovních míst.
- Podpora projektů pro koordinaci vzdělávacích, rekvalifikačních a motivačních programů s tvorbou pracovních míst.
- Programová podpora dostavby a využívání regionálních informačních systémů o průmyslových nemovitostech.
- Podpora vytvoření a provozování národního informačního systému o nabídce pracovních míst a o možnostech získávání a rozšiřování rekvalifikace.

PO 3: Lidé a osídlení

P.3.1: Podpora investic do lidského kapitálu

- Podpůrné a motivační programy pro stabilizaci kvalifikovaných pracovních sil v rozvojově nosných oborech.
- Rozšiřování nabídky dalšího vzdělávání (včetně rekvalifikace) v souladu s rozvojem znalostní ekonomiky a trhu práce.
- Přizpůsobování vzdělávací soustavy potřebám trhu práce na všech územních úrovních s orientací na rozvoj znalostní ekonomiky.
- Podpora vzdělávacích programů-zvyšování ICT gramotnosti obyvatel v regionech.
- Podpůrné a motivační programy pro stabilizaci kvalifikovaných pracovních ve zdravotnictví, včetně nabídky dalšího vzdělávání.
- Podpora prevence zdraví a aktivit napomáhajících zdravému životnímu stylu.

P.3.2: Sídlní struktura a bydlení

- Zastavení tendencí hospodářského zaostávání a vysídlování malých sídel.
- Podpora rozvoje bydlení jako nástroje stabilizace sídlní struktury.
- Rozvoj sociálních služeb a navazující sociální infrastruktury v malých sídlech a periferních územích regionů včetně odstraňování technických a sociálních bariér.
- Humanizace panelových sídlišť a modernizace a obnova panelového bytového fondu s důrazem na energetické úspory a odstranění zdraví škodlivých stavebních prvků..

- Podpora územně plánovací činnosti, zejména v urbanizovaných oblastech, zaměřená na omezení neřízeného procesu zástavby krajiny v suburbánních oblastech.

P.3.3: Sociální soudržnost v regionech založená na rovnosti příležitostí

- Řešení problémů dlouhodobé nezaměstnanosti osob obtížně umísitelných na trhu práce a eliminace projevů diskriminace při vstupu či návratu na trh práce.
- Podpora sociální integrace v regionech, zejména integrace sociálních a etnických skupin s různým stupněm kulturní a životní úrovně.
- Zkvalitnění a rozvoj nových forem sociálních a zdravotních služeb, rozvoj nových forem sociálních služeb rodinám s dětmi, občanům s postižením a seniorům.
- Podpora komplexní péče o seniory včetně péče hospicové.
- Modernizace objektů zdravotnických zařízení, zařízení sociálních služeb a obnova a zkvalitňování jejich vybavení.
- Optimalizace a restrukturalizace sítě veřejných zdravotnických služeb při zachování dostupnosti a zvyšování jejich kvality.
- Investice pro vybrané přístrojové vybavení zdravotnických zařízení.
- Preventivní programy v oblasti zdravotnictví.

P.3.4 Rozvoj a regenerace měst

- Oživení hospodářského života měst postižených útlumem hospodářských aktivit a regenerace narušených území (brownfields).
- Zlepšení podmínek života obyvatel a pobytu návštěvníků měst.
- Podpora projektů v oblasti regenerace městských jader a dotváření urbánních struktur velkoměst.
- Omezování negativních vlivů dopravy na zdraví a životní prostředí ve městech, rozšiřování veřejné zeleně a péče o veřejná prostranství.
- Prevence sociální exkluze a kriminality včetně infrastruktury pro služby napomáhající prevenci kriminality a ochraně společnosti před těmito negativními jevy.
- Rozvoj volnočasových aktivit občanů, zejména dětí a mládeže, budování a modernizace infrastruktury pro sport a volný čas.
- Zlepšení podmínek života v chátrajících částech měst.

PO 4: Infrastruktura**P.4.1 Zajištění regionální a nadregionální dopravní dostupnosti**

- Dokončení modernizace určených úseků tranzitních železničních koridorů, železničních tratí ze sítě TEN-T, AGTC, modernizace rozhodujících železničních uzlů a příprava podmínek pro napojení všech krajů na kvalitní železniční síť.
- Další postupná dostavba, modernizace a obnova dálniční sítě, rychlostních silnic a jejich silničních přivaděčů, realizovaná podle koncepce rozvoje těchto komunikací s přihlédnutím k regionálním prioritám.
- Napojení všech krajů na kvalitní síť dálnic a rychlostních silnic a zabezpečení dostatečné kapacity silniční infrastruktury v pohraničních a citlivých oblastech.
- Postupné budování infrastruktury cyklistické dopravy pro denní využívání a podpora programů transevropských a (euro)regionálních sítí cyklostezek, jezdeckých, turistických tras a bezpečnosti vodních turistických tras.
- Výstavba silničních obchvatů, zklidňování průtahů a odstraňování dopravně závadných míst a nevyhovujících mostů v zájmu zvýšení bezpečnosti a zlepšení dopravní situace ve městech a obcích.
- Budování infrastruktury kombinované a integrované dopravy (intermodální terminály a veřejná logistická centra).
- Modernizace, rekonstrukce a souvislé opravy silnic II. a III. třídy a dopravně významných místních komunikací.
- Podpora rozvoje regionálních letišť.
- Snižování ekologické zátěže z dopravy v regionech.

P.4.2 Zajištění kvalitní regionální, meziregionální a nadregionální dopravní obslužnosti

- Zajištění dopravní obslužnosti ve všech typech osídlení na základě veřejné objednávky příslušných objednatelů (kraje a obce) a zajištění provázanosti systémů veřejné dopravy na hranicích krajů se systémem celostátní objednávky veřejné hromadné dopravy.
- Zavádění integrovaných dopravních systémů (IDS) v regionech, kde dosud nejsou zavedeny, u existujících IDS rozšiřovat jejich územní působnost postupně na celé území kraje, zajistit úplnou organizační a tarifní integraci.
- Modernizace dopravní infrastruktury regionálních center (měst, středisek spádovosti apod.) s orientací na preferenci a zkvalitňování služeb MHD včetně záchytných parkovišť a kapacit pro odbavování vozidel (např. u železničních stanic na předměstí velkých měst, aby bylo možné odlehčit silniční tahy na vstupu do velkých měst).

P.4.3: Rozvoj energetických a spojových sítí a zařízení v regionech

- Plynulá modernizace rozvodných energetických soustav v regionech.
- Obnova technicky dožitých potrubních a kabelových sítí ve městech, zejména v historických jádrech.

P 4.4 Rozvoj informačních technologií v regionech

- Podpora vzniku a zkvalitnění páteřních přenosových a místních telekomunikačních sítí.
- Podpora zavádění širokopásmového internetu.
- Podpora budování míst veřejného přístupu k internetu.
- Podpora infrastruktury Integrovaného záchranného systému na národní i regionální úrovni.
- Investice do informačních technologií pro zdravotnická zařízení a zařízení sociální péče.

PO 5: Příroda, krajina a životní prostředí**P.5.1: Ochrana životního prostředí včetně přírody**

- Omezování znečišťování ovzduší s důrazem na snižování emisí vybraných škodlivin v zatížených regionech a eliminování znečišťování z mobilních zdrojů v intravilánech vybraných měst.
- Modernizace zdrojů a úpraven vody, rozšíření a rekonstrukce vodovodních a kanalizačních systémů a čištění odpadních vod především v menších obcích, zvyšování účinnosti biologického stupně čištění v ČOV se zaměřením na nejpostiženější oblasti ČR.
- Pokračování v odstraňování starých zátěží a opatření k ochraně území před živelnými pohromami a haváriemi.
- Ochrana půdy před kontaminací znečišťujícími látkami, nadměrným přísunem živin a erozí, primárně v souvislosti se snižováním zornění.
- Regulace nepřiměřeného růstu městských aglomerací spojená s regulací množství záborů půdy.
- Posílení ochrany a péče o evropsky významné lokality a ptačí oblasti s využitím zvláště chráněných území a obecně i zvláštní ochrany druhů rostlin a živočichů.
- Posílení biodiversity a ekologické stability v rámci území ČR.
- Posílení ekologické stability krajiny realizací krajinnotvorných opatření s důrazem na budování ÚSES v regionech s dominancí orné půdy a s významným podílem ploch opuštěných těžbou.

- Šetrné využívání přírodních zdrojů v souladu s principy udržitelného rozvoje.

P.5.2 Šetrné nakládání s materiálovými a energetickými zdroji

- Zvyšování efektivní formy úspor energie a zajišťování vhodného poměru spotřeby primárních a obnovitelných energetických zdrojů.
- Podpora vývoje a používání nízkoemisních, nízkoodpadových a energeticky nenáročných technologií v průmyslu.
- Omezování množství vznikajících odpadů, zvyšování podílu separovaných složek a podpora jejich materiálového a energetického využití.
- Podpora výroby ekologicky šetrných výrobků a výrobků z obnovitelných surovin a využitelných odpadů.

P.5.3. Environmentální vzdělávání, poradenství a osvěta

- Podpora environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty ve školských zařízeních, veřejné a podnikové sféře a ve vztahu k veřejnosti.
- Vytváření efektivních regionálních systémů EVVO a podpora místních správ a samospráv v jejich aktivitách.
- Podpora účasti veřejnosti při rozhodování v oblasti životního prostředí v regionech.
- Usnadnění přístupu veřejnosti k relevantním informacím z oblasti životního prostředí.

PO 6: Cestovní ruch

P.6.1 Organizace a management cestovního ruchu

- Koordinace tvorby a aktualizace regionálních koncepčních materiálů v oblasti cestovního ruchu.
- Zavádění a zkvalitňování marketingového řízení regionálního a nadregionálního cestovního ruchu.
- Rozvoj dalšího profesního a jazykového vzdělávání pracovníků v oblasti cestovního ruchu.
- Aplikace národních či mezinárodních standardů cestovního ruchu v ubytovacích a stravovacích službách a certifikace kvality služeb.
- Podpora spolupráce mezi subjekty působícími v oblasti cestovního ruchu na regionální a nadregionální úrovni.

P.6.2 Rozvoj infrastruktury cestovního ruchu

- Dobudování a zlepšení úrovně zařízení cestovního ruchu, přispívajících k posílení kvalitního cestovního ruchu (turistika konferenční, incentivní, diplomatická,

lázeňská, relaxační a wellnessová apod.), zejména v oblastech nadměrně zatížených masovou turistikou.

- Vybudování zařízení cestovního ruchu přispívajících významně k využití přírodního potenciálu a kulturního dědictví regionů a zvýšení cestovního ruchu mimo hlavní sezónu a mimo tradiční destinace.
- Vytváření a rozšiřování regionálních a nadregionálních sítí zařízení cestovního ruchu.
- Rozšiřování a zefektivnění využití informačních a komunikačních technologií v oblasti cestovního ruchu.

P.6.3 Rozvoj produktů a služeb cestovního ruchu

- Rozšiřování nabídky a zlepšování úrovně služeb cestovního ruchu přispívající ke zvýšení atraktivity destinací na úrovni regionů a nadregionálních oblastí.
- Zavádění a zlepšování úrovně služeb cestovního ruchu přispívající k využití přírodního potenciálu a kulturního dědictví regionů a zvýšení cestovního ruchu mimo sezónu a mimo tradiční destinace.
- Podpora produktů přispívajících k prodloužení délky pobytu návštěvníků, zkvalitnění cestovního ruchu regionů a zvýšení cestovního ruchu mimo sezónu v regionech a nadregionálních oblastech.
- Marketingová a propagační podpora regionálních a nadregionálních atraktivit cestovního ruchu.

PO 7: Kultura

P.7.1 Organizace a řízení kulturních aktivit

- Podpora tvorby a aktualizace koncepčních dokumentů v oblasti kultury na úrovni regionů (včetně systémů financování regionální kultury).
- Podpora rozvoje marketingového řízení kulturních institucí a akcí.
- Rozvoj dalšího profesního vzdělávání pracovníků v oblasti kultury.
- Podpora spolupráce mezi subjekty působícími v oblasti kultury na úrovni regionů a obcí.

P.7.2 Rozvoj kulturní infrastruktury a služeb

- Podpora projektů v oblasti ekonomického využití kulturního potenciálu regionů.
- Podpora kulturních akcí místního, regionálního a nadregionálního významu.
- Podpora kulturních institucí zajišťujících základní kulturní služby.
- Dobudování infrastruktury pro kulturu, zejména v regionech s jejím nedostatkem.

P.7.3 Zachování a využívání kulturních památek

- Podpora projektů zaměřených na obnovu a rekonstrukci památkového fondu.
- Podpora projektů zvyšujících atraktivitu a využití památkových objektů, koncentrace úsilí na integrované projekty.

P.7.4 Vzdělávání a informovanost

- Podpora zavádění vzdělávacích modulů z oblasti kultury do všech typů škol.
- Podpora vzdělávacích a osvětových projektů zaměřených na místní a regionální kulturu.
- Podpora informatických projektů v oblasti digitalizace movitého i nemovitého památkového fondu.

PO 8: Problémová území

P.8.1: Zvýšení ekonomické výkonnosti problémových území

- Podpora diverzifikace ekonomických aktivit problémových území s neefektivní strukturou výroby a služeb.
- Podpora aktivit a rozvíjení technologií vedoucích ke zvyšování ekonomické výkonnosti subjektů působících v hospodářsky slabých regionech.
- Územně orientované aktivity z priorit P 2.1, P 2.2, P 2.3, P 3.1, P 3.3, P 4.2, P 4.4, P 5.1 do území vyžadujících specifickou podporu.

P.8.2 Intervence na trhu práce v územích s neúměrně vysokou nezaměstnaností

- Podpora vzdělávání, zvyšování kvalifikace, rekvalifikace a obnova a rozvoj klíčových dovedností uchazečů o zaměstnání s přednostní orientací na dlouhodobě nezaměstnané.
- Čelení růstu počtu dlouhodobě nezaměstnaných zvýšením adresnosti a efektivnosti nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti.
- Umísťování osob ohrožených sociální exkluzí na trh práce, vyrovnávání příležitostí v jejich přístupu ke vzdělání a zaměstnání.
- Programy podpory tvorby nových pracovních míst pro dlouhodobě nezaměstnané a osoby ohrožené sociální exkluzí.
- Budování středisek motivace, pracovní rehabilitace a umísťování sociálně ohrožených osob.
- Preventivní, motivační a aktivizační programy pro odstraňování diskriminace a pracovní uplatnění etnických menšin na trhu práce.
- Příspěvky na tvorbu společensky účelných pracovních míst.

P.8.3 Podpora řešení specifických problémů rozvoje venkova a periferních území

- Obnova venkova a periferních území krajů, rehabilitace venkovského bydlení.
- Rozvoj multifunkčního zemědělství a podpora jeho mimoprodukčních funkcí.
- Podpora diverzifikace ekonomických činností na venkově a v periferních územích krajů (rozvoj ekofaremu, údržba krajiny, péče o lokality Natura 2000, budování středisek agroturistiky apod.).
- Podpora živnostenského podnikání na venkově zejména v oblasti služeb poskytovaných veřejnosti.
- Podpora malých a středních podnikatelů na venkově, podpora obnovy tradičních řemesel a produkčních odvětví.

5.5 Podmínky realizace vybraných opatření stanovené zpracovatelem SEA

Zpracovatelem SEA bylo provedeno posouzení jednotlivých opatření navržených v SRR vzhledem ke stanoveným referenčním cílům ochrany životního prostředí, resp. environmentálním kritériím. Na základě tohoto hodnocení byly v opodstatněných případech navrženy podmínky realizace, které by měly být splněny při realizaci konkrétních projektů, tak aby nedocházelo k negativním vlivům na životní prostředí při realizaci těchto opatření.

Prioritní oblast SRR	Priorita SRR	Opatření SRR	Podmínka realizace
PO3:Lidé a osídlení	<i>P3.4. Rozvoj a regenerace měst</i>	<ul style="list-style-type: none"> Oživení hospodářského života měst postižených útlumem hospodářských aktivit a regenerace narušených území (brownfields) 	<ul style="list-style-type: none"> Používat nízkoemisní a nízkoodpadové technologie
PO3:Lidé a osídlení	<i>P3.4. Rozvoj a regenerace měst</i>	<ul style="list-style-type: none"> Zlepšení podmínek života obyvatel a pobytu návštěvníků měst 	<ul style="list-style-type: none"> Upřednostňovat využití brownfields, případně minimalizovat zábory nezastavěných ploch
PO4:Infrastruktura	<i>P4.1. Zajištění regionální a nadregionální dopravní dostupnosti</i>	<ul style="list-style-type: none"> Dokončení modernizace určených úseků tranzitních železničních koridorů a železničních tratí ze sítě TEN-T, AGTC, modernizace rozhodujících železničních uzlů a příprava podmínek pro napojení všech krajů na kvalitní železniční síť 	<ul style="list-style-type: none"> Předcházet fragmentaci dosud nefragmentovaných ploch a předcházet narušení migračních tras volně žijících živočichů
PO4:Infrastruktura	<i>P4.1. Zajištění regionální a nadregionální dopravní</i>	<ul style="list-style-type: none"> Další postupná dostavba dálniční sítě, rychlostních silnic a jejich silničních 	<ul style="list-style-type: none"> Minimalizovat fragmentaci dosud nefragmentovaného území Zabraňovat narušení

	<i>dostupnosti</i>	přivaděčů realizovaná podle koncepce rozvoje těchto komunikací s přihlédnutím k regionálním prioritám (upřednostňování tras vedoucích k průmyslovým zónám a klastrům)	chráněných území včetně lokalit soustavy Natura 2000 <ul style="list-style-type: none"> - Předcházet záborům přírodně cenných ploch a dalším negativním vlivům na chráněná území - Dostupnými prostředky minimalizovat nárůst silniční dopravy, minimalizovat negativní dopady silniční dopravy na životní prostředí. - Minimalizovat zábory zemědělské půdy - Minimalizovat emise hluku z dopravy
PO4:Infrastruktura	<i>P4.1. Zajištění regionální a nadregionální dopravní dostupnosti</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Napojení všech krajů na kvalitní síť dálnic a rychlostních silnic a zabezpečení dostatečné kapacity silniční infrastruktury v pohraničních a citlivých oblastech 	<ul style="list-style-type: none"> - Minimalizovat fragmentaci dosud nefragmentovaného území - Minimalizovat nárůst automobilové dopravy, usilovat o zachování případně posílení osobní hromadné dopravy - Zabráňovat narušení chráněných území včetně lokalit soustavy Natura 2000 - Minimalizovat zábory kvalitní zemědělské půdy - Minimalizovat emise hluku z dopravy
PO4:Infrastruktura	<i>P4.1. Zajištění regionální a nadregionální dopravní dostupnosti</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Postupné budování infrastruktury cyklistické dopravy pro denní využívání a podpora programů transevropských 	<ul style="list-style-type: none"> - Omezovat poškozování chráněných území nevhodným trasováním a převýšením únosné kapacity území nadměrným počtem návštěvníků

		a (euro)regionální ch sítí cyklostezek, jezdeckých, turistických tras a bezpečnosti vodních turistických tras	
PO4:Infrastruktura	<i>P4.1. Zajištění regionální a nadregionální dopravní dostupnosti</i>	<ul style="list-style-type: none"> Podpora rozvoje regionálních letišť 	<ul style="list-style-type: none"> Omezovat nárůst emisí z letecké dopravy Minimalizovat negativní vlivy hluku z letecké dopravy na obyvatelstvo Minimalizovat zábery přírodně cenných území
PO4:Infrastruktura	<i>P4.2. Zajištění kvalitní regionální, meziregionální a nadregionální dopravní obslužnosti</i>	<ul style="list-style-type: none"> Zavádění integrovaných dopravních systémů (IDS) v regionech, kde dosud nejsou zavedeny, u existujících IDS rozšiřovat územní jejich působnost postupně na celé území kraje, zajistit úplnou organizační a tarifní integraci 	<ul style="list-style-type: none"> Předcházet negativním vlivům na chráněná území včetně lokalit soustavy Natura 2000 Minimalizovat fragmentaci dosud nefragmentovaných území Zabraňovat záborům přírodně cenných území
PO5: Příroda, krajina a životní prostředí	<i>P5.1. Ochrana životního prostředí včetně přírody</i>	<ul style="list-style-type: none"> Pokračování v odstraňování starých zátěží a opatření k ochraně území před povodněmi 	<ul style="list-style-type: none"> Předcházet negativním vlivům na chráněná území včetně lokalit soustavy Natura 2000 Předcházet poškození chráněných druhů rostlin a živočichů Předcházet záborům přírodně cenných území

PO6: cestovní ruch	<i>P6.3. Rozvoj produktů a služeb cestovního ruchu</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Zavádění a zlepšování úrovně služeb cestovního ruchu přispívajících významně k využití přírodního a kulturního dědictví regionů a zvýšení cestovního ruchu mimo hlavní sezónu a mimo tradiční destinace 	<ul style="list-style-type: none"> - Intenzita cestovního ruchu nesmí překročit únosnou kapacitu daného území, tak aby nedošlo k poškození přírodně cenných lokalit.
---------------------------	--	---	---

Tyto návrhy by měly být zohledněny při implementaci SRR tak, aby navazující plánovací, rozhodovací a schvalovací procesy dostatečně zohlednily problematiku ochrany životního prostředí.

Konkrétní rozvojové záměry, realizované na základě Strategie regionálního rozvoje, musí respektovat ochranu evropsky významných lokalit a ptačích oblastí soustavy Natura 2000 a nesmí vést k poškození nebo zhoršení stavu předmětu ochrany těchto území.

5.6 Zabezpečení (Implementace) realizace strategie

Dosavadní zkušenost naznačuje, že regionální politika, jak byla výše definována, je v souladu s principy politiky EU, avšak z řady důvodů je dosud v ČR stále poněkud podceňována. Příčiny lze shrnout do několika bodů:

- akcentace partiálních resortních zájmů na úkor vzájemné koordinace aktivit vůči regionům,
- větší či menší rivalita ústřední, regionální a lokální správy,
- nedocnění regionální dimenze společenského a ekonomického života.

Praktickým důsledkem těchto příčin je mj. fakt, že politika veřejné podpory na jednu stranu nepřiměřeně akcentuje sektorový („plošný“) rozměr a potlačuje rozměr regionální. Přitom při správném nastavení nástrojů nejde o konkurenční nýbrž komplementární pohled a proto musí být sektorový přístup, vedle specificky regionálně zaměřených programů, obohacen, doplněn regionální nadstavbou. Zřetelné je to například v případě politiky podpor a podnikání. „Plošná“ politika podpory je na místě, jakýkoliv efektivní podnikatelský záměr je vítán; avšak může a musí být bonifikován, pokud zároveň napomáhá řešení regionálních disparit (např. vyšší míry nezaměstnanosti) nebo regionálního potenciálu (např. cestovního ruchu).

5.6.1 Organizační a institucionální zabezpečení

Organizační a institucionální zabezpečení realizace strategie regionálního rozvoje je rámcově vymezeno zákonem 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje.

Základní úrovně v regionálním rozvoji

Úlohou státní úrovně je koncepční, programová a výkonná činnost výkonných složek státu v oblasti regionální politiky a podpory regionálního rozvoje včetně zabezpečení prostředků státního rozpočtu a adekvátních legislativních opatření.

Úlohou krajské úrovně je koncepční, programová a výkonná činnost samosprávných orgánů krajů v oblasti regionálního rozvoje. Orgány kraje tvoří základní stavební jednotku tvorby a realizace regionálního rozvoje v ČR, koordinují rozvoj svého územního obvodu, spolupracují s ústředními správními úřady státní správy a koordinují zájmy obcí ve věcech regionálního rozvoje nadobecního významu.

Úlohou obecní úrovně je koncepční, programová a výkonná činnost samosprávných orgánů obcí v oblasti místního rozvoje, jejich iniciační činnost v oblasti řešení nadmístních problémů a jejich participace na realizaci regionálních programů.

Hlavní aktéři v regionálním rozvoji

Ministerstvo pro místní rozvoj

Koordinuje aktivity ostatních ministerstev při zabezpečování regionální politiky státu a ve spolupráci s nimi vypracovává návrhy strategie a státních programů regionálního rozvoje. Kromě toho je zodpovědné za koordinaci významných aktivit v oblasti politiky hospodářské a sociální soudržnosti a za některé sektorové politiky (bytová politika, cestovní ruch), které rovněž ovlivňují regionální rozvoj.

Další ministerstva

Podpora regionálního rozvoje má průřezový-víceoborový charakter. Téměř všechna ministerstva mají ve své působnosti aktivity, které se více či méně dotýkají problematiky regionálního rozvoje, mají dopady na rozvoj jednotlivých územních celků a mohou vést ke snižování nebo naopak vzniku regionálních disparit.

Strategie regionálního rozvoje je koncipována jako strategie horizontální, která vedle endogenního potenciálu jednotlivých regionů využívá k jejich efektivnímu rozvoji jednotlivá odvětví národního hospodářství a navrhuje diferencovaně zaměřené působení jejich aktivit na regionální rozvoj.

K zabezpečení realizace Strategie regionálního rozvoje budou proto budou příslušná ministerstva (MPO, MPSV, MZe, MŽP, MŠMT, MD, MK, MZ, MI, MV a MMR) v příštím plánovacím období 2007 – 2013 v odvětvích a úsecích své působnosti:

- analyzovat a každoročně vyhodnocovat v rámci odvětví (sektorů) ve své působnosti regionální rozdíly a identifikovat negativní disparity (viz § 11 zákona 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje ve znění pozdějších předpisů),
- spolupracovat s MMR na vypracování hodnotících zpráv o realizaci Strategie regionálního rozvoje,
- zapracovávat do resortních politik a koncepcí regionální přístupy s ohledem na realizaci cílů Strategie regionálního rozvoje,
- v operačních a resortních programech aplikovat regionální diferenciaci pobídek s cílem snížení nežádoucích regionálních disparit a posílení rozvojového potenciálu regionů se soustředěnou podporou státu,
- provádět opatření k podpoře území vyžadujících specifickou podporu vymezených v kapitole 5.3.

Kraje

V rámci své samostatné působnosti koordinují rozvoj svého územního obvodu a zajišťují zpracování, realizaci a kontrolu plnění strategie rozvoje kraje (vedoucí k udržitelnému rozvoji) a plnění programu rozvoje kraje. Dále provádějí hodnocení vnitroregionální úrovně rozvoje, poskytují půjčky obcím a jiným právnickým osobám, působícím v obvodu kraje, zřizují právnické osoby k podpoře regionálního rozvoje, např. regionální rozvojové agentury, spolupracují při plnění celostátních úkolů podpory regionálního rozvoje, zajišťovat přípravu, realizaci a kontrolu plnění regionálních operačních programů a regionálních podpůrných programů např. programu obnovy venkova. V rámci zajišťování principu partnerství na regionální úrovni budou koordinovat záměry obcí či sdružení obcí ve věcech podpory regionálního rozvoje nadobecního významu. Podporují vznik a zajišťují partnerství mezi veřejnou správou, podnikatelskou sférou a NNO v regionech.

Vedle samostatné působnosti byla krajům svěřena i tzv. přenesená působnost, kterou mají vykonávat ve věcech, které stanoví zákon (zejména zákon č. 132/2000 Sb., který zakotvuje úkoly krajů v řadě úseků státní správy).

5.6.2 Programové zabezpečení

Rozvojové a disparitní cíle Strategie regionálního rozvoje, strukturované podle dílčích prioritních oblastí do konkrétních priorit, budou realizovány prostřednictvím víceletých rozvojových programů. V plánovacím období 2007 – 2013 se počítá s implementací převážné části cílů prostřednictvím operačních programů specifikovaných v Národním

rozvojovém plánu a Národním strategickém referenčním rámci (NSRR). V souvislosti s tím budou rozvíjeny příslušné implementační struktury (zejména Regionální rady). Některé priority a zejména jejich opatření, však nebude možno ze strukturálních fondů financovat a budou proto realizovány i v rámci „domácích“ tj. resortních nebo krajských rozvojových programů.

Z tohoto hlediska je resortní a odvětvová příslušnost k realizaci jednotlivých rozvojových aktivit Strategie regionálního rozvoje rozdělena mezi věcně příslušné resorty a kraje tak, aby každá aktivita byla jednoznačně přiřazena. Konkrétní rozdělení jednotlivých aktivit je uvedeno v Příloze č. 2 s tím, že jejich přiřazení ke konkrétnímu operačnímu programu je orientační, protože Evropská komise odsouhlasí počty a obsahové zaměření operačních programů až koncem roku 2006.

Průmět priorit Strategie regionálního rozvoje do operačních programů strukturálních fondů je proveden v několika rovinách:

- **regionální operační programy** zpracovávané a implementované regiony soudržnosti,
- **integrováný operační program,**
- **operační programy připravované odvětvovými resorty,** avšak explicitně respektující i regionální dimenzi problému,
- **operační programy přeshraniční spolupráce,**
- **operační programy pro cíl regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost realizované v regionu NUTS 2 Praha.**

Regionální operační programy. Kraje včetně krajů sdružených do regionů soudržnosti, již mají zkušenosti s realizací SROP a také s řadou vlastních podpůrných programů. Proto bylo rozhodnuto, aby pro období 2007 – 2013 decentralizovaně připravovaly a implementovaly své vlastní regionální operační programy (ROP) a nesly odpovědnost za jejich realizaci. ROPy budou pokrývat ty priority Strategie regionálního rozvoje, resp. jejich část, která má nejen výrazně regionální rozměr, ale zároveň odpovídá kompetencím krajů, obcí a jejich možnostem lepšího postižení specifík regionů a příležitostí rozvoje. Jsou to především aktivity v dosavadním SROPu implementované v rámci grantových schémat, ale také individuální projekty jasně místního významu.

Podmínky operačních programů financovaných ze strukturálních fondů EU ovšem požadují vázat regionální programy na regiony soudržnosti (NUTS 2), což bude v praxi klást nároky na spolupráci mezi kraji a odpovídající administrativní kapacitu. Její posílení si vyžádalo i odpovídající legislativní úpravu (novelu zákona 248/2000 Sb.), bez jejíhož přijetí by nebylo možné tyto programy realizovat.

Implementace některých priorit ve stávajícím SROP byla centralizována a konečně rozhodnutí potvrzováno řídicím orgánem MMR, byť na základě doporučení regionálních rad. SROP tak obsahoval dvě roviny rozhodnutí. Po osamostatnění 7 ROPů budou „nadregionální“ aktivity soustředěny v novém operačním programu, protože některé (zejména větší) projekty budou překračovat možnosti krajů.

Operační programy přeshraniční spolupráce. Svým charakterem jde o specifické regionální programy zahrnující periferní, příhraniční regiony a jejich spolupráci se sousedními zahraničními regiony. Jeho cílem je podpora hospodářské a sociální integrace příhraničních území prostřednictvím odstraňování přetrvávajících bariér a posilování jejich rozvojového potenciálu. Prostřednictvím společných intervencí budou posilovány vzájemné hospodářské,

společenské a kulturní vztahy, společná péče o přírodní bohatství, rozvoj cestovního ruchu a budování flexibilního trhu práce.

Praha. Specifické postavení Prahy jako metropole a významného pólu rozvoje, jehož ekonomická úroveň převyšuje průměr EU, bude vyjádřeno dvěma samostatnými operačními programy v rámci cíle regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost. Cílem operačního programu Praha - Konkurenceschopnost je zvýšení konkurenceschopnosti Prahy jako dynamické metropole členské země EU prostřednictvím odstranění rozvojových bariér a slabin regionu, zkvalitněním městského prostředí, zlepšením dostupnosti dopravních a telekomunikačních služeb a rozvinutím inovačního potenciálu města. Cílem operačního programu Adaptabilita a zaměstnanost je zvyšování zaměstnanosti a hospodářského růstu pražské ekonomiky prostřednictvím rozvoje efektivního a flexibilního trhu práce, kvalifikované a konkurenceschopné pracovní síly, využití výzkumně-vývojového potenciálu regionu a integrace sociálně vyloučených skupin obyvatelstva.

Integrovaný operační program. Na základě zkušenosti s obdobím 2004 -2006 se doporučuje vytvořit nový operační program, který bude odrážet některé nové priority Strategie regionálního rozvoje, respektující nové priority a doporučení EU. Zvláštní důraz se klade na rozvoj veřejných služeb, stabilizaci sídelní struktury, udržitelný rozvoj území, vybrané části urbánní problematiky a posilování nových pólů rozvoje (vědy a inovací, ale také např. cestovního ruchu).

Protože vesměs půjde o větší, integrované projekty, jejichž příprava a implementace budou náročné na koordinaci (meziresortní i regionální), doporučuje se, aby řídicím orgánem takového operačního programu bylo Ministerstvo pro místní rozvoj, přičemž se předpokládá úzká partnerská spolupráce se zainteresovanými ministerstvy a kraji.

Vzhledem k tomu, že ani integrovaný operační program nepokryje všechny národní priority, je nutné část těchto priorit i nadále realizovat v rámci národních (českých) programů (např. pro regiony se soustředěnou podporou státu) financovaných z veřejných zdrojů.

Integrovaný operační program bude zahrnovat tyto priority nebo opatření SRR:

P.1.1 Institucionální systém podpory rozvoje regionů a jejich spolupráce (informační a komunikační technologie).

P.1.2 Efektivní veřejná správa (zjednodušení přístupů občanů a podnikatelů k veřejným službám).

P.3.2 Sídelní struktura a bydlení (regenerace panelových sídlišť, udržitelný rozvoj vybraných území,).

P.3.4 Regenerace měst.

P.6.1 Organizace a management cestovního ruchu (destinační management, standardy služeb cestovního ruchu).

P.6.2 Rozvoj infrastruktury cestovního ruchu (rozvoj nadregionální infrastruktury).

P.7.2 Rozvoj kulturní infrastruktury a služeb.

P.7.3 Zachování a využívání kulturních památek.

P.7.4 Vzdělávání a informovanost (digitalizace nemovitého a movitého památkového fondu).

P.8.1 Zvýšení ekonomické výkonnosti problémových území (strategické a územní plánování).

Problematika rozvoje venkova zahrnutá v prioritě P.8.3, bude z větší části zařazena do OP spravovaného MZe a financována z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova. V rámci regionálních operačních programů mohou být realizovány pouze specifické aktivity, jejichž financování povoluje fond regionálního rozvoje EU.

Operační programy v kompetenci odvětvových resortů mají primárně celorepublikovou dimenzi, s výjimkou území hl. města Prahy. Podpora z těchto programů je poskytována za podmínek shodných pro celé území ČR.

Paušální uplatnění tohoto přístupu by však znamenalo výrazné oslabení, v případě zrušení státních (národních) programů podpory regionálního rozvoje, zánik regionální politiky v ČR. Jedním z klíčových znaků regionální politiky je totiž **selektivnost**, to znamená výlučná nebo podstatněji zvýhodněná podpora problémových regionů (EU rovněž v cíli konvergence podporuje pouze vybrané znevýhodněné regiony).

Proto, jak vyplynulo z analýzy faktorů regionálního rozvoje, je třeba, aby i tyto "plošné" operační programy obsahovaly určitou "regionální dimenzi". Toho lze dosáhnout tak, že:

- vybrané relevantní priority budou obsahovat zvýhodnění poskytované podpory v regionech se soustředěnou podporou státu uvedených v kap. 5.3,
- řídicí orgány operačních programů budou sledovat přínosy podporovaných priorit podle krajů a budou v rámci své činnosti působit ke zmírňování regionálních disparit v daném odvětví (sektoru).

Zvýhodnění lze realizovat např. tím, že některá opatření mohou mít geografické vy(o)mezení, bodovací systém může zvýhodnit projekty z problémových regionů nebo, že maximální limity podpory budou uplatněny pouze v znevýhodněných regionech a v ostatních regionech bude podpora nižší. Konkrétní postup si zvolí řídicí orgán operačního programu.

Aktivity, které budou mít zdůrazněn územní rozměr v souladu se záměrem soustředěné podpory problémovým regionům, vymezeným v kap. 5.3, jsou:

V operačním programu **Podnikání a inovace**

- Vznik a rozvoj firem a to zejména technologicky orientovaných.
- Rozvoj firem prostřednictvím podpory inovací (technických a netechnických), aktivit VaV a ICT.
- Vytvoření a zlepšování služeb pro podnikání a to zejména prostřednictvím infrastruktury pro podnikání, podpory poradenství, přenosu informací a patentové aktivity.
- Rozvoj lidských zdrojů v podnicích zejména prostřednictvím školení a vzdělávání zaměstnanců a investic do příslušné infrastruktury.
- Zlepšování infrastruktury pro podnikání, inovace a průmyslový výzkum a to zejména využitím a regenerací brownfields.

V operačním programu **Lidské zdroje a zaměstnanost**

- Zvýšení adaptability pracovníků a zaměstnavatelů prostřednictvím vývoje a realizace systémů a strategií pro odborné vzdělávání pracovníků s cílem zvýšit investice podniků do vzdělávání a zvýšit účast zaměstnanců na odborném vzdělávání, podpora vývoje systémů pro předvídání hospodářských změn.
- Zlepšení přístupu k zaměstnání a prevence nezaměstnanosti, zejména dlouhodobé a nezaměstnanosti starších pracovníků, prostřednictvím realizace aktivních politik na trhu práce a rozvoje nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti.

- Posílení integrace osob ohrožených sociálním vyloučením nebo sociálně vyloučených, rozvoj institucí a kvality služeb zaměřených na sociální integraci a odstraňování bariér znesnadňujících účast na trhu práce, včetně diskriminace podle pohlaví.

V operačním programu **Vzdělávání**

- Podpora celoživotního učení prostřednictvím zvyšování dostupnosti a kvality nabídky dalšího profesního vzdělávání vojem poznání.

U ostatních relevantních priorit výše uvedených operačních programů a **operačních programů výzkum, vývoj, inovace, doprava a životní prostředí** budou řídicí orgány sledovat průběh realizace a přínosy realizovaných priorit v členění podle krajů a budou v rámci své činnosti působit ke zmírňování regionálních disparit v daném odvětví (sektoru). Dále budou v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady o Evropském fondu pro regionální rozvoj podle možností zohledňovat a přispívat ke specifickým potřebám a problémům rozvoje městských oblastí a venkova zejména pak odlehlých venkovských oblastí (viz kap. V/5.3).

5.6.3 Vymezení regionů se soustředěnou podporou státu

Ministerstvo pro místní rozvoj ve spolupráci s ostatními dotčenými ústředními správními úřady a kraji na základě průběžné analýzy hospodářského a sociálního rozvoje státu navrhuje vládě vymezení regionů, jejichž rozvoj je třeba s ohledem na vyvážený rozvoj státu a vyrovnávání rozdílů mezi úrovněmi jeho jednotlivých územních celků podporovat. Typy regionů se soustředěnou podporou státu jsou vymezeny v §4 zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje. Zákon rozeznává:

- a) regiony se soustředěnou podporou státu, které se podle charakteru svého zaostávání člení na: strukturálně postižené regiony, hospodářsky slabé regiony a venkovské regiony,
- b) ostatní regiony, jejichž podporování státem je žádoucí z jiných důvodů: např. pohraniční regiony, bývalé vojenské prostory, regiony postižené živelními pohromami, regiony se silně narušeným či poškozeným životním prostředím, regiony s méně příznivými podmínkami pro rozvoj zemědělství, regiony s vyšší průměrnou mírou nezaměstnanosti, než je průměrná úroveň v České republice.

Kromě regionů se soustředěnou podporou státu mohou existovat regiony podporované na úrovni a v působnosti krajů³⁰.

Určení regionů podporovaných v rámci soustředěné pomoci státu problémovým regionům je s ohledem na dostupná data na úrovni okresů a obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP) ze systémového a metodického aspektu nově konstruováno takto:

- vztažnou rovinou – územím podpory - zůstává mezzoregionální úroveň, tj. okresy ČR,
- systém hodnocení s použitými vahami indikátorů charakterizuje (zvýrazňuje) dvě podstatné stránky mezzoregionů (okresů), a to: situaci na trhu práce a jejich ekonomickou sílu.

Vzhledem k tomu, že již nejsou k dispozici statistická data o zaměstnanosti a mzdách v územním průřezu, byly pro vymezení použity následující relevantní indikátory:

³⁰ Podle § 8, § 9 a § 10, zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje.

- souhrnné hodnocení situace na trhu práce (nezaměstnanosti) zahrnující míru nezaměstnanosti, dlouhodobou nezaměstnanost a počet uchazečů na jedno volné pracovní místo,
- daňové příjmy na 1 obyvatele,
- počet podnikatelů na 1000 obyvatel,
- kupní síla obyvatel.

Výsledky šetření o regionálním rozložení kupní síly obyvatelstva jsou založeny jednak na modelovém zpracování širokého spektra datových vstupů z oficiálních zdrojů (demografická a vzdělanostní struktura populace, úroveň příjmů, struktura zaměstnanosti a další ekonomické charakteristiky, struktura osídlení), jednak z rozsáhlých vlastních primárních výzkumů firmy GfK (mj. rozhovory s 16.000 náhodně vybranými domácnostmi v celé ČR).

Výsledné hodnocení úrovně okresů je váženým součtem indexů charakterizujících jednotlivé indikátory v průměru let 2002 – 2004 s výjimkou indikátoru kupní síly, který je k dispozici za rok 2005³¹ a starších hodnot daňové výtěžnosti, které budou po obdržení nových dat nahrazeny³².

Vzhledem k dominantní orientaci regionální politiky EU po roce 2006 na problémy zaměstnanosti a tvorby pracovních míst a vypovídací schopnost „kupní síly“ jako indikátoru ekonomické síly regionu jsou v předkládané identifikaci problémových regionů váhy nastaveny takto:

- nezaměstnanost: 0,4,
- daňové příjmy: 0,15,
- podnikatelé: 0,15,
- kupní síla: 0,3.

Vymezené regiony stejně jako v období do roku 2006 zahrnují územní obvody 21 okresů a územních obvodů ORP o celkové rozloze 29,4% území ČR a 31,9% obyvatel z celkového počtu obyvatel ČR.

Na základě posouzení současné situace regionů ČR, cílů EU a ČR pro programovací období 2007 – 2013 a dostupnosti indikátorů:

- **byl propočten regionů, na něž bude zaměřena soustředěná podpora státu, proveden** na základě výše uvedených indikátorů pouze v jedné podobě, tzn. nebyly samostatně propočítávány strukturálně postižené regiony a regiony s neúměrně vysokou nezaměstnaností s tím, že dopady základních strukturálních změn v regionech a vysoká míra nezaměstnanosti jsou dostatečně zohledněny v současném algoritmu výpočtu a je možné je ve značném rozsahu ovlivnit vahou.³³ Jako

³¹ Data kupní síly jsou k dispozici také jako relace let 2005/2001, takže by bylo možné pro výpočet použít také jejich průměrnou hodnotu za toto období.

³² Nová data daňové výtěžnosti podle obcí by měla být k dispozici nejpozději do 15.11., takže výsledky bude možné ještě korigovat (byl však již proveden kontrolní propočet několika okresů a rozdíly nebyly relevantní).

³³ Např.: Ostrava svým strukturálním manévrem podstatně zvýšila ekonomickou výkonnost, ale útlum ve strukturalizovaných odvětvích způsobil nedostatek pracovních míst. Naše kontrolní propočty ukázaly, že již při rovných vahách všech indikátorů 0,25 je Ostrava na třicátém místě, zcela mimo sféru soustředěné pomoci státu.

strukturálně postižené regiony podle § 4 zákona 248/2000 Sb. pak byly vymezeny okresy s vyšším podílem těžebního a těžkého průmyslu (Teplice, Most, Chomutov, Sokolov, Ostrava, Karviná, Frýdek-Místek a Nový Jičín) a ostatní okresy podle pořadí problémovosti byly klasifikovány jako hospodářsky slabé nebo s vysoce nadprůměrnou nezaměstnaností,

- **soustředěná podpora státu v rámci SRR ČR byla ponechána především na úrovni okresů** s tím, že na základě konfrontace s úrovní míry nezaměstnanosti za územní obvody ORP (ve vazbě na zákon č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách se jedná o územní obvody ORP, kde míra nezaměstnanosti překračuje o 25 a více % míru nezaměstnanosti za ČR) jsou tato území kromě dále uvedených spádových obvodů ORP plně pokryta stávajícím vymezením podle okresů. Uvedené spádové obvody ORP se navrhuje vymežit jako regiony s nadprůměrnou nezaměstnaností.

Zaměření podpory ve strukturálně postižených regionech

Tyto regiony jsou charakterizovány hlubokými strukturálními změnami a masivním růstem nezaměstnanosti, což je způsobeno nevhodnou kvalifikační strukturou nabídkové strany na trhu práce, odpovídající minulé struktuře hospodářství, neadekvátní technickou a podnikatelskou infrastrukturou apod.

Efektivní podporu je zde třeba směřovat zejména do:

- přilákání nových podnikatelských aktivit,
- oblasti vzdělávání, celoživotního učení, školení,
- do technické infrastruktury vyššího řádu (pro firmy v oblasti high-tech, *výzkumu*, vývoje technologií).

Všechny investice a podpory musí souviset s ekonomickou výkonností a využitím ekonomického potenciálu, samozřejmě při dodržení všech dalších požadavků (např. udržitelného rozvoje).

Zaměření podpory v hospodářsky slabých regionech

Hospodářsky slabé regiony se vyznačují nízkou ekonomickou výkonností, spojenou s nízkými mzdami, slabou ekonomickou aktivitou, vysokou nezaměstnaností, nepříznivou geografickou polohou a nerozvinutou technickou infrastrukturou.

Efektivní podporu je zde třeba směřovat zejména na:

- investice do vzdělávání,
- rozvoj malého a středního podnikání,
- výstavbu technické infrastruktury, zejména dopravní, informační apod.

Zaměření podpory v regionech s vysoce nadprůměrnou nezaměstnaností

Při opodstatněném zvýšení váhy nezaměstnanosti na 0,4 se již dostává do první patnáctky. Při zvýšení váhy indikátorů ekonomické výkonnosti, by patřila mezi nejlepší v ČR.

V těchto regionech se zpravidla kombinují nedostatky obou předchozích typů. Účinná a efektivní podpora je v tomto případě zaměřena zejména na:

- místní malé a střední podnikání a služby,
- technickou infrastrukturu,
- opatření k rozvoji venkova,
- základní sociální infrastrukturu.
- rozvoj městských oblastí

Operační programy financované z Evropského fondu regionálního rozvoje mají přispívat k rozvoji městských oblastí a jejich specifických problémů.

Rozvojové strategie a zaměření podpory rozvoje městských aglomerací, pólů rozvoje a území v rozvojových osách bude směřovat k řešení jejich specifických ekonomických, ekologických a sociálních problémů, s nimiž se tato území potýkají a ke zlepšování jejich konkurenceschopnosti. Z tohoto hlediska by operační programy podle svého zaměření měly svoji podporu směřovat do oblastí:

- Rozvoj socioekonomických funkcí pólů, vytváření podmínek pro rozvoj podnikání, průmyslových zón, logistických center a zón se špičkovou technologií, opatření na zachování a rozvoj historického a kulturního dědictví v kombinaci s opatřeními na podporu podnikavosti místní zaměstnanosti nebo s poskytováním služeb obyvatelstvu podle měnící se věkové struktury.
- Zlepšování fyzického prostředí, asanace starých průmyslových areálů a regenerace ploch, podpora dopravní infrastruktury, zlepšování podmínek pro rozvoj bydlení.
- Podpora infrastruktury pro vzdělávání, vědu a výzkum.
- Ochrana životního prostředí ve městech a okolí.
- Zlepšování kvality života v městských oblastech, sociální integrace a služby, prevence kriminality.
- Podpora územně plánovací činnosti v těchto oblastech.

Rozvoj venkovských oblastí

Operační programy financované z Evropského fondu regionálního rozvoje se mohou podílet i na rozvoji venkovských oblastí a jejich specifických problémů.

Rozvojové strategie a zaměření podpory rozvoje venkovských oblastí budou směřovat především k hospodářské diversifikaci těchto oblastí a zlepšování jejich dostupnosti. Z tohoto hlediska by operační programy podle svého zaměření měly svoji podporu směřovat do oblastí:

- Posílení spojení mezi městskými a venkovskými oblastmi, infrastruktura pro zlepšení dostupnosti.
- Rozšiřování telekomunikačních sítí a služeb ve venkovských oblastech.
- Rozvoje nových hospodářských činností mimo zemědělství, vytváření podmínek pro rozvoj cestovního ruchu včetně ekoturistiky, podpora malého podnikání, využívání místních zdrojů apod. Z tohoto hlediska by operační programy podle svého zaměření měly svoji podporu směřovat do oblastí:

- Rozvoje vybavenosti a služeb pro zlepšení životních podmínek a stabilizaci obyvatel venkova.
- Ochrany kulturních a přírodních hodnot území, péče o krajinu, zachování biodiversity apod.

Vymezení regionů se soustředěnou podporou státu na období let 2007 – 2013

Rozloha a obyvatelstvo regionů vyžadujících specifickou podporu

I. Strukturálně postižené regiony

okres	obyvatelstvo	v %	rozloha (ha)	v %
1. Most	116 685	1,1	46 715	0,6
2. Karviná	275 834	2,7	34 723	0,4
3. Chomutov	125 104	1,2	93 534	1,2
4. Teplice	127 627	1,2	46 923	0,6
5. Ostrava-město	311 402	3,0	21 422	0,3
6. Frýdek-Místek	226 998	2,2	127 274	1,6
7. Nový Jičín	159 212	1,6	91 772	1,2
8. Sokolov	93 320	0,9	75 360	1,0
Celkem	1 436 182	14,1	537 723	6,8
Česká republika	10 220 577	100,0	7 886 838	100,0

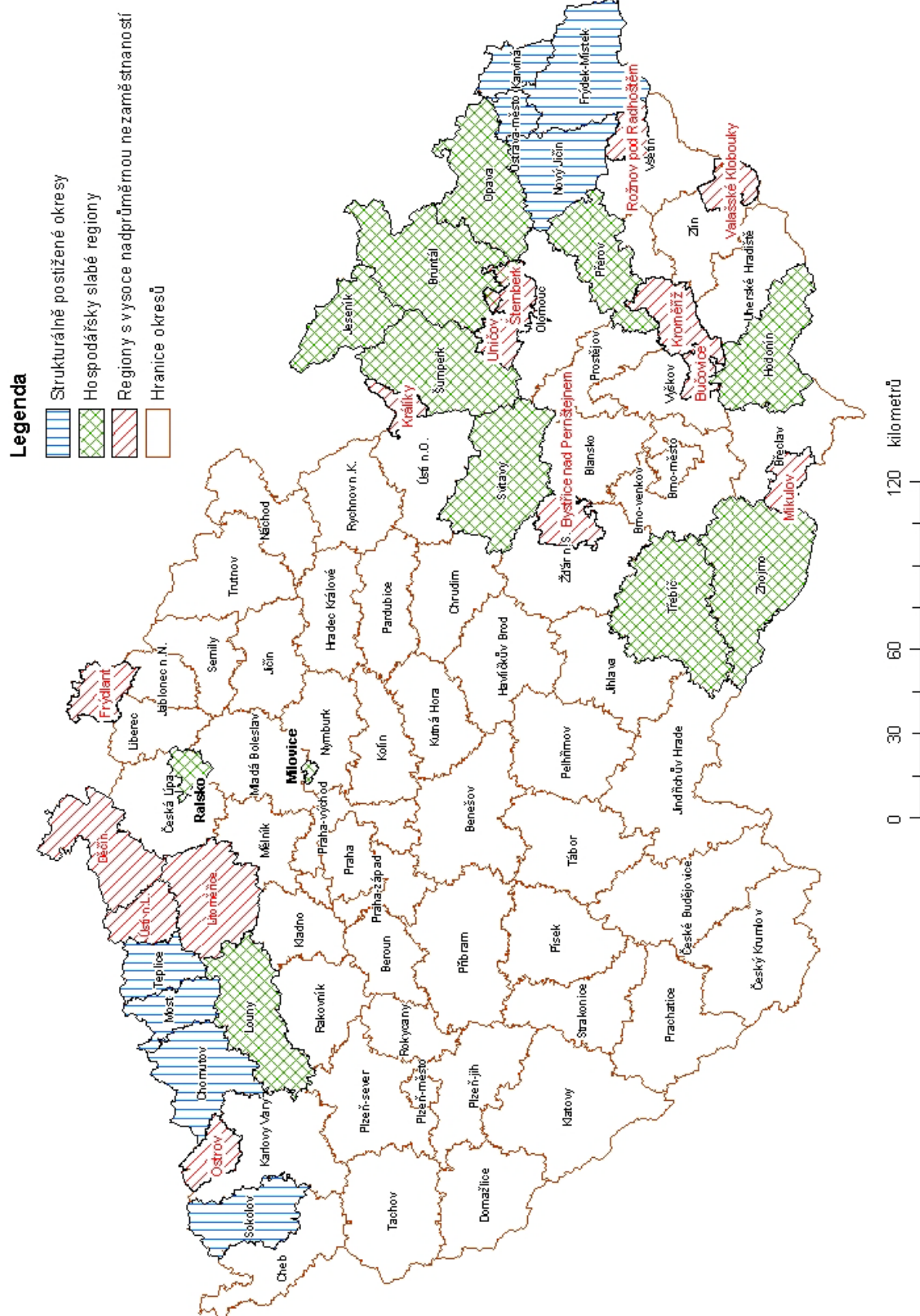
II. Hospodářsky slabé regiony

okres	obyvatelstvo	v %	rozloha (ha)	v %
1. Znojmo	114 218	1,1	163 709	2,1
2. Třebíč	116 840	1,1	151 880	1,9
3. Přerov	134 181	1,3	84 474	1,1
4. Svitavy	101 940	1,0	133 467	1,7
5. Šumperk	125 268	1,2	131 557	1,7
6. Hodonín	157 750	1,5	108 637	1,4
7. Jeseník	42 014	0,4	71 897	0,9
8. Bruntál	103 678	1,0	165 705	2,1
9. Opava	180 430	1,8	112 609	1,4
10. Louny	85 958	0,8	111 775	1,4
11. Ralsko	1 786	0,0	17 023	0,2
12. Milovice -Mladá	5 461	0,1	2 831	0,0
Celkem	1 169 524	11,4	1 255 564	15,9
Česká republika	10 220 577	100,0	7 886 838	100,0

III. Regiony s vysoce nadprůměrnou nezaměstnaností

okres	obyvatelstvo	v %	rozloha (ha)	v %
1. Děčín	133 778	1,3	90 886	1,2
2. Litoměřice	115 252	1,1	103 211	1,3
3. Ústí nad Labem	117 729	1,2	40 445	0,5
ORP	obyvatelstvo	v %	rozloha (ha)	v %
1. Ostrov	28 363	0,3	31 862	0,4
2. Frydlant	24 285	0,2	35 200	0,4
3. Králupy	9 500	0,1	15 971	0,2
4. Bystřice n. Pernš.	21 148	0,2	34 756	0,4
5. Bučovice	15 756	0,2	17 054	0,2
6. Mikulov	19 888	0,2	24 474	0,3
7. Sternberk	23 761	0,2	29 862	0,4
8. Uničov	23 096	0,2	20 720	0,3
9. Kroměříž	70 176	0,7	50 016	0,6
10. Rožnov p. Radh.	35 625	0,3	23 929	0,3
11. Valašské Klobouky	24 125	0,2	25 872	0,3
celkem	662 482	6,5	544 258	6,9
Celkem I+II+III	3 268 188	32,0	2 337 545	29,6
Česká republika	10 220 577,00	100,0	7 886 838	100,0

Vymezení regionů se soustředěnou podporou státu

5.7 Monitoring

Vláda bude průběžně informována o postupu naplňování cílů Strategie regionálního rozvoje prostřednictvím zpráv předkládaných ve dvouletých intervalech. Monitorování realizace Strategie regionálního rozvoje představuje průběžné a pravidelné posuzování naplňování globálního cíle respektive jeho rozvojové, disparitní a institucionální složky, vyhodnocování naplňování jednotlivých priorit a vlivu na životní prostředí. Důležitým prvkem monitorování je rovněž získání zpětné vazby, která ve svém důsledku umožňuje přímé poučení ze zjištěných skutečností.

Monitorování Strategie regionálního rozvoje je z časového hlediska rozlišeno na:

- hodnocení průběžné po dobu realizace (interim evaluace),
- hodnocení následné (ex-post evaluace) - po roce 2013.

Za monitorování je odpovědné Ministerstvo pro místní rozvoj, které na něm bude úzce spolupracovat s dalšími odpovědnými ministerstvy, Českým statistickým úřadem a kraji. Bez jejich úzké vzájemné součinnosti nelze průběh a výsledky realizace Strategie regionálního rozvoje objektivně vyhodnotit.

Cíle a dílčí priority Strategie regionálního rozvoje budou hodnoceny prostřednictvím indikátorů uvedených v Příloze č. 3. Soubor indikátorů je rozdělen do tří základních skupin. První skupinu tvoří indikátory k monitorování základních cílů Strategie regionálního rozvoje a k vymezování regionů se soustředěnou podporou státu, které jsou založeny zejména na využití zdrojů Českého statistického úřadu včetně jejich modifikací, které charakterizují regionální diferenciaci.

Druhá, rozsáhlejší skupina indikátorů bude sloužit k vyhodnocování realizace jednotlivých priorit včetně charakteristik regionální diferenciace. Zdrojem dat pro tyto ukazatele budou částečně zdroje Českého statistického úřadu popřípadě dalších pracovišť státní statistické služby ministerstev, ale i údaje z resortních informačních systémů poskytujících data o realizaci jednotlivých programů založená na územní identifikaci jednotlivých projektů. Třetí skupinu indikátorů stanovil tým zpracovatelů SEA a tyto indikátory budou využity k hodnocení vlivu Strategie regionálního rozvoje na životní prostředí.

Sběr a hodnocení jednotlivých indikátorů budou věcně příslušné resorty nebo kraje provádět jedenkrát ročně a to na základě rozdělení odpovědnosti za realizaci priority uvedené v příloze č. 2. V případě potřeby budou stanovené indikátory zrevidovány a jejich seznam upraven tak, aby umožňovaly popsat regionální vývoj a diferenciaci aktivit začleněných v jednotlivých prioritách.

S výsledky monitorovacích a hodnotících aktivit budou pravidelně seznamováni všichni aktéři regionální politiky, zejména vláda ČR, ministerstva, kraje a instituce zaměřené na realizaci regionální politiky. Na základě hodnocení prováděného resorty, ČSÚ a kraji bude jednou za dva roky vládě předložena monitorovací zpráva o plnění Strategie regionálního rozvoje. Její součástí budou i hodnoty indikátorů poskytujících informace o realizaci cílů Strategie regionálního rozvoje a o vývoji jednotlivých priorit v relevantním regionálním členění.

5.7.1 Monitorování indikátorů

Monitoring Strategie regionálního rozvoje spočívá zejména ve vyhodnocování navržených indikátorů k jednotlivým prioritám.

Indikátory jsou sledovány jednou ročně pro průběžné monitorování realizace cílů a priorit. Pokud některá data nejsou v době přijetí Strategie regionálního rozvoje sledována, bude jejich dostupnost zajištěna v průběhu období její realizace.

Pokud dojde k aktualizaci souboru indikátorů, je potřeba dbát na zachování konzistence časových řad.

5.7.2 Monitorování střednědobých dokumentů

Realizace Strategie regionálního rozvoje bude probíhat především prostřednictvím promítnutí cílů, priorit a opatření do resortních operačních a národních programů. Součástí procesu monitorování je také kvalitativní posouzení, zda k promítnutí Strategie regionálního rozvoje do těchto dokumentů došlo a v jaké míře.

Úspěšnost plnění Strategie regionálního rozvoje bude posuzována podle splnění jejího globálního cíle. Plnění globálního cíle je rovněž monitorováno i pomocí některých ukazatelů, které jsou stanoveny v některých celostátních dokumentech (Národní rozvojový plán, Národní strategický referenční rámec, operační programy, Strategie udržitelného rozvoje apod.). Tyto ukazatele a jejich vývoj vyjadřují regionální rozměr, provázanost a dopady příslušného dokumentu na regionální rozvoj.